

Euskal Herriko Ahotsak
ahotsak.com

*Juan San Martin Ortiz de Zarate
Otsalar*

*Eibar, Gipuzkoa
(1922-2005)*

Aurkibidea

Biografia

1922ko ekainaren 23an jaio zen Eibarren, San Juan bezperan. Jaio eta hurrengo egunean, Primo de Rivera-ren diktadura ezarri zen. Gerra Zibila irten zenean, Juanitok 14 urte zituen. Gazte-gaztetatik, irakurtzeko zaletasun handia izan du. Euskalduna eta euskaltzalea. Toribio Etxebarriak eragin handia izan zuen Juanitoren pentsakeran. Euskaltzain osoa, Ararteko ere izandakoa, kulturaren arlo desberdinetan gogor lan egin zuen bizi guztian zehar, eta emaitza aldetik gizon oparoa izan da.

Zintak

AB-028

- **Proiektua:** Egoibarra - Eibartarren Ahotan
- **Elkarrizketatzailea(k):** Egoibarra
- **Data:** 1990-11-28
- **Iraupena:** -
- **Euskarria:** Audio Analog

AB-029

- **Proiektua:** Egoibarra - Eibartarren Ahotan
- **Elkarrizketatzailea(k):** Egoibarra
- **Data:** 1990-11-28
- **Iraupena:** -
- **Euskarria:** Audio Analog

AB-030

- **Proiektua:** Egoibarra - Eibartarren Ahotan
- **Elkarrizketatzailea(k):** Egoibarra
- **Data:** 1994-02-17
- **Iraupena:** -
- **Euskarria:** Audio Analog

AB-053

- **Proiektua:** Egoibarra - Eibartarren Ahotan
- **Elkarrizketatzailea(k):** Egoibarra
- **Data:** 1995-11-13
- **Iraupena:** -
- **Euskarria:** Audio Analog

AB-082

- **Proiektua:** Egoibarra - Eibartarren Ahotan
- **Elkarrizketatzailea(k):** Egoibarra
- **Data:** 1998-03-31
- **Iraupena:** 90 min
- **Euskarria:** Audio Analog

AB-083

- **Proiektua:** Egoibarra - Eibartarren Ahotan
- **Elkarrizketatzailea(k):** Irratia, Euskadi
- **Data:** 1998-01-01
- **Iraupena:** 95 min
- **Euskarria:** Audio Analog

AB-084

- **Proiektua:** Egoibarra - Eibartarren Ahotan
- **Elkarrizketatzailea(k):** Irratia, Euskadi
- **Data:** 1998-01-01
- **Iraupena:** 94 min
- **Euskarria:** Audio Analog

AB-085

- **Proiektua:** Egoibarra - Eibartarren Ahotan
- **Elkarrizketatzailea(k):** Irratia, Euskadi
- **Data:** 1998-01-01
- **Iraupena:** 60 min
- **Euskarria:** Audio Analog

AB-631

- **Proiektua:** Egoibarra - Eibartarren Ahotan
- **Elkarrizketatzailea(k):** Sangroniz, Mikel
- **Data:** 1999-12-20
- **Iraupena:** -
- **Euskarria:** Audio Analog

AB-632

- **Proiektua:** Egoibarra - Eibartarren Ahotan
- **Elkarrizketatzailea(k):** Sangroniz, Mikel
- **Data:** 1999-12-20
- **Iraupena:** -
- **Euskarria:** Audio Analog

AB-633

- **Proiektua:** Egoibarra - Eibartarren Ahotan
- **Elkarrizketatzailea(k):** Sangroniz, Mikel
- **Data:** 2000-04-04
- **Iraupena:** -
- **Euskarria:** Audio Analog

Pasarteak

1. Juan San Martinen jatorria

- **Erref:** AB-083/001
- **Iraupena:** 0:03:15. **Hasi:** 00:00:00. **Bukatu:** 00:03:15
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra aurea » 1923-1931: Primo de Rivera
- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Etxeko giroa

Laburpena:

<p>Elkarrizketatzaileak egiten duen aurkezpena. Juan San Martinen jatorria. Eibarren, 1922ko ekainaren 22an jaiotakoa, armagin familia batean. Primo de Rivera-ren diktadura.</p>

Transkripzioa

- Baldin jakintza balitz arbola, gaurko gure gizonak goitik beheraino eta behetik goraino aztertuko luke, erroak ahaztu gabe, adarrez adar, bakar bat ahaztu gabe, gainera. Banan-banan ikertuko lituzke guztiak eta arbola osoa. Adar bakoitza kuidaduz, lehengo lekuan utziz, aldrebeskeriarik egiteke. Hara, Juan San Martin, kulturak izan ditzakeen arlo guztietan sarturik. Eta guk ere hazi den bezalaxe hartuko dugu arbola: zein garaia eta zein zabala den ikusiz, oparotasunaren ateetara hurbilduz. Juan San Martin, zenbat pauso eman duzu zuk zure bizitzan?
- Bo! Ez da erreza. Ez da erreza neurtzen, ze, jakiña, era askotakua, gaiñera, eta toki askotan.
- Eta zenbat orrialde idatzi duzu gaur arte? Eta, azkenik, oraindik idatzi gabe dauzkazunak?
- Hori, nik egin dodana, biharbada pixuz edo neurrixan emon ez dakit: kilometruak eta kilometruak idatziko nituan nere izenez eta nere izenik gabe. Ordezkoa[kin] be bai, baiña gehiena nere izenez.
- Juan San Martin Ortiz de Zarate Eibarren jaioa da 1922ko ekainaren 23an, San Juan bezperan.
- Bai.
- Eta horregatik...
- Horregatik naiz Juan.
- Juan. Garai hartan, gainera, ohitura horixe zen: jaio eta hurrengo egunekoa, edo bataio eguneko Santuaren izena jartzea. Eta kalendarioa begiratu eta hor badago istorio polita, Nerea izenarekin, gainera, baina hori geroago izan zen, Arestiren Nerearekin.
- A bai! Nerea eta Gurea. [...] bi alabak.
- Baina han Nerea onartzen ez ziotela eta kalendariora joan eta Nereo bilatu zuen, bai, martiri bat, Erromako Martiri bat. Armagin familia batean jaioa: hori ere inportantea da. Beraz, Eibarko tradizio zaharrekoa.
- Ba bai, neurri baten bai. Edo gutxienez lehengo tradiziño zaharretik gerora lotura bat. Nik oroitzapen asko dut, nahiz ta justu orduantxe beteta nituan hamalau urte, gerra atera zanian. Baiña bizi-bizirik ditut gerra aurreko oroitzapenak.
- Jaio eta ezin esan liteke suerte haundiegirik izan duzunik zure bizitzan politikarekin: jaio eta hurrengo egunean, Primo de Riveraren diktadura.
- Bai, horrekin ez naiz oroitzen. Errepublikak, bai.
- Geroago ezagutuko zenituen Francoren diktaturakoak.

2. Juan San Martinen ikasteko grina

- **Erref:** AB-083/002
- **Iraupena:** 0:01:57. **Hasi:** 00:03:15. **Bukatu:** 00:05:12
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Kultura » Irakurtzea
- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Eskolaz aparteko ikasketak
- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Goi mailako ikasketak

Laburpena:

<p>Gerra Zibila hasi zenean, berak 14 urte zituen. Errepublikara garaian Institutua ipini zuten Eibarren; horrek izan zuen garrantzia jende askoren hezkuntzan. Gerra garaian, gau eskolan ikasi zuen. Gauez, tornulari batengana joaten zen mekanika ikastera. Umetatik irakurtzeko zaletasun handia. Ikasketak teknikoak egin zituen eta, konturatu gabe, letren mundura pasatu zen.</p>

Transkripzioa

- Lehen ikasketak Eibarren.
- Bai. Ikasketak, hori, gerrara arte. Gero gerran, ba, hamalau urtekin, kasik ez bukatu, baiña bueno, kasik bukatu egin nituan. Orduan preparatzen geunden... Ba, bueno, hasi ziran Eibarren, Republika dala-eta, Institutua jarri zuten eta gure gogoa... edo gogoa sartu ziguten, interesantia zela Institutuan batxillerra ikasi eta gero, ba, karrera ikasteko moduren bat eta. Eta hori zan gure buruan meta. Baiña gerrak eten zituan gauzak eta, gero, gerra ondoren eta gerratik hasita, ahal dan bezala ibili izan gera. Nik egin ditudan ikasketak, ba, izan dira, gerra denporan bertan, gau eskolak. Eta ez gaueko eskolak bakarrik, hori, ba, gutxienez lantegirako bihar ziran gauzak ikastia, baizik hortik aparte, baita ere, ikasketak, ba, antxiña egiten ziran bezala: ba, mekanika ikasteko ere ni tornero bategana juaten nintzen ta harek ematen zidan lekziñua gauez. Eta holan izan da. Baiña haurtzarotik nik izan dot irakurtzeko zaletasun ikaragarria. Literatura beti irakurri dut: ipuiak dirala, eleberriak dirala... Eta hori izan da, ba, bueno, irakurtzeko ohituratik, gero nere kaxara asko irakurtzia izan dut. Baiña nik tekniketarako ikasketak egin nituen. Eta hor ibili nintzen lantegi buru, proiektista eta zenbait gauza egiten. Egun gabe, igarri gabe, ba, konturatu gabe, beste mundu batera pasau nintzan: letretara.
- Ta hori ere gogorra.

3. Aitak nahi arren, Juanitok armagintzarako zaletasunik ez

- **Erref:** AB-083/003
- **Iraupena:** 0:03:24. **Hasi:** 00:05:12. **Bukatu:** 00:08:36
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Elizaren jarrera
- Ekonomia eta industria » Industria motak » Armagintza
- Iritziak
- Politika » Gerra zibila (1936-1939)

Laburpena:

<p>Familia kontuak. Gerra garaian, aita armagin-maisu bezala joan zen

Valentziara arma lantegi bat abian jartzera. Juanitoren aitak semea armagin izateko ilusioa zuen, baina Juanitok nahiago zuen mekanikaren mundua. Armak inoiz ez zaizkio gustatu, hala ere haien historia ikertu izan du. Historia kontuetan egin ohi diren hanka-sartzeak. Erlijioarekin zerikusia duten hainbat kontu.</p>

Transkripzioa

- Baina hori izan da... Lehen aipatu duzu, bidenabar, eta esanez irakurtzeko zaletasun hori, baina zure destinoa zen lantegia eta teknika. Etxetik.
- Bueno, hori destinua zen etxetik. Nerea ez, ordea. Bueno, destinua [izaten da] etxetik. Gerra bukatzeaz, ba, aita lehendabizi, ba, bueno, espetxian egon behar izan zen, ze, klaro, Republika garaian, maisu armeru bezala Valenziaraiño jua zen, armeriak montatzera, beste batzuekin batian. Eta gero zigorra izan zuan, bere partia. Eta irten ta gero bera enpeñaturik zeguan ni armero egitia. Baiña nik ordurako ya tornerotza eta nahiko ondo dominatzen neban eta nahiago neban mekanika. Gaiñera, egia esan, arma ez nuan maite.
- Hori sekula ez duzu maite izan.
- Sekula ez. Nik naturaleza maite izan dut eta hori: ni txori bat hiltzeko gauza ez naiz izan. Eta txoria hilgo duanarekin edo hilgo duana egiteko ere ez. Hala ere, historiazale ere banaiz eta, historiazale bezala, nik armen ikerketak edo estudioak estudiatu ditut, historian zehar egon dan eboluzioa. Horregaitik [bakarrik] gertatzen zaigu... Egon ziran orain dala - ez dakit- sei urte edo, holako erreportai batzuk Espaiñiako Telebistan: Carlos III.a agertzen zen eta Carlos III.a agertzen zen txispadun fusil batekin. Eta nik ikusi orduko: "Baiña nola? Ez zan txispadunik orduan! Hori Napoleonen bukaeran, Napoleonen ondotik sortua da!". Eta orduanguak ziren e... Geizki esan dut: pistoidunakin agertzen zen. Txispadunak ziren, baiña pistoidunakin agertzen zen. Eta pistoiduna sortu zen Napoleonen bukaeretan. Eta hori, ba, guri begira -begi golpera- salto egiten digu. Eta: "Zelan hori disparatiori? Iñor ez da hor informatzeko garai haietan arma zer zen?". Hortik ikusten dugu historiako gauza asko agertzen diranian -nik uste-, soiñekuetatik erabiltzen ditugun tresnetara arte, zenbat oker egiten diran.
- Bueno, hori jaiotzen historia ikusi besterik ez dago: Jesus jaio zenetik eta pintatu dutenera zer datorren.
- A, bai. Beti. Europak bere erara egin du. Monoteismua Europak nahastatu du bertako lehengo beste siniskera askorekin. Hori bizitzaren zera da. Bueno, ez dut uste kaltegarri izango denik, baiña ez da Jesusek emandako mensajia soila gaur kristautasunak eramaten duana ere. Ze, euki kontua, ebanjelioak ziran oiñarri. Eta hortik urten bihar du. Baiña gero teologia zientziak, ba, beste gauza asko... Eta, bueno, aldakuntzak etortzen dira, batez be Aita Santu Julio I.akin, IV. mendetik, hasi zanian, ba... lehengo pluriteismuari jartzen diotenian, ba, bueno, ba, halakoren ordaiñez, ba, santuak jartzen hasi. Eta horrek aldaketak ditu.
- Festa egunak batik bat.
- Hori da. Eta bete, bestieri terrenua kenduaz.

4. Gerra aurreko Eibar, herri guztiz euskalduna

- **Erref:** AB-083/004
- **Iraupena:** 0:03:23. **Hasi:** 00:08:36. **Bukatu:** 00:11:59
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Erljioa » Elizarekin lotutako pertsonak
- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Herriaren nortasuna
- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Dotrina
- Euskara » Euskararen egoera

Laburpena:

<p>Primo de Riveraren diktadura. Gerra aurreko Eibar, herri erabat euskalduna; horren inguruko aipamenak. Dotrina euskaraz ikasten zuten. Euskararen, euskalkien inguruko aipamenak. On Juan Ibargutxi abadea.</p>

Transkripzioa

- Bueno. Primo de Rivera. Baina Primo de Riveraren diktadurak izan zuen eragin oso inportante bat: euskara debekaturik geratu zen.
- Bai, ta horrek piztu, nunbait, egin zuan.
- Piztu...
- E? Euskeraren zera, euskalzaletasuna...
- Eibarren hori ez zen asko igerriko kalean. Eibar oso-oso euskalduna izan da.
- Bai. Berez zen euskalduna. Eibar, zalantzarik gabe, 1936. urtian, Euskal Herriko hiri nagusiena zen... Hau da, hiri nagusietan euskera hutsa egiten zen bakarra izango zen. Ez zegoan hainbeste biztanle zituan herri bat... E? 15.000 biztanle eta 15.000ak euskaldunak.
- Eta kanpotik etorritakoak eta denak.
- Bai, bai, bai, bai! Kanpotik etortzen zenak ez zeukan beste erremediorik ikasi baiño! Lehenago edo geruago! Eta batzuk nik ezagutu ditut, nik zaharrak ezagutu ditut Eibarren, ba, erdera ahaztu ere bai eta erdera gaizki egiten zutenak: hainbeste euskera beti egiten, beti egiten, ba, erdera moteldu. Gurekin mendian ibileretan, bueno, bat `Camarro´ deitzen geniona zan, Molinero zeukan deitura. Baiña `Camarro´. Harek erderaz desastria egiten zuan eta Guadalajaratik etorria zen. Baiña Eibarren beti euskeraz, euskeraz, euskeraz, ba...
- Bestea atzendu?
- ... euskeraz normal egiten zuan, baiña erderaz...
- Beraz, horrek esan nahi du ikasketa guztiak gaztelerakoak zirela normalean.
- Bai, bai. Nik... dotrinan ibili nintzen gerra aurrian, ba, euskeran. Dotrinan ibili nintzen gerra aurrian, dotrinan euskera. Baiña euskera hain garbia eta hain zera, ba, nik ez nuan ulertzen eta ez nuan nahi. Eta erderaz nekienez, ba, esaten nien: "Nik erderazkua nahi dut". Eta: "Ez". Behartzen ginduen, apezak behartzen giñuzen euskerara.
- Euskarara. Orduan justu izango zen zerarena, Manuel Lekuonaren...
- Han Jangoikozale taldekoak zeuden batzuk eta hori: gaztien dotrinan arduraduna zena zan Don Juan Ibargutxi. Oso ezaguna euskal idazle bezala.
- Bai, bai, bai. Eta...
- Gero lagun handiak egin giñan. Gero ni, gero... Bera exilioan egon zen Inglaterran. Etorri eta gero oso lagunak.
- Baina, diot, Gasteizko seminarioan Lekuonak-eta prestatu zuten dotrina...
- Bai, batez ere hoiek egi zuten: Barandiaran eta zera eta... Baiña dotrina hori guri bizkaieraz erakutsi ziguten. Eta erakutsi ziguten bizkaiera guregandik urrutiko samarrekoa zen. Ez zuten hartu... Bizkaiera... Zein da... Gipuzkuak izan du halako batasun bat, nolabaitekoa. Bizkaierak ez du hori izan. Bizkaian, esan, bai, egin dute: Markiñaldekoa onena, Markiñaldekoa. Baiña gero dotrinak-eta egiterakoan, ba, nahastatzen zuten

eta igual Arratia aldekoa erabiltzen zen han garaian. Eta guretzat urrutiago zena. Eta Markiñaldekoa erakutsi balute, ba, gurea bezalakua da.

- Ez zen arazorik izango.
- Ez genduan arazorik izango.

5. Eibarko lehenengo institutua

- **Erref:** AB-083/005
- **Iraupena:** 0:01:45. **Hasi:** 00:11:59. **Bukatu:** 00:13:44
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Maisu-maistrak
- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Eskola

Laburpena:

<p>Juan San Martinen irakasleak. Lehenengo maisua: don Jaime. Maistra: señorita Gómez. Eibarko lehenengo Institutua. Odon Apraiz, Eibarko Institutuko irakasle.</p>

Transkripzioa

- Hor... Kolpetik hola galdetuta: gogoan al daukazu zeure lehen maisuaren izena?

- Maisua?

- Edo maistra.

- Bai, don Jaime [izenez]. Maestra bai: señorita Gómez zen lehenengokoa, maistra. Harekin dana erderaz egiten genun eta zera. Eta ez dakit: neri amak maiz esan dit, eta aitak ere bai, han esaten zuala harek sartu eta laster, ba, ez dakit, ondo hartzen nituala berak emandako esplikaziñoak, belaxe. Eta esaten ziola: "Zure seme honek talentua dauka. Badu zerbait. Badu gauzak ondo asimilatu eta ondo konprenditzeko zentzun bat eta hori inportantia da. Eta horrek luzerora emongo dau beria". Ez dakit: hori beti esaten zidan amak, beti señorita Gomezekin gogoratzen zen, harek hori esaten zuala eta. Bueno, gero, ba, baita ere maixuen artian gero, guk hain zuzen... Gu geunden azken mailletan eta Institutuan onduan, edifizio berian. Eta ematen zituzten klaseak, Institutuan sartzeko, ba, ematen zituzten klasiak. Orduan ezagutu nuen nik Odon Apraiz.

- Honbre!

- Katedratiko egon zen Eibarko Institutuan. Astian bi aldiz-edo etortzen zen. Guretzat, ba, gizon inportantia zen, baiña euskerarekin ez giñan gu gogoratzen ezertarako ere.

6. II. Errepublikaren aldarrikapena Eibarren Juan San Martinen ikuspuntutik

- **Erref:** AB-083/006
- **Iraupena:** 0:01:45. **Hasi:** 00:13:44. **Bukatu:** 00:15:29
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra aurea » 1931-1936: II. Errepublika

Laburpena:

<p>Eibarren beste inon baino lehenago aldarrikatu zen II. Errepublika. Juan

San Martinek 9 urte zituen orduan. Errepublikaren aldarrikapena ume baten ikuspegitik.</p>

Transkripzioa

- Eibarren bada gertakari bat, inportantea, uste dut apirilaren 13a izango zen, 1931a. Gainerako estatu guztian 14an izan zen. Baina Eibar ez zen egun bat aurreratu?
- Egun erdi edo gehiago. Bueno, ez dakit. Esaten dutenez, 13an kontaktuan jarri zirela eta Bilbotik edo Madrildik eman zutela "ba, bueno, bihar egingo da". Gaizki ulertu edo zera eta Eibarren goixeko bostetarako ohetik jaiki eta, ba... republikanuak orduan ziran, republikanuak, eta batez ere republikanuak eta sozialistak. Ba horrek proklamatu zuten Errepublika. Eta abertzaliak ere bereri lotu ziran horretan. Nik uste reakziño bat zeguala Primo de Riveraren kontra. Eta gehiago: goixeko zazpiretan edo sei eta erdietan edo juan kuartelera, bandera Errepublikakua eman zioten kuartelian jartzeko eta formau guardia zibil guztiak eta [bai-eza] eta hantxe. Eta ni gogoratzen naiz, ba, bueno, ba, ez dakit, goizeko seiretan edo esnatu giñuzen, kalia zarata eta zera. Eta amak... Anaiak eta biok -ni baiño bi urte zaharragua anaia-, anaiak eta biok toki berian egiten gendun lo, gela berian. Sartu zan ama eta: "Errepublika etorri da". Eta nik anaiari esaten: "Zein da Errepublika?". Personajeren bat edo! Hortik ikusi nik orduan zer konzepto neukan politikan!
- Gainera zuk bederatzi urte zenituen orduan, Errepublika hots egin zutenean.

7. Toribio Etxebarria eta kooperatibismoa Eibarren

- **Erref:** AB-083/007
- **Iraupena:** 0:01:34. **Hasi:** 00:15:29. **Bukatu:** 00:17:03
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Lantegiak » Ekonomia eta industria » Gipuzkoako lantegiak » Debarreneneko lantegiak
- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Pertsonaia ezagunak
- Ekonomia eta industria » Langileen arteko harremana eta langile-mugimenduak

Laburpena:

<p>Toribio Etxebarria, Eibarko sozialismoaren lider intelektual. Kooperatiba industrialen sorrera Eibarren: Danok-bat; Alfa; etab. Armagintzatik josteko makinara jauzia egin behar zela garbi ikusi zuen.</p>

Transkripzioa

- Baina hor bazegoen jende inportantea Eibarren, momentu horretan. Bat, esaterako, Toribio Etxebarria. Gizon inportantea.
- Bai. Toribio Etxebarria izan da PSOEko liderretakua, lider intelektual bezala. Eta autodidakta zen. Harek grabadua ikasi zuan lehelengo eta gero plaza bat egon zen sekretaritzarako Udaletxean eta han konkursora presentatu eta irabazi zuen; eta han egiten zuan lana. Baiña izan zen baita ere... hango... Badakizu Eibarren kooperatiba industrialak sortu zirela. Lehelengoko "cooperativa industrial" izan zen eskopetaduna: Danok-bat: han sortzailietakua, hain zuzen, nere aita zan bat. Han lana egin zuan. Eta ondoren pistolagiñak sortu zuten Alfa. Gero hor ikusten da Toribiok zeukan

"concepto ético-moral", esango neuke. Esaten zien eze armak egin gabe beste zeoze egitea. Orduan pentsatu zen josteko makiñak egitea.

- Tradizioa ere bazen armak egitekoa Eibarren.
- 1925ian, ba... Bai, tradiziñua XV. mendetik. Eta, orduan, Toribio Etxebarriak esan, baiña gero bera ez zan teknikoa. Eta holan hasi ziren: lehelengo Eskola Armerian sortu ziran promoziñuetatik -mekanika ondo ikasiak eta-, ba, hoiekin egin zuten josteko makiña.
- Josteko makina.

8. Baskaran, Eibarko abade laikoa

- **Erref:** AB-083/008
- **Iraupena:** 0:01:44. **Hasi:** 00:17:03. **Bukatu:** 00:18:47
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Pertsonaia ezagunak
- Ohiturak eta bizimodua » Erljioa » Hiletak

Laburpena:

<p>Benigno Baskaran, Eibarko abade laikoa. Aurretik haren aitak, Marcelinok, izan zuen ardura hori. Hileta zibilak nolakoak izaten ziren. Marcelino Baskaran: “gizon betea”.</p>

Transkripzioa

- Hor zegoen beste bat: Benigno Baskaran.
- Bai, hori gerokoa da. Benigno Baskaran. Interesantia bere aita zen, Marcelino. Guretako, 'Sumendixa'. Ze jatorriz hórrek Sumendia basarrikoak ziren, Eibarren bertan. Eta Benigno Baskaranen aita zen Eibarren esaten geniona "cura laico". Ni jaio nintzen Elgeta Kalian. Eta Elgeta Kaletik zan Elgetarako bidia, kalzada zaharra, Erdi Arokotikan. Eta hilerrira be handik pasau bihar zen: nahi elizatik, nahi edozein tokitatik, ba, kale horretatik. Eta gu han, ba, ohituta geunden noixik behiñian, ez asko, baiña maiz egiten ziran entierruak, zibilak. Eta "cura laico" horrek... Eta gu sarri curiosidadez juaten giñen. Harek egiten zituan diskursuak oroitzen naiz ze eratakuak ziren. Berak egiten zuan holako panejiriko bat hildakuarena, haren izakera eta zera. Beti ikutzen zuan baita ere, bueno, ba, zintzilizka uzten zuan Jangoikorik izango dan ala ez. Baiña ziurtasunan eza bera ere ba: "Ba, bueno, badago ere, gizon hau ona izan da". Eta holako zer bat egiten zuan.
- Rekomendazioa.
- Oso kuriosua zen. Eta persona bat oso errespetatua zena. Holako, gaiñera, berez, naturalezaz, holako pazifista erako zer bat zen, baketsua, serioa, langilea. Eta persona bat herrian errespetua zeukana.
- Gizon betea, esaten den bezala.
- Bai.
- Gizon betea, esaten den bezala.

9. Gerra aurreko giro politiko-intelektuala Eibarren

- **Erref:** AB-083/009
- **Iraupena:** 0:05:28. **Hasi:** 00:18:47. **Bukatu:** 00:24:15
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Pertsonaia ezagunak

Laburpena:

<p>Giro politikoa Batzokian eta "Casa del Pueblo"an gerra aurreko urteetan. Liburutegiak; tertuliak. Juan San Martinek gerraosteko tertuliak ezagutu zituen. Santi Arizmendiarieta eibartar jatorra; esperantoko irakasle eta, era berean, Jose Mari Arizmendiarietaren lehengusua. Fernando Zuloaga mediku eta intelektuala.</p>

Transkripzioa

–Toribio Etxebarria zer esanik ere ez. Toribio Etxebarriak intelektual bezala asko irakurtzen zuan eta, bueno. Gero nik ikusten nuana da, esate baterako, nere aita ez zegoen iñungo partidotan afiliaturik; baiña bai sindikatuan, UGTn. Eta aitaren aldekuak, denak botuetara-eta sozialistetara jotzen zuten. Amaren aldetik nituan parientiak batzuk baziran karlistak ere, baiña abertzaletara pasatzen ziren. Eta Batzokian iñoiz egoten nintzen, ba, bueno, lehengusu batekin edo osabaren batekin Batzokira. Ba "Casa del Pueblo"ra bezala. Eta "Casa del Pueblo"ra.... Eta nik obserbatzen dudana –eta gero hori ikusten dut– biblioteca bietan zeuden, oso inportantea da, jentia egoten zen, ba, holako mahaietan eseri eta irakurtzen, zeozter hartuaz, ba, irakurtzen. Eta jentia irakurri egiten zuan. Orain ez.

– Hori, uste dut, dela ezaugarri oso inportantea.

– Eta tertuliak. Nik gero ezagutu ditut... tertulien ondorena bizi izan naiz. Bi toki zeuden Eibarren tertuliak egiten ziranak gerra onduan eta ni haietara... batera ixa astero juaten nintzen. Eta, gaiñera, nere senidia zen bat, hain zuzen, Arizmendiarieta: kooperatibak sortu zituana Mondragoen, haren lehengusua. Haren lehengusu bat nere pariente egiten zan beran emaztian aldetik. Harekin. Eta bera zan irakasle esperantokoa.

– Hara!

– Esperanto. Hartu-emonen zeukan toki askotakuekin. Santi Arizmendi, esaten genion guk. Santi horrek, ba, zera... Eta oso gizon kuriosua: irakurtzen zuana zen, kultura zeukana, eta hortik kezkatuta. Gero hain umilde bizi zen, ba askok badakit nik ez ziotena... pentsatzen dute... Eibarren sartu zan giro bat gerra ondoren, dirua egiteko ez bazen gauza – ueno, lehen be zerbait egongo zen, baiña gizon balio ez duana balitz bezala. Eta nik ez neukan kriterio hori. Santi holako gizon umilla zen. Eta haregandik asko ikasi gendun. Harekin eta haren lagunak: inguruan pare bat beti etortzen ziren eta gu, gaztiaguak, batzen giñen edo irakurtzera zaletasuna geunkagunok, pinturara, eta musikara, eta danetarik. Danetik. Guk eukitzen genduzen elkarriketak era guztietakuak. Era guztietako zerak. Eta hori izaten zen... Eta hori beti zertzen zidan honek, Santik, Arizmendik, eske beran ideala zen, ba: “Ez, guk euskera bihar dugu hemen”. Hau zen bat esaten zuana: “Euskeraz. Eta esperantuakin beste guztiekin harremana izango dugu”. Eta hau ez zeguan beste sozialistekin be hain zera. Oin, erdera be berak maite zuan eta ondo, gaiñera, zekien. Eta asko. Esate baterako, Quijotia ezagutzen zuan buruz punta batetik bestera. Eta oso gauza kuriosua. Gero, intelektual bezala nik beste bat ezagutu nuan eta, hori bai, beti estimatu dut bere kontseilua eta berari entzutia eta berak emandako bidaia eta autorkizunak ezagutu eta irakurtzia. Hau zan medikua, Ignacio Zuloaga pintoriaren iloba bat, Fernando Zuloaga. Eta hau oso kuriosua zen, ze bere zaletasuna zen astronomia. Bazeukan etxian teleskopio bat izarrak ikusteko eta beran zerak zertzeko. Hortik aparte, bere aita minetako ingiñero zenez, alde horretatik bazekin geologia

gauzak ere; eta, bestetik, baita ere, bazekin arte kontuan. Eta zan gizon bat oso...

- Entziklopedikoa.
- Enziklopedikua. Bai, bai. Gaiñera berak doktoradutza zerian egin zuan, Filburgon, Alemanian. Han doktoradutza egiña zen. Eta, beraz, alemanan hartuera... Bueno, ni honi esker hasi nintzen Kant eta irakurtzen. "Ilustraziñoko alemanak irakurri itzazu", esaten zidan. Eta, bueno, Austral-eko liburuak ez ziran hain garestiak eta bilatu eta irakurri.
- Haiekin.
- Eta han Kant-ek esaten du... Galaxieri buruzko teoriak ematen dituanian, iñork ez zion konprenditzen. Eta gaur, bai. "Gaur be, zuk, baiña besteok zer dakigu galaxiena?". Oñ oso korriente jarri da estratosferara eta juatiarekin. Eta garai haretan esaten zan: "Gizona iritsiko da ilargira". Eta nik esaten nion: "Zelan? Ba Alexix Carrelek 'La incógnita del hombre-n' esaten du ezetz. Ze grabedadia galtzen dan momentutik gizona ezin dala bizi, buruz behera egotia bezala dala". Eta esaten zidan: "Ba! Harek hori esan arren...". Eta medikua zan hori ere, mediku frantses bat da. Berak esaten zidan: "Ez, ez, ez. Gizonak lortuko du teknikan bidez "vacío" bat eta "vacío" horren barruan ez dago buruz behera egoterik". Pentsaizu zer: astronautak eta sortu baiño lehen! Hori esaten zidan neri honek, Fernando Zuloagak.
- Eta Julio Verne irakurri gabe.
- Julio Verne nik umetan irakurri nuan.
- Horregatik diot, horregatik diot.

10. Giro kulturala Eibarren; tertuliak

- **Erref:** AB-083/010
- **Iraupena:** 0:02:41. **Hasi:** 00:24:15. **Bukatu:** 00:26:56
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Jarrera politikoak » Liskarrak politikan

Laburpena:

<p>Tertuliak, giro kulturala, lehenagoko zaharren espiritua... galdu egin da. Juan San Martini asko kosta zaio alderdi politiko desberdinekiko independentzia lortzea. Demokrazia; komunismoa; etab. Filosofia politikoa.</p>

Transkripzioa

- Giroa, beraz -hori azpimarratu nahi nuke-, giroa erabat bestelakoa zela. Eta zuk aipatzen zenuen oraintxe puntuan, azpimarratzen zenuen, azpimarratu, gainera, Batzokian bezala "Casa del Pueblo"n bibliotekak...

- Bibliotekak, irakurri, jente formaua. Eta kulturako gauzak tratatzen zituen, ba, historia dala, bestia dala... Ta hori galdu egin da. Oin danak taberna bihurtu dira. Neri ez zait emoten gogorik iñungo zentro politikotan sartzea, hain zuzen horregaitik: taberna besterik ez dago. Konbersaziño tontua, fooballa, diskutitzen eta politika ere modu txarrian; politika ere beste bandokua etsaia balitz bezala... Oindiok frankismoko tarak ditugu. Independentia izatia neri kosta zait. Gauza bategaitik: nere independenziaren barruan nik baditut nere ideak eta sinpatia gehiago edo gutxiago bestiari. Eta batan ona eta bestian ona, nahi ta etsaiak euren artian izan, bakoitzak dituan alderdi onak ikusten ditut. Nere espiritua konstruktibista izan da. Gauzak egin eta aurrera bota, hobetzeko. Ikusten

ditut holan konpondu eziñak eta ez bazagoz batakin edo bestiakin sospetxa dute arrarua. Eta neri... Telebistara juan eta alkarrizketa egin bihar gendun. Eta batek, bera alderdi batekua zen, eta ez dakit zer ikastolei buruz; eta esaten zidan bera ez zeguala publikuaren alde. Eta: “Bueno, publikua, gurasuak nahi dutenak, ondo dago”. Euskera toki guztietan sartu bihar da: publikuan eta pribauan. Pribauan nahi duanak jarraitzia dauka eta hortan ibili giñen preparatzeko elkarrizketa. Eta han esan zidan: “Klaro, zuk holan pentsatzen duzu Euskadiko Ezkerrakua zera eta”. Eta esan nion: “Bien, hombre! Ni Euskadiko Ezkerrakua eta neu oraindik jakin gabe?”. Hortik ikusten da: nahi zaituzte kokatu nungua zaran edo zer zaran. Neri nazka ematen dit, ze frankismoan be hori egiten ziguten. Eta nik esaten dizut: komunista [ete naizen...]. Eta nik zenbat aldiz esan dioten askori: “Esan duzue neregaitik? Komunismuak etsairik badauka, ni naiz bat”. Nik diktadurarik iñoiz ez dot onartuko, demokrata naiz. Demokraziak bere defektuak izango ditu? A! Baiña bere zigorrak ere bai! Ze gaizki portatzen danak hurrenguan elekziñuak galduko ditu eta ondo portatu biharko da. Eta gero doktrinak: bakoitzak ematen duan, ba, zer eskeintzen du? Bueno, ba hortik jokatu bihar dala. Baiña hori galdu egin da. Ez dago, neretzat, lehengo zaharren espiritua, zelan ikusten zuten haiek politika kontua.

11. Giro politikoa Eibarren: Toribio Etxebarria eta Edorta Alberdi

- **Erref:** AB-083/011
- **Iraupena:** 0:04:52. **Hasi:** 00:26:56. **Bukatu:** 00:31:48
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Jarrera politikoak » Liskarrak politikan

Laburpena:

<p>Toribio Etxebarria erbestealdian zegoela, harekin izan zuen harreman estua. Alderdi politiko desberdinen arteko erlazioa gerra aurreko urteetan. Toribio Etxebarria nola ezagutu zuen. Edorta Alberdi, Eibarko abertzaleen buruzagia. Sozialista eta abertzaleen arteko harremana. Candido Arrizabalaga, eibartar jatorra. Erromantikoak ziren, idealistak.</p>

Transkripzioa

– Gero gehiago: nik adiñan diferentziagatik ez nuan... Toribio ezagutzen nuan gutunez. Ze behin berak galdetu egin zuan nor zan hori gaztiori, horrek gauzok idazten zituana, neregaitik. Erderaz idazten nituan gauzak. Eta zerbait euskeraz be bai, baiña batez ere erderaz, Eibarko Club Deportivokuan edo ‘Eibar’ rebistan. “Nor da hori gaztiori? Ze nik ezagutzen ditut San Martinak Eibarren!”. Eta baten batek esan [zion]: “Ba, hori halakona”. Eta honekin zeukan, Santikin, harreman haundia, Santi Arizmendiarrietakin. Eta esan zion: “Hori halako da”. Eta: “A, bai?”. Gu Eibarren gera Egurentarrak. Eguren baserria da eta hango jatorrikuak . “Egurentarra! Ene, orduan nik ezagutzen ditut!”. Eta nerekin hartu zuan, ba, idaztez, ba... holako gutun batzuk zertu gendun, senzillo batzuk. Bera Venezuelan zan exiliaturik. Eta ilobak etorri ziren, nunbait, inglesa praktikatzeko edo ikasteko, udara pasatzen zuten, zenbait udara, Inglaterran. Eta hárek ekartzen zituanian, bera egoten zan Inglaterran eta gero etortzen zen Hendaia eta Hendaian egoten zen, nunbait. Eta Hendaian zeguan baten, deitu zidan Eibarren batek telefonoz: “Hi, Toribio

Etxebarriak hi personalki ezagutzeko gogo haundia dik. Hendaian zegok eta, nahi badek, larunbatean edo hartu eta biok juango gaituk, nik eramango haut kotxian. Nik eramango haut kotxian eta berakin zertuko haiz". Baiña hori esaten zidana badakizu nor zen? Edorta Alberdi. Edorta Alberdi zen beste Eibarko holako patriarka bat, baiña abertzalia, PNVkua. Gehiago: "pena de muerte"kin egondakua karzelan, alderdiko burua izan zelako Eibarren. Alderdiko buru. Bestela, gizon on bat. Horrekin be pariente egiten nintzen, distantziakin, baiña zerbait pariente egiten nintzen eta bageunkan harremana. Nik asko neukan berakin harremana. Gaiñera ni euskera kontuetan sartuta nenguan ordurako eta berak laguntzen zidan. Eta berakin juan nintzen, etorri nintzen, Hendaia. Eta Hendaian, ba, bueno, alkarrekin bazkaldu: konbersaziñua ta... Eta ni harrituta gelditu nintzen zelako harreman estua eta ze adiskide ziren elkarren artian.

- Bata sozialista eta bestea...

- Bai, bai. Eta nik galderak egindakuan esaten zidaten: "Eske gu, badakik, alkarren artian, ba, gure gaztiak egiten zituen trabesurak-eta konpontzeko, alkarren artian relaziño ona beti izan diagu. Eta alkarri errespetua". Ni, egia esan, halako... gogoratzen nintzen, ba, bai, gazte rebeldiak bazeudela, baiña baita ere gizon oso zentzundunak eta bazekitenak orekan gauzak jartzen. Gehiago: honek, Toribiok, bazeukan bere koiñatua gurekin mendian asko ibiltzen zana, beste zahar bat, oso zelebria guretzat. Mote batekin ezagutzen gendun. Candido Arrizabalaga zan. Arrizabalaga zan, haren arreba zan Toribio Etxebarriaren emaztia. Eta Candido Arrizabalaga horri deitzen genion 'Apotxiano'. Mendizalia zen. Eta asko ibili giñen alkarrekin mendian. Eta honekin parre egiten gendun. Gaiñera oso umore ona zeukan eta ondo pasatzen gendun berakin. Eta gizon ona. Gizon bat zen ba oso humanista. Eta honi galdetzen genion: "Zu, zer da -adarra joten- aberri egun baten, Eibartik pasatzerakuan, Bilbotik zetozen autobusak ikurriñekin Eibarren gelditu eta bolkatzia nahi autobusak eta ibili ziñatela eta entzunda". "Ez!", guk bagenekien zera. "Ez dok hori horrela. Gure gaztiak nahi zuten abertzalien zera dala-eta bolkatzia!". Eta burrukan, plazan bertan, zaharrak eusten autobusari eta gaztiak bolkatu nahirik, ikurriña zabaldu zutela autobusekuak eta! Eta Eibarren, adarra joten bezala, ikurriña erakusten. Eta esaten: "Guk esaten genien gaztieri: zer? libertadia danentzat dek, ez guretzat bakarrik. Eta honek libertade osua ditek beren ikurriñakin juateko". Eta horrek ziran anekdotak kontatzen zigutenak honek, Candido Arrizabalaga honek.

- Horrek esan nahi du, nolabait, guzti horiek erromantikoak zirela.

- Bai, dudarik gabe!

- Horiek idealetan sinisten zuten. Kasik esan liteke...

- Bai, bai, bai, bai! Nik euskal mobimientua be beti esan dut, euskaldunon mobimientua, erromantikua dala. Erromantiko garaiko holako herri goraipatze bat. Romantizismoa ona da. Nahi dutena esango daute, baiña romantizismoa ona da. Romantizismoa behar da, humanisoak berez behar duen gauza bat da-eta.

- Derrigor gainera.

12. Eibar, herri bizia; gizatasuna nagusi

- **Erref:** AB-083/012
- **Iraupena:** 0:02:22. **Hasi:** 00:31:48. **Bukatu:** 00:34:10
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Jarrera politikoak » Liskarrak politikan

Laburpena:

<p>Eibar, herri bizi-bizia; gizatasuna nagusi. Elkarrekiko errespetua: politikan, erlijioan...</p>

Transkripzioa

- Beraz, Eibar herri bizi-bizi-bizia zen. Hor ez dago dudarik.
- Halan [nik uste dut]. Bai, ta... Gerra onduan... gerra onduan danetik zeguan. Beti ixilik eta ibili bihar ziñan. Gerra aurrian ba bueno: ni ba oindiok umia nintzen eta ez nituan kaptatzen ideal kontuak eta zerak. Baiña ikusten nuan ba bueno: noixik behiñan, ba, hori, esan dizuten bezala, berdin juaten nintzan "Casa del Pueblo"ra, berdin juaten nintzan... Eta nik gero hori: gure familian ez zuten iñoiz hasarrerik izaten batekua izan, bestekua izan. Bazeguan horien. Rebelde esaten zan, ezta? Nere amaren pena haundiarekin. Baiña nik ez dakit aitzak eta amak zelan egingo zuten gauzak. Dana dala, ni trabiesua nintzen eta, trabiesua nintzalako edo, begitan hartu eta dotrinan ez ninduten ondo tratatzen. Eta orduan ni bihurtu nintzen ez juatera: Eta amarentzat hori disgusto haundia zen. Baiña aitzak esaten zion: "Ez, beren bidia". Aitan teoria zen: "Relijiñua zer dan jakin bihar du, ezautu bihar du. Baiña gero berak bidia, berak libre hartu bihar du zer egin".
- "Berak erabaki".
- "Beran bidia berak erabagi bihar dau". Eta hori amaren buruan gutxiago sartzen zen. Gero gerran sufritu zuanagatik aldatu egin zen horretan eta konprenditzen zuan. Baiña hori izan da. Nik uste hori kriteriuori bastante orokorra zela Eibarren: berdin relijiño kontuan, berdin politika kontuan. Eta horrek ekartzen zuala oreka alkar errespetatzekua. Eta gero -hori bai- esate baterako Eibarren kalia ez esan hamen iñoiz, nun-nahi, errez entzunda guk, mutikuok, igarri barik entzuten genduana: igual "mecagüen dios" esan eta sozialista ateorik gogorrenak be atenziñua deittu, hori ez dala esan bihar, halakorik ez dala esan bihar. Horrek... hor aldetik zan, ba, bueno, berba ondo egitia; hitzak ondo egin, garbia izan eta konzepto hoiek...
- Bai, bai, gizatasuna.
- Bai, horrek danen gaiñetik zeuden. Eta hori zan girua.

13. Gaztetako kezka pertsonalak

- **Erref:** AB-083/013
- **Iraupena:** 0:01:08. **Hasi:** 00:34:10. **Bukatu:** 00:35:18
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Euskara eta politika

Laburpena:

<p>Gerraosteko giroa; gauzak egiteko gogo. Gaztetan oso kritikoa zen, kezka asko zituen. Alfa. Soldadutzan benetako euskaltzale bihurtu zen.</p>

Transkripzioa

Gero, gerra ostekua, ba, zer esango dizut? Gerra ostean nik ezagutu dudana parte da zerbait egin nahi duenak kezkatuta. Obserbatzetik edo nik nere

kezkak nituan; nere kezkak nituan bezala, ba, nun kokatu. Eta, bueno, Unamuno irakurtzen nuan eta beste asko. Eta horrek kezka bat sortzen du. Eta ni ibili nintzen sozialista ideadun jente gaztiarekin, soldadu juaan aurretik: hamazortzi bat urte, hemeretzi... Eta motelduta baiño gehiago ikusten nituan, ba... ez dakit, Alfa ondo zihoan martxan. Eta Alfa izan zen hoiek sortutako kooperatiba bat -bueno, hoiek eta gure gurasuak-. eta pixkat usteldu egin zirala. Eta nik ez nuan... Ni akziñoako gizona nintzan horretan: nahi nuan zerbait egin. Ez... konstruktibua, baiña zerbait egin. Eta ezin nintzen... Eta gero soldadutzan hartu nuan egizko euskalzaletasuna.

14. Mendizaletasuna ume-umetatik

- **Erref:** AB-083/014
- **Iraupena:** 0:01:22. **Hasi:** 00:35:18. **Bukatu:** 00:36:40
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Mendia eta hondartza » Mendizaletasuna

Laburpena:

<p>Umetako ibilerak; kirolzalea. Mendizaletasuna ume-umetatik sentitu izan du; toki berriak ezagutzeko grina. Esploratzaile mentalitatea zuen.</p>

Transkripzioa

- Mendizalia nintzen beti.
- Horra goaz. Zu gerra aurrean, mutiko zinela, oso kirolzale ere bazinen.
- Bai, mutikotan, ba, bueno, dana gustatzen zitzaidan. Pelotan txarra nintzen. Beharbada gero konturatu nintzen, ez nualako ikasi, lehelengo eskuak berotu bihar zirala. Ze ni zirti-zartaka hasten nintzen eta eskua haunditu. Eta horregaitik pelotan ez nuan asko egin: utzi egiten nion. Baiña gure zerak bi deporte zeuden: pelota eta fooballa.
- Baina zuk hirugarrena zenuen ordurako: mendia.
- Bai. Baiña fooballian be bastante. Momentu baten, infantil esaten dan horrek kanpeonatuak eta horretan... Ekipo baten nenguan, baiña gertatzen zena zan ekipa horretan faltatu egiten nuan asko: egualdi ona zala ta ni mendira juaten nintzen. Bilatzen nuan beti lagunen bat edo bateron bat eta mendira. Gustatzen zitzaidan halako parajiak ezagutu. Ze Eibarko zuluari zer egin bihar duzu? Nahi nuan panorama zabalago bat ikusi eta mendi gailurren batera igo eta han ikusi beste aldia eta gero parajiak ezagutu. Holako esploradore mentalidade bat neukan, parajiak ezagutzekua. Eta hortikan, ba, gero gelditu nintzan mendiarekin. Ta mendian praktikatu ditut egin diran deporte guztiak. Deporte bezala eta parajiak ezagutzera.

15. Juan San Martin mendizale

- **Erref:** AB-083/015
- **Iraupena:** 0:06:55. **Hasi:** 00:36:40. **Bukatu:** 00:43:35
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939)

Laburpena:

<p>Gerra hasi aurretik Eibarko Klub Deportiboarekin joaten zen mendira. Garai hartan liberalak joaten ziren batez ere mendira (abertzaleak eta sozialistak). Mendia eta politika. Mendigoizaleak. Gerra garaian, herri askotako geltokietan zaintzaileak egoten ziren eta askotan mendizaleak preso sartzen zituzten, besterik gabe. Gorbealara edo beste mendi batzuetara joaten zirenean, baserritar eta artzainekin hartu-eman handia izaten zuten. Euskaltzaletasunaren hastapenak.</p>

Transkripzioa

– Mendiak garai haietan bi eginkizun zituen, dudarik gabe: bata kirola zen eta askatasun leku bigarrena. Askatasun leku eta doktrina leku ere bai. Hau da, ideak eta transmititzeko, emateko, pasatzeko eta abar. Eta erakundeak zeuden propio, mendigoizale erakundeak, alderdietakoak eta abar.

– Bai. Hori guk... Ni gerra onduan mendian hasi eta geruago sortzen da hori. Baiña mendizale jentea, guk... han... klub bat izan zen zaharra. Ni gerra aurretik afiliatu nintzen: Club Deportivo Eibar. Hor deporte amateurak egiten ziren eta, bueno, ta egiten dira. Eta hor zenbait deporte egiten ziren eta mendizalien saila zeguan. Eta hor, mendizalietan, gerra onduan ere mobitu genduan hori. Bueno, hasi zanian, belaxe hasi nintzen ni hor. Eta hor kolaboratzen nuan. Gero, mendira juaten giñanian, dena liberal jentea zen: abertzaliak eta sozialistak. Besterik arrarua zen. Ta, klaro, giro horretan. Gu juaten giñanian mendira, elkarriketak eta danak izaten ziren... Ba bueno, garai haretan gogoratzen naiz gerran pasatutako gauzak kontatzen hasten ziran zaharraguak; zertzuk pasatu zituzten, nundik nora eta beren abenturak, gerrakuak. Baiña beti zera. Gero baita ere persekuziñua eukitzen genduan, ze herri askotan, Bizkaia aldian batez ere, abertzalia zen... Mendizalia berez abertzalia zen bezela. Bazan mobimiento bat, Bilbo aldetik sortua, mendizaleena, mendigoizaleena. Eta harekin nunbait konfunditzen giñuzten eta ez giñan horrela. Eta toki askotan, ba, bueno, kaso asko izan ditugu konta eziñezkuak: Villaron , Zornotzan eta, batez ere Mañarin. Mañari karlista herria zen, karlistaz beteta. Nik ez dakit gehiengua izango zen, baiña han orduan momentuan bai beste iñor [geldik ez zeguan]. Eta gu pasatzen giñanian Mañaritik morralekin, burua makurtu eta azkar pasatu, hitzik ere egin gabe eta iñora begiratu gabe. Hori izaten zen gure... Han konpromisua zen hitz egitia. Danak zeuden nundik salatuko zer bait.

– Zelatan.

– Eta zuk... Nornahik zeukan eskubidia denunziatzeko eta zera. Eta ni gogoratzen naiz –ezin izan nintzen jua ni– Gorbeara jua eta guk Villarotik hartzen genduan. Villarora. Lemonaraiño trenez eta han hartzen gendun tranbia eta tranbian. Eta gero gaua egin, zera. Eta goixian goiz urten, goixian bostetan edo bost eta erdietan Gorbeara. Buelta egin eta gaberako Eibarrera, bide beretik. Eta zenbait aldiz jua giñen. Han be mendi asko, diferentziak, ta, gaiñera, gustau mendi altuak eta mendi ederrak. Parajiak ederrak. Gogoratzen naiz behin, ni ez nintzan jua, ezin izan nuan, eta lagunak –zazpi lagun edo– hartu, tranbiatik jetsi eta beste gabe preso sartu zituzten. Gau guztia preso egin eta biharamonian hartu eta bueltako tranbia hartu eragin, hartuarazi, eta buelta egiteko. Eta insultuz beteta hartu zituzten. Ba batek zinturoia zeukan kolorietakua, baiña, bueno, eukingo zuan gorria, zuria eta berdia, baiña beste kolore batzuk be bai. Baiña ezetz, disimulatuta zituala zerak. Eta hain zuzen hori zan pertsona bat oso sozialista, ez zan abertzalia. Ba hori zinturoiagaitik zazpirak preso sartu zituzten eta gau guztia kartzelan egin eta gero Villaron, hurrengo

egunian etxera. Horrek gauzok pasatzen ziren.

– Hori gerra ondorengo...

– Gero bazuten gerra onduan beti, errelebuak egiten zituzten zenbait estaziotan. zaintzailia: obserbatzen mobimientuak, zerak, klandestinidadeko... [bat ibiltzen zan] nunbait. Baiña guk momentu hartan halakorik pentsatu be ez. Eta izaten zan bat Zornotzan, Amorebietan. Boo! Han egoten zan [bera]. Ezagutzen genduan. Egoten zan begira-begira. Gaiñera aurrian jarri, eskuak kurutzaturik eta begira-begira-begira egoten zan gure mobimiento guztiak, zer esaten genduan ta dena. Eta euskaldunak ziran. Eta halan, beste nundik falta bat hartuko bere abentura bat egiteko. [Ta badakit] euki zituztela disgusto asko mendizale askok. Eta gu hor ixilik ibiltzen giñen. Eta hoiek batetik reakziño bat sortzen dizu eta injustizia baten azpian ikusten duzu zure burua eta gero zerbait egin nahi duzu. Eta, bueno, ni ba lehelengo, esan dizudana: sozialistekin hasi nintzen, baiña gero soldadutzara jua nintzanian, ba, gauza asko aldatu nituan. Ze ni oso adiskide... egin nituan batez ere Aralarren eta Gorbeian... Ze horrek egunetarako juateko... Egun baten nekezak ziran. Gaua pasatzeko eta, artzain batekin eta, bueno, beti erregalotxoren bat eraman eta lagun egin eta bertsuetan egin eta ipuin zaharrak entzun ta. Eta halako ezagukerak. Gero basarrietan berdin. Guk edozein tokitan iturririk ez zekigun nun zeguan eta basarri batetik pasatzen giñan: ura eskatu edo zeozer eta beti ondo hartu izan naute. Izan dut holako zer bat, kariño bat, jente nekazariari eta zereri, artzaiñeri. Bueno, guk, egoismoz geuk be bihar genduzelako, ezta? Baiña oso ondo tratatuak. Ta beti euskeraz. Gero horrek, baita ere, erakusten zidan lehelengotik nekezak, ba... Eibarko euskeratik Gipuzkoan –Bizkaian ez, baiña Gipuzkoan–, beti kostau egiten zan, baiña gero juaten giñan ulertzen hitzak eta konprenditzen genuen eta bueno. Eta alkar hurbiltze bat. Eta, egia esan, banuan holako kariño bat sartua jente umil horri. Eta gero soldadutzara jua eta ikusi hoiek erderaz ez zekitelako zelako zigorrak eramaten zituzten eta zelan burla egiten zioten jenteak, tontua balitz bezala. Nik hori ezin nuan sufritu. Orduan kezka horrek eraman niñun –lehelengo bultzada gogorra– euskaltzaletasunera. Eta gero irakurtzetik.

16. Gerra Zibila Eibarren; handik ihesi

- **Erref:** AB-083/016
- **Iraupena:** 0:03:16. **Hasi:** 00:43:35. **Bukatu:** 00:46:51
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Ekonomia gerra garaian
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Ihes egin beharra
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

<p>Gerra Zibila Eibarren Juan San Martinen ikuspegitik. Frontea zazpi hilabeteen egon zen Eibarren. San Martin sendia Eibartik Arratiara joan zen. Durangoko bonbardaketa. Handik egun batzuetara, Gernikako bonbardaketa. Arratiatik Zallara, beste senide baten etxera ihesi. Aitak Valentzian arma-lantegi bat montatzeko baimena eskatu zuen.</p>

Transkripzioa

- Horra allegatuko gara, baina oraindik gerra daukagu pasatzeko.
- Bof...

- Hamalau urte zenituen gerra piztu zenean eta orduan dena -hori bai esan litekeela-, dan-dana, herri bat, oso-osorik, irauli zela. Hankaz gora gelditzen da Eibar.

- Bai.

- Eibar bezala herri asko, baiña hango bake eta istoria guzti horiek akabo.

- Bai. Esate baterako, gu soiñeko erropekin gelditu giñan. Ez etxe eta ez ezer. Gerran dena desegin zen. Nola frentia Eibarren gelditu zan zazpi hillabetez, urten biharra izan gendun eta gu jua giñan Bilbora izeba bategana. Eta izeba honek Arratian, Arantzazu herrian, zeukan etxe bat udara pasatzeko erabiltzen zuana. Eta esan zigun: "Zuek hemen bonbardeuak-eta hasi dira eta onena duzue jua zerera eta ematen dizuet etxea eta han egon". Ta jua giñan Arratiara. Eta Arratian, ba, bueno, han arratiar egiten nuan hango mutikuekin. Bueno, ni han mobitzen nintzan batera eta bestera eta handik, ba, ez ziurki nun zanik, baiña bai handik, Durangoko bonbardeua egin zanian, ba, muino batera igo eta ikusten egon giñan abioiak eta gutxi gorabehera pentsatzen gendun Durangon ari zirela. Eta handik bi edo hiru egunera, Gernikakua. Eta hura izan zun izugarria. Zenbat hegazkin? Mendi gain batera igo eta iluntzen, ilundu zanian, iluntzen ya, esan gendun: "Etxera". Jetsitzen hasi eta: "Nun ete da? Nun ete da?". Eta zerua gorri ikusten gendun.

- Sutearena?

- Iritsi etxera eta irratitik entzun gendunian Gernika zala eta hildakuak eta ikaragarritzko tragedia, neri hori ez zat borratu iñoiz nere burutik!

- Ikusi ez, baina sentitu bai. Hurbil-hurbiletik.

- Eta gero, gaiñera, bonbardeuak asko hartu genduzen, bai bertan Bilbon, bai zerian, Arratian, berriro Bilbon. Gero handik jua giñen -beste izeba bat zeukagun gure moduan exiliauta- bere beste senide bategana juanda Zallara. Zallara jua giñen eta ahal gendun bezala -gela baten igual zortzi edo bedratzi lagunek egiten gendun lo- alkarri laguntzen genion. Ikaragarritzko laguntzak izaten ziren. Jua giñan beste izebagana eta haren etxian. Gero, ba, bueno, ba, aita orduan eskatu zuan -Deustuan zeguan armeriako zera, eibartarrak egin zutena; eta okasiñua: deiak egin zituzten- Valenzian armeria montatzeko. Eta jua zen eta lortu zuan. Eta guk usterik... Bilbo erori zanian... Harek hori eskatu zuan eta guk pentsatu aitari jarraitzeko eskatu gendun salbokontuktua eta Santanderren lortu gendun, baiña han ez zan enbarkatzerik. Eta handik jua giñan, pentsaizu, Gijonera, Muselera. Eta Muselen enbarkatu giñen eta aitakin bat egiteko asmuan.

17. Juan San Martin gerratik ihesi

- **Erref:** AB-083/017
- **Iraupena:** 0:04:05. **Hasi:** 00:46:51. **Bukatu:** 00:50:56
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Ihes egin beharra

Laburpena:

<p>Juan San Martin gerratik ihesi. Bordeletik Frantziara joateko asmoa. Armadako itsasontziak (Cerverak) harrapatu eta zuzenean Ferrolera eraman zituzten. Handik Pasaiara, eta berriz Eibarrera.</p>

Transkripzioa

- Baiña amak esaten zigun: "Guk egingo duguna da gelditu Frantzian.

Bordelera juan bihar gara”. [...] Eta Bordeletik, han gelditu ezker, beharbada hona, Euskal Herrira, etorri eta hor egon, gerria bukatu arte. Gerria bukatu eta gero, etxeratzeko. Baiña alta marren Cerverak hartu giñuzen eta harek...

– Harek ez zuen barkatzen!

– Eta harek eraman giñuzen Ferrolera. Eta Ferrolen –ez dakit– hamar egun edo hamabost egun egin genitun, han, navaleko halako nabe haundi batean. Eta han bai gertatu ziten gauza bat polita. Han langile bat pasatzerakuan, guri, lehengusuari eta neri euskeraz entzun ta etorri zen eta euskeraz egin zigun. Eta esan zigun ia nunguak giñan. Eta esan genion. Eta bera Bizkaikua zela, ez zigun besterik esan lehendabizi. Eta gero hizketan, ba, gauza batzuk galdetu nahiko leukiala eta zera. Baiña berak obserbatzen zuan guk ez genduala ezer esaterik nahi, ze agindu bat geunkan amarena, ixilik egoteko galdetzen badigute zerbait. Baiña honek egunero uzten zigun frutia edo gailletak edo zera. Eta oso sinpatikua eta zera. Eta egun baten esan zigun: “Bueno, etorri nerekin, inporta ez bazaizue”. Sartu giñen kamioi baten kabinan. Eta lehengusua eta ni gizon horrekin. Eta, bueno, gizona, ba, euskeran ta konfiantza eman zigun ta... Eta orduan galdetu zigun: “Nik gauza bat nahi dut jakin. Badakit zuek ez dozuela [...], baiña Gernikan zer pasatu zan? Zeiñek erre du Gernika? Nahi nuke jakin. Eta esan e. Ni... euki konfiantzia, ba, nik ez dut besterik nahi, ni gernikarra naiz eta”. “A, bai?”. “Ba, hara, –lehengusuak esan zion–, ba honek ikusi zuan bonbardeua”. “Bai, nik halako tokitatik, ba bueno, mendien beste aldera, herria ez nuen ikusten, baiña...”. Esplikatu nion, ba, zelan hainbeste aeroplano kontatu genduzen: ez naiz gogoratzen; ba asko. Esan nion: “Hirurogeita piku hegazkin bai baziran kontatzen genduzenak”. Eta gero etxera iritsi giñanian bonbardeatu egin zutela. Eta bueno, “hilketak asko egon dira eta hau eta bestia”, kontau nion. Eta, klaro, gu kabinan aurrera begira genden. Eta gizonak ez zuan ezer esaten, baiña halako zintz edo zer gauza raro bat obserbatu nuen. Behatu nion eta kokotsetik behera negar tantak eroritzen. Gizona negarrez.

– Bere herria.

– Eta esaten zuen: “Pentsatzen nuan nik. Esaten zuen gorriak erre zutela. Eta nolan beraiek beren familiak erreko dituzte herri baten, hainbeste hiltze egon badira!”. “Ba ez, hegazkin alemanak ziren”. Eta, jo, gelditu zan gizona oso... inpresioño ikaragarria egin zidan. Bueno, gero handik ekarri giñuzen Pasaiara. Eta Pasaiatik juan giñen, ba, etxera ez, etxerik ez geunkagun. Baiña nolan diran laguntze kontuak: han eraman giñuzen Eibarren eskola baten bildu giñuzen juandako guztiak. Eta, bueno, haur eta emakumieri-eta ez zioten... Gizonen bat bazeguan, hari deklaraziñuak eta zerak. Baiña gaiñerakueri ez. Eta etorri zan osaba bat eta bere etxera eraman giñuzen eta holan hasi giñen...

– Berriro bizitzen.

– Berriro bizitzen.

– Eta aita Valentzian.

– Aita Valentzian. Eta haren barri Cruz Rojaren bidez bi aldiz-edo izan gendun, baiña gerria bukatu arte berririk gabe.

18. Juan San Martin gerra garaian

- **Erref:** AB-083/018
- **Iraupena:** 0:01:59. **Hasi:** 00:50:56. **Bukatu:** 00:52:55
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Herriaren nortasuna

Laburpena:

<p>Gerrako urteak. Tailer batean hasi zen lanean; gauez eskolara joaten zen, mekanika ikastera. Tailerrean, gerrarako gauzak egiten zituzten, bonbentzako ojibak, adibidez. Sasoi gogorrak izan ziren haiek. Bizimodua guztiz aldatu zitzaion.</p>

Transkripzioa

– Eta, ba, ni lanian hasi nitzen, ez zegoen beste erremediorik, ta lanian hasi, lantegi baten, eta hori zen aitaren eta, bueno, familiaren oso ezaguna zen. Eta haiek interesakin hartu zuten eta laguntzen zidaten gauean eskolara juaten eta lantegian lana egiten. Eta jarri zidan, ba, ikasle aprendiz bezala, ba, bertako enkargadutza edo "jefe de taller" egiten zuanari laguntzen. Eta hor hasi nitzen, ba, mekanika ikasten. Eta nik hortan, ba, bueno, ba, alde batetik, suertia izan nuen. Baiña momentuak gogorrak. Gero, gaiñera, lantegian, han, lantegi guztietan Eibarren egiten zana, gerrarako gauzak. Eta gogoratzen naiz abiaziñoako bonbentzat ojibak egiten genduzen. Ta sarri, ojiba bat egiten, nik zenbat aldiz esaten nuen: "Nork daki –nik hainbeste bonbardeo pasau dut Bizkaia aldian eta Santanderren ta–, nork daki...
– Norentzat izango ote den.
–... nere aitari ez [zaion] eroriko hoietako bat". Eta horrek pentsamentuok izaten ziren, baiña gaztiak giñan ta... Baiña neretzat bizimodua aldakuntza ikaragarria izan zen. Ze nik hartu nuan orduan beste konzienzia bat. Ordura arte trabiesua nintzan. Irakurtzen-ta bai, baiña... Orduan ni pertsona serioa bihurtu nintzen. Segi egin nuan irakurtzen eskuetan hartzen nuan guztia. Eta, egia esan, ba, oso... ez dakit, konstruktibista eta etxiari laguntzeko espiritu hori sartu zitzaidan. Eta, gaiñera, noberak superatzen gauzak, ez bakarrik pasatutako txarrak, baita ere aurrera begira zeozter izateko formaziño aldetik, eta ahalegindu nintzen. Eta hortik juan nintzen. Hortik aurrera, poliki-poliki, lehen esan dizut, soldadutzan, ba...

19. Gerra aurreko kooperatibismoa Eibarren

- **Erref:** AB-083/019
- **Iraupena:** 0:02:04. **Hasi:** 00:52:55. **Bukatu:** 00:54:59
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Ekonomia eta industria » Langileen arteko harremana eta langile-mugimenduak

Laburpena:

<p>Solidaritate giroa. Kooperatibismoaren sorrera eta bilakaera Eibarren. Herri euskalduna, solidarioa. Kooperatibismoak indar handia izan zuen. Sindikatuen ekonomatuak: UGT eta ELA. Krisialdietan, tailerretan kupoiak ateratzen zituzten. Elkartasun handia. Gerra ondorengo urteetan gauzak asko aldatu ziren.</p>

Transkripzioa

– Baiña horrek dauka beste gauza bat: ez bakarrik zeure bizitza pertsonala.

Zeurea bezala, hainbat milaka pertsonen bihotzak ere urratu zituen. Eibar bestelakoa zen. Gerra bukatuta ez zen lehengo Eibar.

- Ez zan lehengo Eibar, ezta urrik eman ere.

- Lehen zuk esan duzun bezala, hiri nagusien artean, hiri haundien artean euskeraz...

- Batetik euskera zan. Baiña bestetik, baita ere, euskeratik aparte, bazen holako solidarismo giro hori. Horregaitik egin ziran hainbeste kooperatiba. Ze kooperatibak lehelengo hasi ziren nunbait -ez dakit, mende hasieran edo-konsumokoak: janari eta gauzak.

- Ekonomatoak esaten zitzaizkienak.

- Hori da. Ekonomato gisa hasi ziren zerak. Eta bazeuden Eibarren sozialista edo UGT aldekuak batez ere. Hori sindikatuak gehiago erabiltzen zuten. Eta horrek bazuten bat. Eta abertzaliak, ELA aldekuak, beste bat zuten. Eta hor ere, ba, niri tokatu zitzaidan, ba, edo batera eta bestera, gauzak erostera. Gaiñera hor bazen beste bat, krisi garai bat edo bazen, zuk zertu biharrian... Ataratzen zituen kupo batzuk, txanpon gisako zer batzuk izaten ziran, medalla edo bezala, eta horrekin erosten zedun, ez diruarekin. Eta zuk orduan egiten zedun horrekin zor bat, baiña alde ona zetorrenian ordaintzekotan. Hori solidarismuori ikaragarria izan zen. Gero hori, egoismo ikaragarria sortu zen gerra onduan.

- Errezeloa ere.

- Batetik desconfianziagaitik, errezeluagaitik. Gauza asko ekarri zituan. Eta bakoitza bere munduan itxita. Eta, bueno, ni kezkatia nintzen eta zeozer nahi nuan egin, baiña ez nuan euki aukera askorik, harik eta soldautzara juan arte.

20. Soldadutza euskaltzetasuna piztu

- **Erref:** AB-083/020
- **Iraupena:** 0:03:34. **Hasi:** 00:54:59. **Bukatu:** 00:58:33
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Euskara

Laburpena:

<p>Soldadutza Madrilén egin zuen. Erdaraz ez zekienari irainak; euskaraz egiten zuena salatu egiten zuten. Madriletik Burgosera eramán zuten. Han liburutegi ederra zuten eta euskaltzetasuna piztu zitzaion bertan.</p>

Transkripzioa

- Bueno, orduan, soldaduskara. Soldaduskara... Han lehen kontatu diguzu esperientzia. Kontatu duzu esperientzia hori, hain zuzen, euskaldunak nola tratatzen zituzten.

- Bai. Letratik neri tokatu zitzaidan "reserva general" batera juatia Madridera. Eta orduan nenguan ni nere ofizioz tornero bezala deklarauta. Baiña, itxuria, lantegietarako baiño jende gehiago zeguan jentia hortarako eta Madriden egon giñan lehelengo eta gero handik gero destino bat, hainbeste: hiru hillebete egin genduzen. Eta ni, orduan, konturatzen nintzen karakterra konprom... diferentia giñala konportamentuz. Nik ez nuan ezagutu orduan, ba, bueno, halako... esan diran gauzak konportamentukuak. Baiña han ikusten nuan ezebezegaitik salatzen ziñutela erraz: euskeraz egiten bazenun, zigorra. Gaiñera, denunziatu egiten zuten beste soldadu batek euskeraz egitiagaitik. Eta hori guretzat sinistu eziña zen eta hórrek gauzak pasatzen ziren. Eta gero erderaz ez

zekiena ataratzen zuten burla egiteko. Guk lagundu bihar izaten genion eta animau be bai. Nik nere besoetan euki ditut estututa, negarrez, ikaragarritzko mutikuak, basarrikuak, erderaz jakin gabe beraiengaitik egiten dituenagaitik bildurtuta eta lotsatuta, tontuak balira bezala. Eta tontuenik ez zuten ezer. Eta hor sufridu egiten nuan. Eta horrek konzienzia bat sortzen zidan. Gero handik Burgosera destinau giñuezen. Eta Burgosen biblioteka zeukan bastante interesantia kuartelian. Eta ni bibliotekara maiz juaten nintzen eta irakurtzen gauzak. Indizetik hartzen zenduan ze liburu nahi zenduan. Eta irakurtzen zendun. Gero, bibliotekario, gaiñera, bibliotekario Elorriokuak zeuden bi eta hoiekin ondo eramaten nintzen. Eta hoiek ez bakarrik ez zidaten uzten... han irakurri bihar zen eta han entregatu, eta eramateko uzten zidaten! Klaro, ba, bitartietan, neuk konpaiñian irakurtzeko. Eta irakurtze horretatik behin, egun baten, liburu bat erori zen... gehiago: 'Amaya y los vascos en el siglo VIII' han irakurri nuan. Pentsaizu nun zeguan, Burgosko kuarteleko bibliotekan. Gerra aurrekoak, gerra aurreko [pelikulak] zeuden! Baiña beste bat irakurri nuan han: 'Los cantones suizos'. Eta hasten zan, ba, konstituziñua zer zan esplikatzen eta han deskubridu nuan lau hizkuntzak ofizialak zirala. Retikua, txikiña, ere bai. Eta orduan esan neban: "Eta gu... ni... zertan hasi gara orduan? nik neuk euskerakin abandonatzen ari naiz. Eta ikusi ditut ze... ze tragedia dan euskaldun askorentzat erderaz ez jakitia, zertzuk pasatzen diran. Ba, ez. Nik bi hizkuntzak jakin bihar ditut, baiña euskeria be ikasi egin bihar dut". Eta lagun bati idatzi nion handik ia gramatika bat billauko zidan euskera ikasteko zerbait. Euskeraz egiten nuan, baiña gramatika aldetik zerbait ikasteko. Zabala-Aranaren gramatika bialdu zidan -oraindik gordeta daukat-. Eta hari eman nion errebasua. Baiña hain purista eta zera eta esan nuan: "Ez da posible". Eta gero ere euskaltzale egin nintzan, baiña popular; eta gero ere ezin iruntsi euskerazko testo asko, oso nekezak zirelako.

21. Gerraosteko ibilerak: erresistentzia politikotik euskararen aldeko borrokara

- **Erref:** AB-083/021
- **Iraupena:** 0:01:45. **Hasi:** 00:58:33. **Bukatu:** 01:00:18
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Euskara

Laburpena:

<p>Gerraostean Euzko Gaztediko gazteekin, batera eta bestera joaten hasi zen. Abertzaleek lan handia egiten ziharduten erresistentzian. Ekin sortu zenean, politika kontuak alde batera laga zituen. Handik aurrera euskararen alde lan egitea erabaki zuen.</p>

Transkripzioa

- Gerra onduan etorri nintzanian, ba, bueno, pasau zitzaidan, ba, neuk igarri gabe, sartu nintzen batian eta bestian. Baiña ikusten neban dinamika gehiago zutela abertzaleak, resistentziarako. Eta Euzko Gaztedikuak, ba, ikurriñak ipiñi jai bat heltzen zenian, eta komunistak be bai. Baiña komunismua, esan dizut, lehengo diktadura zeragaitik ezin nuan... Eta egin nuan, ba, abertzaliek. Euzko Gaztediko jentearekin hasi nintzen, ikurriña ipiñi eta beti nenguan dispuesto edozein, ahal dan tokitara...
- Tontorretako...

- Tontorretan edo etxeetan. Edifiziuetan. Eta holan hasi giñen. Eta egin gendun zerbait. Baiña gero gauzak: egia esan, nik politikarako ez dut zera. Eta Gaztedian ETArekin... ETA aurretik, ez dakit zelan zen, Egin edo... Hori sortzerakuan, han etortzen zan propaganda ez nuan maite. Ikusten nuan eta nik beti esaten nian... Batetik biolenziarako bidia ikusten nuan eta esaten nian: "Hau bandolerismora juateko modua dek, batetik. Eta bestetik, aurrera egin nahi bada, humanismo gabe ezin dek. Eta humanismua izan bihar dek beti oiñarri edozein zeretean, ideatan eta zera". Eta nik hor beste dibergentzia bat neukan eta alde nuan. Eta orduan hartu nuan zera: "Hamendik aurrera nik euskerarekin egingo dut lana eta kitt! Hori positibua da. Ze beti barruko burrukatxuak asko zeuden. Eta ez nituan horrek... ez nuan ikusten lotura egokirik. Eta esan neban: "Pikutara danak! Hamendik aurrera hizkuntzagaitik egingo diat lana eta kito!", holan hasi nintzen.

22. Juan San Martin umetatik mendizale

- **Erref:** AB-083/022
- **Iraupena:** 0:02:48. **Hasi:** 01:00:18. **Bukatu:** 01:03:06
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Kirola

Laburpena:

<p>Eibartarrak oso mendizaleak; ume-umetatik mendira joateko ohitura. Mendiak zer eskaini dion.</p>

Transkripzioa

- Bueno, lehen ere aipatu dugu, bidenabar, eta sarri etorri da zeure gaztaroa aipatzean mendia. Mendira jo beharko dugu, Juan!

- Bueno, ni beti prest, oraindik ere.

- Noiz edo noiz! Mendia esaten denean, eta Juan San Martin eta mendia elkarrekin aipatzen direnean, gauza asko aipatzen direla uste dut. Alde batetik, mendia bera. Mendira joan, lehenengo gauza, hori da zurea, mendira joan, ume-umetatik. Lehen aipatu dugu. Baina gero zuretzako da ikusi, dastatu: gozamina. Nekea bai, baina horri ez diozu garrantzirik ematen.

- Hara, nik poeta bati irakurri nian -ez jakiat zein poeta ere- eta esaten zian-ni mendizalia- eta esaten zian: "Mendira juaten naiz bidean lorak darelako".

- Alpeetakoa izango zen.

- Bai. Eta neretzat hori izan da... "lorak" izan dira: herriak ezagutu; arte zalia izan naiz eta herrietako monumentuak... Ze herrietako monumentuak direla, parajiak direla, bizitza formak... Eta, egia esan, ba, horrek bultzatu nindun. Ta ni, ba, bueno...! Gipuzkuako edozein, pixkat, monumento bezala inportantia dana -elizak eta- ikusi izan ditut, ba, aprobetxatuaz. Juan eskursiñora, esate baterako, ba, bueno, ezagutzen dek Oñati. Eta Aizgorri aldera juaten giñanian, batez ere Urrexolako haitzak eta horrek... Hor beti aprobetxatzen nian, lehenago edo geruago, Juan eta konbinatzeko, ba, batian Unibersidadia ikusi, hurrengo parrokia San Migelgoa eta Ahaldun Nagusia. Baiña detailliak han be: partezka. Hurrenguan be sartu eta klaustrua, San Migelgo elizarena, ez dituk asko Gipuzkuan eta, klaustro gotikuak azken erakuak. Eta horrek. Baiña beti eruatzen nian, Juan aurretik, irakurrita zer dagon.

- Bidaia prestatua.
- Bai ba. Zer dagon eta ikusi eta begiekin ikusi. Eta, bueno, ezagutu gauzak eta horrela. Gaztetxotan erosi nian -ba pentsaik, neretako orduan ikaragarritzko esfuerzua huan- 'Geografía del País Vasco-Navarro', sei tomoak. Eta han, nora nindoian, irakurtzen nian dana, han herrian zertzuk zeuden. Eta ez bakarrik ez nian bisitatzen elizak, baita ere torretxeak, jauregiak ikusi kanpotik... Barrura sartu ezin bazan kanpotik ikusi. Eta hori... horretarako, ikaragarritzko zera izan diat beti, jua naizen toki guztietara.

23. Eskaladarako zaletasuna

- **Erref:** AB-083/023
- **Iraupena:** 0:04:05. **Hasi:** 01:03:06. **Bukatu:** 01:07:11
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Mendia eta hondartza » Mendizaletasuna

Laburpena:

<p>Eskaladarako zaletasuna. Euskal Herriko lehenengo monitoreetako bat izan zen Juan San Martin. Nola hasi zen; orduko kontuak.</p>

Transkripzioa

- Edozein modutan, mendia eta eskalada, gainera, hori da zuen ametsa. Zuen diot, talde osoa zinetelako, eibartarrak.

- Bueno, bai. Eskaladak neretzat batetik bi faktore izan ditu garrantzizkoak: bat, noberan buruakin eskalatu bihar dala. Bueno gero ni monitore izan naiz -Euskal Herrian lehelengo seiretako bat; sei izendapen egon ziren eta ni nintzen bat-, baiña monitore bezala guk esaten gendun: "Buruakin eskalatu bihar da, ez eskuakin. Eta indarra, hankak; lehelengo burua eta gero hankak, ez eskuak; eskuak beherago euki eta eskuak dira ekilibriua zaintzeko" eta horrek detailiok holan hasita. Baiña nik beste faktore bat ikusten dut eskaladan: noberan superaziñua da. Noberak, ba... gorputzaren dominiua, ze exigitzen dizu zeu egotia kondiziñuetan. Eta enfrentatzen zara mendiarekin. Eta arrisgugarria da ez badituzu gauzak, maniobra guztiak, ondo egiten. Eta buru lana da asko. Eta, bestetik, hautatzen duzu lagunak: lotura ikaragarria sortzen da, baiña danak ez dira berdiñak. Han ikusten da nor zelakua den. Peligrua dagon mendietan ikusten da norek noraiñoko borondatia daukan solidarizaziño horretara, alkar hartu ondo eta ekipua lotzeko ondo. Hori inportantea da. Alde hortatik, ba, zertu nitzan. Egia esan, ba, nik lehelengo eskalada... ikustera jua lagunak...

- Etxeberria dago hor. Zure maixua eta laguna.

- Bai. Bai, laguna. Nere adiñekua, kuadrilla berekua. Baiña haiek eskalatzen hasi ziran batzuk, lau edo. Gu, ez. Kañamozko sokekin han, paretian gora eta behin begira eureri. Eta gu, talde bat. Begira geunden hamar bat lagun edo bai. Eta bestiak nola egiten eta... Gu esaten: "Horrek dake baloria". Nik nere burua bildurtitzat neukan. Ez nintzan ausarta nere ustez. Bueno, ez nintzan, ez nintzan ausarta. Kobarde samarra. Eta beti izaten duzu barruan... horrek ematen dizu pixkat... Kobardeago ikusten duzu... Pesimismo gisako, etsipenerako zer bat emoten dizu, tristura bat. Bestiak hara gora. Bueno. "Baina horrek nola arriesgatzen dute horretan?". Estu agertu ziran baten, gelditu zen ez gora, ez behera, paretian. Eta begira geudenetatik, ba, larritu giñen danok eta "joño! zoeze...". Ez

genekien zer egin. Nik, beste gabe, sartu paretera eta jua nintzuan berak zeuden tokiraiño eta lagundu egin nien.

- Zeure lehendabiziko eskalada?

- Hori da. Eta horrekin -Migel Etxeberria zan buruan zeguana, ta bestiak kontrolatu eziñik-, jarri nintzan harekin eta alkarri kolaboratuz, ba, gora igo gendun, ze behera ezin zan. Batzuk nahi zuten, bik, behera bajatu, ze ikusten zuten goian txarragua zetorrela eta. Eta harek esaten zuan:

“Sokarik ez dugu nahikua behera iristeko eta gora egin bihar dugu, ez dago beste erremediorik”. Eta gora ez zuten nahi. Klaro, gorago eta altura haundiagua hartzen zuen eta inpresionatu. Orduan, azkenengo gorakoa bion artian egin gendun. Eta lortu gendun bestiak ataratzia eta zera. Orduan esan zidan Migelek: “Koño! Zelan egin dek hik hori?”. “Ba, ez jakiat, baiña konturatu naizena... nik ez diat alturaren efektorik eta hori bertigua eta esaten dutena eta...

-Zorabioa eta.

-... ez diat... ez zidak efekturik [egin]. Ni emozionatu egin nau alturiak”.

“Gurekin eskalatu bihar dek”. Hala ere, konbenzidu niñun, baiña kostata.

Eta hasi nintzen, ba, hoiekin eskaladak egiten eta, bueno. Egin genduzen garai haretan ikaragarritzko abenturak! Naranjo de Bulnes egin nuan 1950ian.

- Naranjo de Bulnes.

- Eta gero beste bi aldiz!

24. Garai bateko mendi irteerak

- **Erref:** AB-083/024

- **Iraupena:** 0:05:13. **Hasi:** 01:07:11. **Bukatu:** 01:12:24

- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Mendia eta hondartza » Mendizaletasuna

Laburpena:

<p>Mendira joateko zailtasun handiak garai hartan (autorik ez; material oso gutxi...)</p>

Transkripzioa

- Baina horra baino lehenago: lehen aipatu duzu eta nere ustez hori inportantea da. Zenbaterainoko zailtasunak zenituzten parajeetara iristeko? Kotxerik apenas ez zen...

- Buenooo!

- Oporrak aurreratu behar, atzeratu behar...

- Zuk etaraizuz kontuak: Picos de Europa jua trenez Unqueraraiñok eta Unqueratik autobusez Potesera eta Potestik zelan edo halan Espinamara eta gero, behetik gora mendixan.

- Orduak eta orduak ziren! Trenak orduan ez ziren...

- Bai, bai. Pirineora juateko guk bihar genduzen egun bat eta erdi, edo egun bi, konbinaziñua nola hartzen gendun... Eta segun nora, Pirineora ze partetara gindoiaz. Biajian, e! Eta berdin Picos de Europa: egun oso bat behar zenun gutxienez, baiña gehienetan ezin zenun. Eta Santanderren edo lo egin edo Bilbon eta egun eta erdian Picos de Europa. Baiña konbinaziño zerak eginda. Kondiziño bastante txarretan. Eta gero mendian, ba, ondo.

- Mendian hobeto.

- Eta karga haundiak erabiliaz, baiña bueno.

- Eta gero beste gauza bat. Hori ere: materiala. Guk gaur ikusten dugu, denak ere halaxe dira. Orain Everest kasik etxean daukagu: lñurrategi anaiek eta Martin Zabaletak hurbildu digute eta beste hainbatek ia. Baina, tira, kasik mendirik altuenak etxean ditugu eta tresneria ikusten diezu eta ikusten dituzu zelako jantziak darabiltzaten.

- Orduan ez zan, esate baterako, bat: ez zan nylonik. Bestetik: ez zan akoltxaurik. Ezta lo egitteko zakurik be.

- Beraz, atera kontuak.

- Esate baterako, ni lo egitteko zakuakin jua nintzan 1950ian Picos de Europa. Baiña lau urte lehenago egon nintzan ni Picos de Europa lo egitteko zaku gabe. Bi lagun jua giñan mantarekin. Manta banakin. Eta Bilbon lagun batek utzi zion laguna zanari -mendizalia; zaku zeukan, ez dakit nundik ekarrita, estranjerotik- zaku utzi zion. Eskerrak hari zaku utzi ziona, ni bi mantakin hotzak...

- Akabatu beharrean.

- ... akabatuta. Elur artian -ekaina zen-, elur artian. Eta gauean esnatu hotzak edo presiño bat... "Zer da hau?", eta elurra egin gauean eta presiñua egiten gorputzari "tienda campaña"n. Irten kanpora, eskuekin kendu elurra, salto batzuk emon gorputza pixkat berotzeko eta berrido barrura. Era hortara.

- Beraz hori ere... Oinetakoak. Hori ere beste kontu bat zen.

- Oiñetakoak, ba, eskalatzeko abarkak eramaten gendun gehienetan. Orduan gero urten zuten honek zapatilla altuok, Chiruca esaten zaienak, esaten genienak. Baiña eskalatzeko abarka erabiltzen genuen gomazkoa zelako. Ze botak ez ziran. Gero sortu zan. Blama laste etorri zen, blama edo goma prensaua. Eta guk erabiltzen genduzen trikunedun tatxuelak eta ertzetan, bueltan, gantxu bezelako trikuniak esaten gendua. Txapa batzuk, galtzairuzkuak. Ta horrekin ibiltzen giñan. Harrian ibiltzeko txarrak ziran. Eta elurrerako oso onak.

- Eta gero, gainera, bestelako materialak: iltzeak...

- Bai, bai. Iltzeak, geuk egindakoak. Danak burdiñazkoak. Eta mailluka ere... Bueno, mailluka beti behar da, galtzairuzkoa. Eta sokak kañamozkoak; pixua, ikaragarria. Gaiñera, bustitzen baziran sokak... puf! doblatu egiten zen.

- Peligrosoa.

- Ez, pixua doblatu.

- Klaro, bai, sokarena.

- Eta peligrosoa rekuperatzeko ere bai, ze gelditzen zen gogortuta soka eta gogortuta gelditzen zenian, ba, ez zan korritzen bihar bezala. Eta, bueno, bai, bai, horrela ziran garai haretako zerak. Gero, boof! Hasi giñanian... Neretako bat, lo egitteko zaku, orduan zeguan sasoi harekin, lo egitteko zakuakin neri ez zidan gero inporta edozein tokitan... Gero, zenbat egin dudan Pirineuan gau pasa, lua, zakuakin bakarrik. Ze gero nik beste lagun bat izan nuan oso ona. Lehelengo euskaldunak Everestera jua ziranian, hango ekipoko zaharrena zen nere diszipulo bat: Pako Lusarreta. Pako Lusarretakin eskalada asko egin genduan, batez ere Pirineuan eta Picos de Europa ere bai. Eta Durango aldian. Eta orduan, ba, ha eta ni juaten giñen lo egitteko zaku bana eta, bueno, bera nylonezko sokiarekin eta ekipo hobiarekin. Gauak pasau ditugu, bueno! Goixian esnatu eta bera izotza kentzen zakuari gaiñetik eta sartu berriro morralian eta aurrera! Eta batera eta bestera ibili ikaragarriak egin ditugu. Hori bai, beti morralak, ba, 30 kilokoak.

25. Alpeetara joan zen lehen aldia

- **Erref:** AB-083/025
- **Iraupena:** 0:04:32. **Hasi:** 01:12:24. **Bukatu:** 01:16:56
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Mendia eta hondartza » Mendizaletasuna

Laburpena:

<p>Alpeetara lehenengo aldiz trenez joan zen, bakarrik. Orduko ibilerak; anekdotak. Mont Blanc.</p>

Transkripzioa

– Baina Alpeetara ere joana zara.
– Bai.
– Gaur badirudi hori guztiori etxe aurrean daukagula.
– A, baiña jo orduan! Autua nekanian gero, ba, errezago. Alpesetara be hurbilago. Baiña lehelengo aldiz, ba, trenez, bakarrik.
– Bakarrik gainera.
– Ni bai. Bai, bai. Etorri... Pentsatu, ba, Eibarren oporrak. “Eta nik zer egin bihar dot oiñ?”. Ba! Hartu trena eta “banoa”. Pentsatu, ba, Elgoibarko talde batekin gelditu nintzen. Eurak gia egiteko esan zidaten Anetora. Eta, bueno. “Orduan, Valle de Aranera juango naiz eta gero Valle de Arandik mendiz pasatuko naiz Reclusako refugiora halako egunetarako eta lagunduko diet haieri Anetora igotzen”. Baiña bidian, Donostiara bidian, esaten nuan: “Baiña ni Valle de Aranera juaten banaiz, zenbat gehiago bihar dut? Beste horrenbestekin han nago ni zerian, Alpesetan”.
– Chamonix aldian.
– “Alpesetara juango naiz”. Juan nintzen, ba, Alpesetara. Bidian zertu. Horretarako, gelditu nintzan Donostian, lagun bati eskatu nion planua, han ibillitakua zen eta plano bat utzi zidan. Gero hamen bisitatu nuen beste bat Irunen. Ta Irunen esan nion: “Zu, nik han... bakarrik noa eta eguraldia txarra edo egiten badu? Ze neri ez zait inporta bakarrik Mont Blanc-era igotzia; ze nundik jentia doian, handik juango naiz”. Eta berak esan: “Hobe ez!”. Horrek gia baten rekomendaziñua eman zidan, gia batentzat. Eta hau zan Etxenike bat, Irungua. Eta eman zidan rekomendazioa. Baiña nik, ba, bueno, bakarrik igoko nuala eta horretara juan nintzen. Eta ez neukan nahikua diru. Baiña gero eguraldi txarrak. Egon bihar izan nintzan refujiuan urten ezinda, ez dakit, hiru edo lau egunian edo. Eta egunak aurrera. Eta argitu zuanian zerbait, “banoa”. Eta tope egin nuan Legazpiko batekin.
– Hara!
– Aristi apellidoko bat. Begian defekto bat zeukan. Nik ezagutzen nuan menditik. Hura eta beste bat zerekoa, Urretxukua, Urretxuko bat, haren laguna, kalia Chamonixen. Eta egualdia halako txarra zalako, ba, orduan, ba, honek esan zidaten: “Zer?”. Ta “Ba nik asmua dut horra juatekua”. Eta: “Jo guk ere bai, baiña esaten dute gia gabe...”. “A! Ba nik hitz egin dut eta erabagi dut zera. Eta gehiago: prueban ipini naute –esan nien–. Nator oin Croixetong-ko orratzetatik, Aguas de Croixetong esaten dana, Abil de Croixeton. Hoiek egin ditut hor: hiru halako haitz zorrotz dira, hiru eta gero gehiago, baiña bestiak suabiak, baiña hiru oso seriua. Punta batetik bestera sokaz pasatuta egin bihar dira eta egin bihar dira rappelak eta eskaladak eta zerak. Eta, nik uste, apropos eruan nau, ze nik ekarri dut gomendio bat eta ikusirik eguraldi txarrak, gia bat kontratatzia pentsau dut. Eta esan didate, ba, bueno, hamen geldirik egoterik ez [dut] nahi eta zeozer egin eta Grepora, gia zertzeko, eta Greponera. Berak esan zidan

probatu moduan, ba, nahiko leukiala eta "guazen Greponera". Eta: "Ezta pentsatu ere. Nahi baduzu horra". Eta: "Bueno, bueno". Eta egin diat horrekin eta harek esan zio bestiarri: "'Zu, konfiantza guztia euki honekin. Oso ondo eskalatzen du". "Bai?". "Bai, bai, eta gaiñera dabil mendian oso ondo. Eta horretan gelditu naiz. Eta batekin bihar Mont Blanc-era irtetzen gaituk. Halako refugio baten lo egin ta...". "Jo, ba, guri ez digute nahi, ez digute nahi, ba... Juan gaituk eta ez ditek nahi". "Bueno, ba nahi badok, hor egongo dek nerekin dagona eta esango diot ia zuek be. Eta hirurok juango gaituk". Eta esan nien: "Honek ondo dabiz eta lagunak dira eta alkarrekin eta". Bueno, azkenian konbenzidu nuan, baiña... [...] Konbenzidu nian, baina hoiek esan zidaten beste laguntzaile bat eruatekotan, "porteador" esaten zaiona. Atzian juango zana. Bueno. Atara genituen kontuak eta holan egin genian. Hirurok juan giñuan, haiek bikin, ba, Mont Blanc-era. Gero bigarrenez nere emaztiakin bakarrik igo nauk. Bai.

26. Espeleologiaren inguruko hainbat kontu

- **Erref:** AB-083/026
- **Iraupena:** 0:01:52. **Hasi:** 01:16:56. **Bukatu:** 01:18:48
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Mendia eta hondartza » Mendizaletasuna

Laburpena:

<p>Espeleologia. Aranzadi zientzia elkarteak. Gauza berriak aurkitzeko aukera ematen du espeleologiak, baina Juan San Martinek aire librea nahiago du; oso zaletasun gogorra da.</p>

Transkripzioa

- Bueno, mendia, mendia, baiña mendiak zuloak ere baditu eta espeleologia ere egin duzu.
- Bueno. Bai, nik... Eskalada gustatu zait asko. Hori lehen esan dotenagaitik: noberan indarrak eta noberan pruebak egiteko oso interesantea. Baiña gertatu zitzaidan Aranzadi elkartia zientzietakua sortu zanian -mendizaliak egin zuten hura-, eta hango mendizale zirenak, ba, behin eskatu zidaten, holako... mendizale hoiek eskatu zidaten, ba, ia lagunduko nien edo, sokerako teknikak ezagutzen nituanez, nahiko leukiela esploraziño bat egin Gesaltzan.
- 1956 ez zan?
- A, ez dakit.
- Oker ez banago.
- Ez, lehenago, lehenago.
- Lehenago zan?
- Berrogeta bat edo bi. E... hamar. Berrogeta hamaika... Bueno, dana dala, harek hasi zituan, baiña gero lezak agortu ziranian, 25 edo 30ekua, zuluak, ausartu ez. Eta esan nien: "Bueno, nik ez daukat horra jeitsi eziñik". Eta eskalak jarriko dituela eta zerak. Orduan hoiekin, hoiek eskatuta, hasi nituan eta egin diat espeleologia. Baiña espeleologiak peligro gehiago dik. Eta gero illuntasuna eta humedadia eta gogorra dek. Gogorra. Ez dek... Baditu bere alde onak. Hau da: iñor ibili ez dan lekuetan ze deskubriduko ote duan. Eta gertatu zaiguk, ba, hartz buruak eta gauza asko. Eta parajiak, jo eta ikaragarritzko...
- Marabillak.
- ... marabillak. Baiña nik, hala ere, aire libria nahiago.

- Gesaltzan...
- Hortik hasi eta gero egin dizkiat asko.

27. Espeleologiaren inguruko hainbat azalpen

- **Erref:** AB-083/027
- **Iraupena:** 0:01:04. **Hasi:** 01:18:48. **Bukatu:** 01:19:52
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Mendia eta hondartza » Mendizaletasuna

Laburpena:

<p>Espeleologiako hainbat kontu. Lehenengo esplorazioa.</p>

Transkripzioa

- Gesaltzan hasi bazinen, oker ez baldin banago, nahiko estualdi ere pasatu zenuten han, kolpetik ura agertu zela.
- Bai, behin, ba, galdetu han Gesaltzako basarrikueri: "Zu, euria eta euria egin du atzo eta gaur be euria egiten ari da eta ez da egongo arrisgurik hor -han presa bat dago gorago ta- gaitzezka egiteko edo?". Eta: "Ez! Bueno, ezta pentsau ere!". Sartu giñan eta barruan gaudela urak hartu! Eta gero korrontia gora urtetzen, gerriraiñoko uretan, bueno! Gaitzera jakin gabe nun zuloren baten sartuko ote giñen. Harri artian eta pausu txarra eta... jo! Larri. Basarrikuak eta han bokaraiñok edo ahoraiñok hurreratu ta bai, diarka eta. Guk ez gendun entzuten, han uran korrontearen zaratekin, saltuak eta uranak eta. Jo, haren estuasuna! Gu baiño larritasun gehiagokin. Lau lagun giñan.
- Bueno, hasteko ez dago gaizki. Lehenengoa izateko!

28. Esplorazio baten azalpen zehatza

- **Erref:** AB-083/028
- **Iraupena:** 0:08:06. **Hasi:** 01:19:52. **Bukatu:** 01:27:58
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Mendia eta hondartza » Mendizaletasuna

Laburpena:

<p>Espeleologia kontuak. Izugarrizko abenturak bizi izan ditu. San Martingo Mahaia izena hartzen duen kobaren esplorazioaren nondik-norakoak.</p>

Transkripzioa

- Gero badaukazu bat San Martingo mahaia esaten zaion hortan. Zulo hori, Europako handiena edo.
- Orduan bai. Munduko...
- Munduko handiena izango zen hura.
- Goitik behera haundiena. Ez [estaziño]... goitik beherako haundiena.
- Goitik beherako "caída". Hor ere egun batzuk egin zenituen barruan, e!
- Bai. Gehien [egin nituena] zortzi egun, barruan. Sala Bernaraiñok eta han, gaitzera, gero deskubrimentu bat egin gendun. Eta begia jo, baiña ezin. Eta gero beste baten jua giñen bost-sei egunerako: lau egin genituen, Barrian, lau egun, eta egin bihar izan gendun Berna horretan.

Han bukatzen zen, han filtratzen ziren urak. Baiña nik geologiako kursilluak-eta egiña eta geologiako zeretan ikusten nuan han kaskadan bukatzen zela; eta gero urak filtratu egiten zirela behian, Bernako sala hortan. Eta sala hori ikaragarria da: baditt luzeran 250 metro. Zabaleran 200 pasau eta alturan 160 edo. Ikaragarritzua da. Bera bakarrik galtzekoa. Baiña nik... Foko batekin ibili giñen aztertzen, zegaitik produzitzen zen salto hura. Eta konturatzen nintzen pizarrak... pizarrak... franja bat zeguala estratuetan pizarrena. Eta, hain zuzen, pizarrak hausten zituanian erosiñuak, mekanikuak, han sortu zala hori. Eta handik sortu zala sala haundi hori. Baiña, pizarrak jarraiturik, une baten ikusten nuan ilun-une bat. "Han zulua dago". "Bai zera". Gaiñera, esaten zidaten frantsesak: "Zulua balego be, nola igo hara?". "Eskalada". "Bueno, bueno, bueno!". Ixa erotzat hartzen ninduten. "Ha esploratu egin bihar da! Ni ez nago zera!". Beste baten frantsesekin, ba, akuerduan jarri eta juan giñan Santa Engraziatik. Lehelengo tunela egitera bisitatu giñuzen, inauguraziñora. Tunela egin zutenian. Egin gendun -konmemoratzen hango gu gure esploraziñuak- afari bat eta lo bertan eta hurrengo egunian juan giñan ikustera Sala Bernaraiño. Eta han foko potente batzuk jarri zituzten ikusteko sala ondo, punta batetik bestera. Eta nik esan nion frantses bati: "Jarraitu ezazu hori estratuori. Horrek pizarrok, hiru franja beltz". Rrrra! Eta: "Han, ha zulua da". Eta orduan esaten zidaten: "Bai, posible". "Ba lehen ura, erreka, hortik zihoan"

- Hor dago pasabidea.

- Hau hautsi duanian, pizarrak hautsi dituanian erosiñuak, e? harriak-eta zertzen, millak eta millak urtietan, ba, hau egin du. Eta hortik jarraitu egingo du. Eta horra igo bihar da". Eta esaten zidaten: "Zelan? Paret hori nola igo?". 90 metro ziran. Kalkulatzen gendun guk 80 bat edo. "80 metroko pareta igo eta gaiñera ura jausten da hor parte baten eta zera". "Nik eskalatu egingo nuke". Eta holan gelditu giñan. Eta hurrengo urtian juan giñen asmo horrekin frantses grupo bat eta gu. Gu hori pruebiori egitera, gure [...], baiña bestiak nahi zuten zeharkako zeren batetik jarraipenen bat bilatu beste zuloren batetik, eta horretan zebiltzen frantsesok. Eta gu jarri giñan hiru lagun eskalatzen. Eta lehelenguan bastante igo gendun eta hurrengo egunerako utzi gendun. Bigarren egunian, falta zan partia pin-pan klabijak sartu eta iritsi giñan hara eta, bueno, nere ilusiñua! Lehelengo begiratzen nuan halako terraza esaten zaiona, lurra eta harri biribilak, errekek utzitakoak. Eta hori zan muestra bat. Baiña zulorik ez. "Jo, hau da, orduan, nik ikusi [nuana]. Ez, hor aldamenetik egongo da". Holan. Eta, Arkautek igo zuanian nere ondora, esan nion: "Dana dala -esan zidan- errezoia zeukazun. Hamen ikusten da, zure teoria egiazkua zan". "Baiña, joño, nik zulua nahi dut. Eta hamen nunbaiten ikusi bihar dogu". Eta hantxe bertan larogetak metruetakoko paretaren gaiñian dagon paret lurrezkoa, dana lurrezkoa, hori nola igo? Esaten zidan: "Hau ez egizu igo". Eta: "Bai. Hau, hartu maillukia eta hartu zera eta pazientziakin. Biguna da eta benga. Eskuetan". Eta esan netsan: "Zuk ondo aseguru". Egin gendun seguridade on bat, baiña jausiko nintzan, bueno... nik kalkulatzen nuan hiru edo lau metro zirala. Baiña asko ziran. Gero, goian bazaude, lau metro zortzi metro egiten dira. Eta bi metro pasau inguruan aldatu egiten da, malda bezala. Eta han errezagua. Eta pentsaizu, dana lurrian. Lurrian zulo haundiak egin eta hantxe apoiatuta. Eta paretian. Eta erori, ez erori. Gaiña hartu nuanian, nun ikusten dot zulo bat, ni sartu ezindako moduko zulo bat. Baiña zulua. Behatu nuan hara argiarekin -linterna potentia [...] boltsilluan- iriki nuan eta "o, ikaragarritzua zulua!".

- Estu-estua?

- Bai. Baiña hasi nintzen, txakurrak bezala, aztertzen. Egin nuan, haunditu

nuan. Esan nion: "Etorri zaite". Bestiak igo zuan. Jo, golpera juan giñen -ez dakit- berrehun metruan edo, eta ikusten haura dana eta ikusi gendun beste bi zulo zeudela han gero goitik behera. Eta ha zala jarraipena. Eta gero, handik, ba, handik... Lehen haundiña izandakua haunditu egin gendun.

- Bai, bai.

- Handik beste ehun eta piku metro behera, bertikalien lortu da. Gu jetsi giñen larogeta piku metro, baiña ur barruan, e! Ikaragarritzko abenturak han be. Kaskada barruan.

- Hor badago zuen eskaladatan Aitz Beltz, beste bat.

- A, bai.

- Hirurehun metro edo zenbat dira hor?

- Bai, ixa hirurehun dira danera. Hori ba... Hortarako, politena zen, ba, nola jaso gendun... Frantsesak-eta lortzen zuten mediak han, ba, bueno, propaganda egiten zuten 'Paris Match'-en eta halakuetan eta lortzen zituzten laguntasunak. Baiña hamen ez zan posible. Eta guk gure artian egin gendun, Aranzadikuen laguntasunaz eta, egin gendun torno bat pedalekin, bizikleten pedalekin: ipiñi hiru pedal, katiekin alkarri konbinaturik, hiruren indarra hiru personak egiteko eta hori jasotzeko. Ze beherutz manibela batekin, baiña gorutz, ba... Beherutz freno bat zeguan. Eta freno hori "diente de sierra" bat, klik-klik-klik egitten duana; uzten baduzu, trabatzeko bezala: ematen diozu engantxe bati eta trabatu egiten zuen, gelditzeko. Eta guk orduan, ba, hori, hori tornuori preparau, pruebak egin. Kablia kostatu zitzaigun bilatzia, Eibarren lortu gendun zera eta alkilatu egin gendun, gaiñera.

- Kablea?

- Kablia, alkilatu. Bai. Galtzairuzko kablia. Alkilatu, ze gero guk gero ez gendun bihar. Holan egin gendun hori esploraziñuori. Eta han, ba -ez dakit-, barruan gau bat uste dot bakarrik egin genduala. Ze, klaro, goitik behera jeitsi, esploratu, planua atara, datuak bihar ziranak hartu eta gora. Ez, gau bi egin gendun!

29. Juan San Martin eta "Pyrenaica" aldizkaria

- **Erref:** AB-083/029
- **Iraupena:** 0:01:23. **Hasi:** 01:27:58. **Bukatu:** 01:29:21
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Kultura » Irakurtzea

Laburpena:

<p>`Pyrenaica´ aldizkarian publikatzen zituen ibilaldi batzuk, ezagunak ez zirenak.</p>

Transkripzioa

- Hor beste gauza bat zuekin ere aipatu behar da: kobetan bezala mendietan egin zenutena eta da planoak eta egin, bideak markatu.

- A, bai. Bai, ze hor bazeudeen bidiak. Bueno, egiten gendun 'Pyrenaica' aldizkarian, ba, zeoze... zagutzen ez zan toki asko zeguan lehenagotik publikaturik; komentarioak: denporak eta distantziak eta tokiak, nundik juan, izenak. Eta guk be hori egiten gendun. Deskripziño bat egiten gendun, gure ibilera nundik egiten gendun. Eta Aitz Beltzekua, esate baterako, bertan 'Pyrenaica-n' publikatu zen. Baiña gero nik 'Pyrenaica-n' publikau ditut Alpesetako ibilaldiak ere bai, Gredosen, Picos de Europakuak

eta Pirineokuak. Eta, bueno, baiña beti berezia, hain ezaguna ez zena. Egiten zenduan zerbait berezia. Ba bueno, Naranjo de Vulnes ezaguna zen, baiña heroismoa zen gure sasoian hara igotzea. Eta hiru aldiz igo dut eta bi, behintzat, printzipalenak, ifarraldeko aldetik egin gendunian eta, publikatu egin nuan, ba, beste batzuentzat zerbitzeko, zelako pasuak ziren eta ze neke edo ze aurkitzen zen.

30. Juan San Martin eta etnografia

- **Erref:** AB-083/030
- **Iraupena:** 0:05:05. **Hasi:** 01:29:21. **Bukatu:** 01:34:26
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Baserria » Baserriko bizimodua » Baserriaren historia eta kokalekua

Laburpena:

<p>Mendiak zer eskaini dion Juan San Martini. Baserritar, artzain eta abarrekin hartu-eman handia. Etnografia ikasteko aukera ezin hobe.</p>

Transkripzioa

- Hor mendia. Lehen aipatu dugu, justu aipatu dugu momentu batean, mendiak baserrietan, etxeetan, artzai etxoletan eta ilorretan sartzeko aukera eman dizula zuri.

- A, bai.

- Horrek esan nahi duen guztiarekin.

- Klaro. Ze guk... Sarri premiñan agertzen giñen garai haietan, batetik, lo egiteko. Bestetik, ba, ura behar bagenduan. Beti eukin dugu... Eta, gaiñera, hor lehenago, gerra aurreko 'Pyrenaica-k' irakurtzen genituen eta esaten gendun, ba, artzaiñekin-ta beti hobe dala relaziño ona, edozer beharretan ere laguntzen dutela. Eta hori ikasitta [geunden], zaharragueandik ere bai. Eta oso harreman onak lortzen genitun eta adiskide miñak egiten genitun. Oso zera. Eta horrek... Halako hurbiltasun bat izan dugu eta, egia esan, atiak irikita izaten genituen gure harreman hoiei esker.

- Zuk irakurtzeko zaletasuna izan duzula dudarik ez dago, baina entzuteko ere bai. Eta hemen, baserrietan eta artzaien txaboletan etnografia zenbat ikasi duzu zuk? Esan nahi dut trabajo de campo esaten den hori?

- Bueno! Askok. Esate baterako, bazan zer bat, Gorbeian. Bi egin genituen adiskidiak: bata Arkotxa zeukan apellidua eta beste bat, Erramun 'Txikerra'. Erramun 'Txikerra' hori zan... Hasten zen sorgiñen kontuak-eta kontatzen eta gu pozik. Eta batzuk -bueno, iñoiz kuadrillan egoten giñanian- tonteria bezala edo sinistu ezindakoa. Baiña neretako interesantiak ziren. Ze horrek jartzen nindun, ba, bueno, lehengo siniskera batzuek ze eratakuak izan diran. Eta kontatzen zigun ikaragarritzko leiendak eta, klaro, pozik. Gaiñera, hori oso ona zen. Txabolan lo egin bihar zendun. Eramaten zenduan jatekua, zatitzen zendun artzaiñarekin eta, berak ipuiñak kontauta, bueno! izaten zan zer bat suaren ondun: ikaragarritzko rato ona. Gero, lo egin eta biharamonian, ba...

- Eta gero, gainera, beste gauza bat, inportantea: txakurrek euskeraz zekitela ikasi zenuen.

- Ni... Hori ez nuan... Ni neu ez nintzan konturatu. Baiña behin, Arkautek esan zidan: Aitzbeltzgo... ez Aitzbeltzgo lezatic, Aitzbelzgo kobatik planuak egin nitun eta han azkenian bazeguan zulo bat hogeta hamar metro pasaukua, iñor jeitsi gabekoa eta ha esploratzera juan giñan; eta esploratzen, gaiñera, bilatu gendun zera: ikaragarria zen, hogeta hamar

metro barruan, buztinian ikusi eroritako hartzak nolako zarpazuak jo zituan paretetan urten nahirik. Eta haren eskeletua han.

– Eta oraindik markak han zeuden?

– Markak ikaragarriak, buztinian egiñak. Larri, ba, urtetzen erori egin zen, nunbait. Eta, bueno, hori esploratu gendun. Atara krokisak eta, bueno, urten gendun. Eta guk pentsatzen gendun han jarraipenen bat egongo zala eta asmua geunkagun lo egin eta hurrengo egunian jarraitzeko, baiña egun berian bukatu gendun. Eta gero harpiaren ate aldera jo gendun eta: “Bueno, hamentxe egingo dogu lo. Ze, total, oin ya illuntzen dago, ya nahikua illundu du eta ez dago mobitzerik”. Eta honek esan zidan: “E, hor dago baserri bat –Muxillo deitzen zioten baserri bat–. Hor Muxillo basarri horretara zegaitik ez? Hamendik ordu erdi inguru edo gitxitxuago eukingo dogu. Eta zegaitik ez gara juaten?”. Eta: “Bueno, ba guazen. Han behintzat ohia ez badago, emango digute sabaia eta hobeto egongo gara”. Eta abiatu giñen eta, baserrira iristean, Felix Arkautek esan zidan –hau belga zen, ba, erderaz oso zera, baiña oso obserbadoria zen eta lagun ona, lagun bezala ikaragarritzko kariñua geukagun; borondate haundia zeukan eta konpañerismo haundia– eta harek esan zidan: “Zu, Juan, zu juan zaite aurretik, basarria hor dago. Ba juan zaite aurretik, ze euskera, ba, hori... honek berak oberbatu zuan nunbait... Eta nik jentiarekin bai banekin: euskeraz egiten bazendun basarri baten, beste modu baten zan tratua, ze bestela deskonfiantza bat edo sortzen zan, gaiñera, edo eurak ez zekitelako ondo erdera edo estraiño batzuk giñalako, arrotzak. Eta euskeraz egiten bazendun, ya hurbilago agertzen ziñen. Baiña ni ordura arte ez nintzan konturatu txakurrak ere hori zekitela. Eta gero –gero obserbatu dut– basarri batetik pasatzerakuan igual, txakurra etorri zaunka eta euskeraz, ezta, zera? eta beste modu baten. Ya familiarra egiten zan txakurrekin erabiltzen diran hitzak esan eta familiarragua ikusten du eta beste modu bateko zera dutela txakurrak berak ere.

31. Euskara batuaren indarra eta garrantzia

- **Erref:** AB-084/001
- **Iraupena:** 0:01:12. **Hasi:** 00:00:00. **Bukatu:** 00:01:12
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Euskara

Laburpena:

<p>Euskara batua. Euskal Herrian zehar ibiltzeko, “ez dago pasaporte hoberik euskara baino”. Hurbiltasuna.</p>

Transkripzioa

– Eta euskera, pasaporte. Hor iparralde-hegoalde, alde guztietan.

– Bai, hori nere emaztiak esan zidan. Nere emaztia, erdelduna. Eta, ba, gutxienez nahi nuan Euskal Herriari kariñua erakusteko. Sarri kotxia neukan eta juaten giñen Euskal Herriko paraje batzuk ikustera. Eta neri beti gustatu zait, ba, Baxenabarre aldea eta Zuberoa ta. Eta hor aldietan juan eta, bueno, emaztiak esaten zidan: “Jo! Gasolinera baten gelditu, ostatu batera juan eta zuk euskeraz egiten duzun momentuan, bueno, ya diferentea da tratua. Frantses egin edo euskeraz egin konturatzen naiz... Zuretake ez dago pasaporte hoberik euskera baiño”. Eta egia. Euskerak egiten du halako familia, zeure familiakua dan edo alkarte berekua zerala eta beti hurbiltasun bat. Eta, egia esan, ba, neretako inportantia izan da

nere mendiko ibilera guztietan. Ta horregaitik ahalegindu nintzen, ba, euskera batura jotera. Bestiak behintzat... bestiak ni ulertzeko eran hitz egitea.

32. Mendizaletasuna eta Eibarko Klub Deportiboa

- **Erref:** AB-084/002
- **Iraupena:** 0:01:19. **Hasi:** 00:01:12. **Bukatu:** 00:02:31
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Kultura » Irakurtzea

Laburpena:

<p>Mendizaletasuna. Mendiak zer eman dion. Eibarko Klub Deportiboko buletinean idazten hasi zen eta gero `Pyrenaica´aldizkarian. Deportiboko buletin horren zuzendaria bera izan zen lau urtez.</p>

Transkripzioa

- Mendiak, beraz, berarekin ekarri ditu bai zuretzako askatasun bat, esan nahi dut, autoafirmazio bat, indar bat, askatasuna, hori... Gero, gainera, zure ikusteko...

- Naturaleza ezagutzea. Zergaitik... geologiako kursilluak zergaitik egingo nituan ba? Gustatzen zitzaidalako.

- Eta horrek ekarri zizun, baita ere, idaztea.

- Bai, bai, bai. Ze sarri elkarriketetan gertatzen zen, ba, elkarriketak eukitzen nitun lagunekin eta : "Zegaitik ez dozu hori idazten?". Guk be zelan irakurtzen genduan beste batzuk egiña, ba, hortik hasi nintzen. Eibarko Club Deportivuan holako boletin bat egiten zen eta han.

'Pyrenaica-n' gero. Eta igarri gabe, ba, bueno, gero hasi nintzen baita ere euskeraz idazten. Eibarko Deportivoko zera -boletini esaten genion- rebistatxoa, lau urtian nik eraman nuan zuzendaritza eta giro berezi bat eman nion. Eta, bueno, han lan asko, ba, politikak ziren. Gaiñera, orokor... Era askotako lanak biltzen genituen eta bizitasun bat emon. Orduan egiten genduzen gauzak horrek ziren.

33. Indalecio Ojanguren argazkilaria

- **Erref:** AB-084/003
- **Iraupena:** 0:04:02. **Hasi:** 00:02:31. **Bukatu:** 00:06:33
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Mendia eta hondartza » Mendizaletasuna
- Aisia » Kultura » Beste adierazbide batzuk
- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Pertsonaia ezagunak

Laburpena:

<p>Indalecio Ojanguren argazkilaria eta mendizale eibartarra. Oso lagunak ziren; mendian sarri elkarrekin ibilitakoak. Gerra aurreko Eibar.</p>

Transkripzioa

- Mendiak, idaztea. Beste gauza bat ere bai: Ojanguren argazkigilea eta mendizalea.

– Bai. Ojanguren argazkigilea eta mendizalea. Harek... Lanetik irtetzen nintzenean, sarri juaten nintzen haren estudiora. Eta harek bazeukan bitrinak argazkiz beteta, ba, nunguak ziran. Eta esaten nion: “Bueno, hona mendira, nundik juan leike?”. Gu hasi giñen urrutiko mendietara egun batian edo bizperatik juanda egiten, eta horrelan horrek konbinaziñuok. Eta esaten zidan: “Hau halako tokitatik”. Eta: “Zenbat denpora?”. Memoria ona zuan eta esaten zigun eta, bueno. Orientaziñua ematen zigun eta horrek asko lagundu zigun. Eta hortik aparte oso laguna. Gero berari sarri... Berak eskatzen zidan –idazten oso txarra zen eta argazkiak berak egiten zituanak, ba, orduan ‘La voz de España-n’ publikatzen zituan eta– ‘La voz de España-n’ argazkien azpia idazteko testotxo bat. Eta testuak egiten nizkion. Oso lagunak giñen eta sarri alkarrekin be asko ibiliak mendian. Eta Ojanguren fotografiuakin gero, ba, bueno, fotografia be hartzeko gogua eman zidan, ze berak esaten zuan: “Hara, Kodak gabeko oporrak, opor galduak. Danetik oroitzapen bat eraman bihar da. Eta oroitzapen hori, ba, argazkiaren bidez egiten da”. Eta horrek konbenzidu ninduan: eta, bueno, berari erosi nion kamara bat. Eta hortik hasi nintzen gero, ba, argazkiak ere egiten. Baiña Ojangurenengan beste asko, beste anekdotak pillaka edo, bueno, idatzi egin ditut. Neretako, egia esan, ba, gizon bat oso... Kariño haundia hartu nion. Gehiago: berak ikusten zuan, ba, bere artxibua desegingo ote zan-edo bildurra. Eta esaten zidan: “Nahi badek, hiri emango diat”. Ikusten zuan nigan halako zer bat. “Baiña ni ez naiz fotografiara dedikatuko”. E? Eta holan. Eta gero Reyes Korkostegik eta biok egin gendun jestiñua Diputaziñuak hartzeko zera. Lehelengo eskeintza... Reyes be laguna eta ha be arduratuta zeguan. Eta nik esan nion: “Bueno, herritik irten baiño lehenago, lehelengo alkatiagana noa”. Alkatiakin hitz egin nuan eta: “Bai, baiña guk hori zetako dogu ba...”, ta holako... betikua, herrietan gertatzen dana. Gogo txarrakin eta. “Bueno, ba, orduan Diputaziñora”. Ez galtzea zan, horren artxibua ez galtzea. Hala ere, gauza asko galdu dira, baiña, bueno, printzipalena edo gehiengoa behintzat salbatu da. Eskerrak horri. Eta artxibo ikaragarria zuan: millak eta millak. Askok klitxez egiñak, lehengo sistemarekin, eta hori. 1914tik, etara zazu, ba, mende erdi baiño gehiagoko lanak han zituan berak pillatuta. Ze berak egiten zuana zan reportajia bezela, gero ezkontzak zirala, hau zala... Hortikan bizi zan. Baiña ikaragarritzko afiziñua zeukan kolekziñuak egitera. Eta berak mendi guztiak, herri guztiak, zeozer inportantia zan guztia ateratzia. Eta eskuduak: basarriak eskudua bazeukan, enteratzen bazan basarri baten eskudo bat bazela, juan eta hari eskuduari etara behar zion. Torre zaharrak eta zera. Horretan ikaragarritzko artxibua egiña zeukan.

– Eta galdu diren hainbat gauza egongo dira hor!

– Bai, bai, bai. Galdu diranak. Bueno, Eibar. Eibar erdi baiño gehiago erre zan eta. Horren fotografietan han daude.

– Han dago.

– Han dago Eibar, lehengoa. Gerra aurreko Eibar, osorik, bere fotografietan bakarrik dago.

– Hori ere, Juan, mendikoa da, menditik etorri zen.

– A, bai, bai.

34. Juan San Martin eta arkeologia lanak

- **Erref:** AB-084/004
- **Iraupena:** 0:01:48. **Hasi:** 00:06:33. **Bukatu:** 00:08:21
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Mendia eta hondartza » Mendizaletasuna

Laburpena:

<p>Juan San Martin eta arkeologia lanak. Dolmenak aurkitu zituen Hernio mendian eta beste hainbat lekutan. Anekdotak. Aranzadi Zientzia Elkarteko kide.</p>

Transkripzioa

- Eta horrekin batera beste gauza bat ere bai. Hori aipatu beharrekoa. Artzainak-eta zenituela lagun eta adiskide. Baina hor badago... jentil harriak. Horiek zenbat pasatu ote dituzun, begiratu...
- Bueno! Lehelengo asko, ba, igarri gabe... igarri gabe ere bai. Baiña beste batzuk, [exproceso] hortara juanda. Espreski Juan horrek ikustera eta ezagutzera. Eta gero Aranzadi sortu zanian, ba, Aranzadin egon zan holako mobimientu zer bat. Bueno, ba, gero erreparto bat egin gendun. Toki batzuetan dolmenak egongo zirela eta esploratu egin bihar zirala. Eta nik hartu nuan hori Deba Arro goikaldeko partea eta aurkitu nituan zenbait dolmen [Sarai] aldian eta beste zenbait tokitan. Eta azkenetakuak, ba, Hernion. Hernion ez zan bat ere ezagutzen. Han Elozegi ibili zen eta bera harrituta zeguan. Esaten zidan: "Derrigor egon bihar dira eta ez dut ezer aurkitzen". Sarri dolmenak hautsi egin dituzte beste konstrukziño batzuk egiteko. Eta behin, kasualidadez, emaztiakin, gaiñera, emaztiakin nindoiala Herniora, egun baten, Iturriotzik gora, ba, Zelatungo bidia hartu eta gora, gero beherutzian, euria hasi zan eta txabola bat ikusi eta: "Guazen hara txabolara, hau zati baten botako du, bolada bat izango da, baiña gero pasatuko da". Eta txabolara juaterakoan, txabola onduan nun aurkitzen dudan Zeraingo ordekan...
- Dolmen bat?
- ... dolmen bat. Eta ha izan zan lehelengo pista, Herniokua. Gero beste bat be aurkitu nuan. Eta, bueno, holako... Dolmen kontuan horrek izan dira gauza berezienak.

35. Juan San Martin eta Jose Migel Barandiaran

- **Erref:** AB-084/005
- **Iraupena:** 0:04:25. **Hasi:** 00:08:21. **Bukatu:** 00:12:46
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Mendia eta hondartza » Mendizaletasuna
- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Pertsonaia ezagunak

Laburpena:

<p>Juan San Martin eta Jose Migel Barandiaran. Hartu-eman handia izan zuten; sarritan laguntzera joaten zitzaion. Barandiaranekin ibili zen Santimamiñe;eko kobazuloa aztertzen, eta beste toki batzuetan indusketa lanak egiten. Jose Migel Barandiaran zelakoa zen kontatzen du.</p>

Transkripzioa

- Bueno. Oraindik mendia ezin utziko dugu. Eta oraingo honetan goazen leize batera, kobazulo batera: Santimamiñe.
- A, bai. Bueno, Santimamiñen, ba, pinturetatik aurrera oso gutxi ezagutzen zen. Oin han turismuarentzat preparatuta dago. Jentia juaten da

halako parrilla batzuen gaiñetik, eskillarekin... Eta hori barrurutz nolan esploratu gabe zeguan, ba, gu hasi giñen esploratzen. Eta sartzen giñen. Paretak zelan estuak diran, ba, hankak eta eskuak... presiñua egin aldameneko paretetan eta holan juaten giñen. Eta gero goitik behera egin bihar zanian, sokekin barruraino. Oin ezagutzen dan zer guztia, ez eskillara ta ez parrillik ez zeguan garaian, guk egiñak dira esploraziño hoiek.

– Eta han izan izan zenuen aukera –lehendik ezagutzen zenuen, baiña, aukera– Jose Migel Barandiaranekin berarekin lan egiteko.

– Jose Migelekin nik izan nuan harremana lehelengo gutunezkua, bera exiliuan zeguala. Etorri eta belaxe bisitatu nuan. Eta gero berakin harreman haundia beti izan dut. Eta bere inkestekin eginda neukan ordurako, ba, zer batzuk, etnografiako estudixo batzuk, hain zuzen, Saraiaiko artzaiñena, artzaien bizitza eta lana nola egiten zuten, transhumantzia nolan. Hori izan zan nere lehelengo lana ‘Anuario de Eusko Folklore’ n. Eta Barandiaranek, ba, interes haundia zeukan eta, bueno, sarri bere etxera. Bere etxian, gaiñera... Bera desiatzen egoten zan, ze orduan jende gutxi zan Jose Migelegana hurbiltzen zena. Eta danok be lau katu giñen eta ni nintzan bat. Eta bera pozik, ba, bueno, batetik harremana eta beti izaten zan... gu... galderak zer partetan edo zer egin genezakeen edo, eta zertan kolaboratu. Eta hortan. Eta ni berakin ibili naiz, ba, bueno, Santimamiñen eta ibili naiz eskabaziñuak egiten ere Atxetako harpean, han, Foruan. Han berakin, ba, laguntzen berari, ze bestela bakarrik ibiltzen zan. Ematen [zion] subenziñotxo bat Diputaziñuak, baiña hor uzten zuan. Eta nik, ba, igual, batzuetan nere oporretako parte bat udaran egiten nuan berari laguntzen, eskabaziñuetan. Beraren onduan gauza asko ikasten zen. Neretako Don Jose Migel zan liburu iriki bat. Eta humanista bezala ezin dut ulertu ere: nik esaten nion, nere existenzialismuak ikututa, holan relijiño kontuko ze kezkatzuk nituan. Eta berak esaten zidan: “Ez arduratu. Kezka holan badakazu, hori interesantea da. Dudak neuk be baditut. Nik fedia daukat, baiña nere dudekin –berak–. Eta zu zeu ez zaite preokupatu horrekin”. Nik berari esaten nion ze bide hartu nezakeen eta: “Ez, ez, inportantia da zu kezka horrekin bizitzia eta zaran modokua izatia”. Eta eman zidan halako moral bat eta zer bat, konfiantza bat. Eta, egia esanda, beti-beti estimatu dut hori, bere kontseilu hoiek. Eta, bueno, hain zuzen, bere ‘Obras Completas’ egin zionian ‘Gran Enciclopedia’ k, berak esanda, ba, neri bialtzeko ale bat; eta nik orduan, behin, hartu nuan ale bat korreetik eta ireki [nuen] eta han, atarian, lehelengo argazkia nik berari Santimamiñeko pinturak ikusten egiña. Eta berak hori [zala] argazkirik maitiena. Eta hori kasualis bat izan zen: nik ‘Yakin’ en, atari baten, publikatu nuan. Ta han, nunbait, Elvira Zipitriak ikusi eta deitu egin zidan: “Zu, hori anpliatu eta zegaitik ez didazu ematen? Don Jose Migeli erregalo bat egitea nahi dut”. “A, ez. Hori bada, Zipitria, eskertzen zaitut. Holan bada, Elvira, nik erregalatuko diot”. Eta anpliatu, ba, ez hain anpliaziño ona, baiña egin nion; markua be bai. Eta barruan dedikatoria bat dauka, ez da ikusten. Euskeraz dedikatoria bat dago. Eta egin nion marko eta guzti. Eta egun baten juan nintzan berari hori ematera. Eta gero hori nahi izan zuan berak ‘Obras Completas’ en lehelengo-lehelengo argazkia hori jartzia atarian bertan.

36. Espeleologia lanak

- **Erref:** AB-084/006
- **Iraupena:** 0:05:17. **Hasi:** 00:12:46. **Bukatu:** 00:18:03
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Kultura » Beste adierazbide batzuk

Laburpena:

<p>Espeleologia lanak. Espeleologiarako materiala. Mapak egiten ibilitakoa. Eliza askotako planoak egin izan ditu.</p>

Transkripzioa

– Beraz, hor dago arlo oso bat. Nik oraindik gehiago ikutuko nituzke zenbait espeleologo bezala, adibidez, zertzuk erabiltzen zenituzten. Gaur gauzak oso aurreratuta daude: pilak eta denak oso aurreratuta daude. Baina zuen garaian karburua zen.

– Bai, kuebetan, karburua. Bueno, guretako... Orain ere nik ez nuke utziko, ze karburuak segurantz bat du. Inkonbeniente batzuk be bai, baiña baita segurantz be. Karburuak argia zabaldu egiten du. Eta lurra be ikusi egiten dozu. Eta linternak foko bat ematen dizu. Gure garaian baziran! Nik erabili dut mendian eta badut mendian erabiltzeko. Guk illunian urten izan dugulako Alpesetan eta: gauean, ba, goizeko lau eta erdiak edo bostetan mendira eta illunian zoaz, baiña argi zerarekin. Eta han elurrak-eta ematen dizu zera, grietarik badago. Baiña harpeian ez. Harpian karburuak ematen dizu argi bat, zabala, lurra be ikusten zoazena eta tetxua ere bai. Eta asko hobia da. Linternak erabiltzen gendun, nik bestian esaten nizun bezala: mendirako erabiltzen nuan. Baiña, bestela, guk eramaten gendun karburua, bat. Gure prebisiñua... Ze harpietan arrisgua dakazu argi gabe... Argia da jana baiño lehenago.

– Bai, inportanteena argia.

– Argia. Orduan eramaten gendun karburua. Kantinplora bat urakin. Karburo gehiago ipiñi bihar bazan ere, ba, egin bihar zan zerbait, baiña karburua batetik. Bestetik, linterna. Bat gutxienez. Boltsilluan. Eta, bestetik, kandela eta pospoluak.

– Hori azken...

– Kandela eta pospoluak, ba, gomazko poltsa baten barruan sartuta – plastikua hasi baiño lehen-, humedaderik... ez bustitzeko. Hori izaten zan azken rekursozko, zeozer pasatuta ere. Eta hori dana. Horretan, gaiñera, oso estrikto edo oso zehatza zen Arkaute, esate baterako. Gu hasi eta gero Gesaltzan, handik urtebetera edo etorri zen handik, Belgikatik, eta hasi zan gurekin eta berak zera egiten zuan harek, rebista pasatu: “Aber, erakutsi linterna. Erakutsi kandela”. Dana. Bestela ez zion uzten sartzen, oso gogorra zen horretan. Eta errezoia zeukan: seguridade guztia aurretik hartu. Hala ere, etorriko dira zerak, eragozpenak.

– Gero, lehen aipatu dugu: mapak. Egin zenituzten hainbeste mapa oraindik ere batek baino gehiagok erabiltzen dituenak.

– Bai, bai. Aranzadiko artxibuan, gaiñera, asko egongo da guk egindakua. Ni mapagintzan ibilli nintzen, bueno, Eibar eta inguruko harpiak, ezagunak zirenak, ba, horrek danok, mapak egin nituan. Ez zeuden mapak eta mapak egin nituan. Gero, mapak egiteko ere...

– Teknika behar zen.

– Bai, eta noberak egindako aparatuekin.

– Hori ere bazan?

– Bai, bai, bai. Nik erabiltzen nuan, ba, beste lagun batek eta nik egindakua: kartaboi bat. Kartaboia esaten dana, baiña metalian; mira batekin, disko erdi, graduauta, eta jartzen genion, ba, tripode baten gaiñian, argazkiak ateratzeko tripodiaren gaiñian, baiña egiten gendun tetxua hartzeko. Ematen zigun, batetik, edozein tokitan inklinazioa. Ematen zizun zenbat graduoko inklinaziñoa. Eta, gero, distantziatik

ataratzen zendun, ba, alturak. Eta horrelan ibiltzen giñen mapak egiten. Perfekto-perfektuak ez dira izango, baiña bai noziño printzipala... Ez noziño printzipala segurantza guztiarekin... korrekziño gutxi behar duten mapak. Eta mapa asko tokatu zaigu egitia. Eta gero hori polita zen: mapak egitia bera ere polita. Ni gero nere profesinuan ohituta nenguan, proiektuak egiterakuan, dibujogintzan.

– Hori kasi esan liteke Euskal Herrian... Galdera bat egin behar dizut...
– Gero elizenak be egin ditut pilla bat, e! bobedak eta. Oin be egiten ari nauk. Nik egin ditut ezagutzen ez ziran eliza gotikuak, bueno, ba, platereskoa, gotiko itxura oindiok... Bobedak eta. Baiña, bueno, Angiozargua edo Usurbilgua –ez dana publikatu–, baita ere Oiartzungua. Horrek egiñak ditut. Hamengua. Hamenguak baditu hiru edo lau plano, ezagutzen ditut, baiña nik esaten dutena, hamen esan diet batzueri: karikaturak dira. Oso txarrak. Eta Usurbilguak ez zeukan eta eliza gotikua oso interesantea da. Eta nik bai dut, publikatu gabe, baiña... Publikatuta daukat, ba, Elgetakoa, Angiozargoa... monografia egin nuanian han. Eta besteren bat be egongo da ‘Hoja del Lunes’ en egin artikulua eta gero liburua pasatzerakuan hor egin nituan hiru liburu hango artikuluen bildumarekin. Eta hor publikatu ditut zenbait dibujo, ermitenak eta zerak.

37. Juan San Martin mendizale

- **Erref:** AB-084/007
- **Iraupena:** 0:00:28. **Hasi:** 00:18:03. **Bukatu:** 00:18:31
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Kirola

Laburpena:

<p>Juan San Martin mendizale. Hillary-k Everesteko tontorra zapaldu zuenean, emozioa.</p>

Transkripzioa

– Baina bapatean galdetu nahi nizuna beste gauza bat zen: Hillary-k Everesteko tontorra jo zuenean, zer sentitu zenuten zuek?
– Jo, ba, emoziñua! Guk haura pelikulia ekarri egin gendun alkilatuta eta eman, gaiñera. Igande baten. Ta jo! orduan, igande haetan, ez zeguan mendira juaterik. Haura ikusten. Eta éxito ikaragarria: jentez beteta, sarrerak bukatu... Eibarren eman gendun haren zera.

38. Eibarko Klub Deportiboko Kultura atala sortu zuten

- **Erref:** AB-084/008
- **Iraupena:** 0:04:03. **Hasi:** 00:18:31. **Bukatu:** 00:22:34
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Kirola

Laburpena:

Eibarko Klub Deportiboa eta Juan San Martin. Deportiboa hitzaldiak antolatzen zituzten. Fernando Zuloaga medikuak eta berak Kultura atala sortu zuten. Kulturarekin lotutako hitzaldiak ematen hasi ziren. Besteak beste, Barandiaran, Jesus Altuna eta Caro Baroja ekarri zituzten Eibarrera.

Transkripzioa

- Eta gero, hain zuzen, lehen esan dizut nere lagun medikua, Fernando Zuloaga, ba, medikua zen, nahiz ta beste milla gauzetarako afiziñuak euki. Eta oso liberala zen. Gizon liberala. Eta berakin oso ondo eramaten nintzen. Eta behin berak kontatu zidan, ba, atmosferan... falta dan tokian zer pasatzen dan eta nolan etortzen dan desidrataziñua ere, ze fenomenozuk zertzen diran. "Hitzaldi bat eman bihar dozu". Ipiñi nuan mendizalieri hitzaldi bat ematen Deportibuan. Exito ikaragarria. Esplikatu zuan ikaragarri, medizina aldetik ikusita. Gero, harek eta nik, bion artian, formau genun -ze mendizalian... Klub Deportibua mendizaliera zen eta-sekziño bat kulturakua. Eta hasi giñan hitzaldiak emoten, ez zutenak deportiakin zerikusirik, baiña kulturakoak. Eta kulturako hitzaldiak emoten hasi giñen, harek eta nik bultzaturik. Baita pinturako erakusketak ere. Eta hara nik eraman ditut garai haretan -pentsaizu, gero mundu guztiak esaten zuan- Don Jose Migel hitzaldia ematera eramanda nago.

- Eibarrera?

- Bai, bai. Jesus Altuna be bai. Gaztetxua zen orduan. Jesus Altuna ere bai, bere paleontologiako hitzaldia ematen eta prehistoriarekin. Eta baita Caro Baroja ere. Caro Baroja nik Eibarrera eraman dut hara hitzaldia ematera. Aprobretxatu... Bueno, eta beste asko. Aprobretxatu ditut: haraiñok eraman hitzaldia ematera eta, gaiñera, zer pentsatzen duzu ordaintzen geniola? Taxian etortzen baziran, taxia. Biajia ordaintzen genion. Eta gero: "Zer nahi duzu?". Eta gehienak orduan [ohitzen] zan bezala, ba, pozik; berakin atenziñua, konsideraziño hori eukitziarekin pozik. Eta: "Ez da ezer be". Eta egiten genun, ba, "Bueno, ba derrigor hartu bihar dozu zerbait". Eta gogorra iruditzen zitzaigun... Batzuk ez: ipintzen zuten: "hainbeste". Bueno, ordaintzen genion; baiña huskeria bat izaten zen eskatzen zuanak be: biajia eta bere kalkulo bat, ba, denporiagaitik edo zeragaitik, ba, ematen genion. Baiña modikuak izaten ziren. Eta kobratzen ez zigutenari ordaintzen genion biajia -eta batzuk, hurrekuak baziran, hori ere ez zuten zertzen- eta orduan zeukagun urrutikuari gastu bat. Gero esan neban: "Hamen zeozer asmatu bihar da". Eta asmatu zitzaidan erregalo bat: Eibarko zer egingo zenioke erregalua? Bueno.

- Damaskinaduren bat edo?

- Damaskinauan eskola zeguan eta eskolan egiten zituzten ikaste alde gauzak eta merke saltzen zituzten. Ta hauxe (damaskinatuan egindako tinbre bat hartzen du eskuan, elkarrizketatzaileari erakusteko). Tortuga, tinbriakin. Buztana eta buruakin tinbria jotzen. Ikusten dozu? Klub Deportiboko eskudua be bai. Eskatzen genion: "Bueno, ba egin dezatela Klub Deportiboko eskuduarekin, eta, bestela, berak ohitzen zuten dibujua. Eta etortzen zanari hau emoten genion. Zuk bazeneki ze pozik juaten ziren! Ze honek, eskolan egindakuak zenez, ba, merke ziran. Guri kostatzen zaigun, ba, garai haretan -1950 erditik 1960 erdi pasaura edo-bostehun pezeta. Laurehun. Eta bostehunerañok igo zuten. Bostehun pezeta. Baiña komerziuan juaten bazara egitera, ez daukazu. Eta egitekotan hau, dakan denporiagaitik, ikasliak egiña da, baiña hau... millak pezeta balio ditu. Orduan honekin pozago juaten ziran beste edozer baiño. Eta honekin kunplitzen gendun gure hitzaldiak. Eta gero ni Caro Barojakin, ba, lagun. Hamen be nik bisitatu egin izan dot. Hamen beti udaran hamen

egoten zan. Igaz bisitatu nuanian... Bueno, aurreko urtian, hil baiño aurreko urtian, ba, ikusten nuan burua juanda-eta zeukana, eta pena haundia eman zidan. Ze maixu ona izan da.

39. Juan San Martin eta etnografia

- **Erref:** AB-084/009
- **Iraupena:** 0:14:04. **Hasi:** 00:22:34. **Bukatu:** 00:36:38
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak

Laburpena:

<p>Juan San Martin eta etnografia lanak. 1966an Luis Pedro Peña Santiagorekin eta berak `Estudio etnográfico del valle de Urraul Alto` argitaratu zuten. Peña a Santiago nola ezagutu zuen, ikerketa etnografiko hori egitea nola bururatu zitzaizen eta nola eraman zuten aurrera. Bertako euskararen inguruko ikerketa.</p>

Transkripzioa

- Bueno, guzti honetan, zuk azkenean, azkenean diot etnografia eta arkeologia eta guzti horien artean, 1966an, Luis Pedro Peña Santiagorekin batera argitaratzen duzu 'Estudio etnográfico de Urraul Alto'.

- Ja, ja! Hori be beste zer bat da! Hortaz, bera hil danian eskatu ziguten, ba hor ez dakit norek antolatuta, baiña Donostiako Aurrezki Kutxan hitzaldi batzuk eta eman nuan. Eta gero nik idatzita eraman nuan eta gero arreglau egin dot gehitxuago eta luzatu. Eta, hain zuzen, lan bat bialdu dut Luis Urantzun argitaratzeko, anuario bat egiten dute zerian, Irunen, hamen inguruko gaiena. Eta horra bialdu dut, ze hor jaiua zen eta, Irunen jaioa. Ba, hori izan zen oso kuriosua, ze horren esplikaziñua eman nuan, ze hori eskatu zidaten: nolan okurridu zitzaigun eta zelan egin genduan. Bueno, ba, hori behin... Luis Pedro ni baiña bastante gaztiagua. Aita be ni baiña zaharragua, baiña ni bitartekua nintzen. Aita laguna nuan, baiña semia aitan bidez eta gero etnografiara dedikatu zan hau. Barandiaran etorri zanian hau hasi zan sekretario bezala laguntzen. Lehelengo Karmele Goñi eta gero hau. Eta horrek laguntzen zuan. Eta zeguan, ba, bueno, iñoiz Donostiara juaten nintzanian, beti horrekin hartzen nuan okasiñua hitzaldi bat egiteko, alkarrekin hitz egiteko, ba, zeozer. Eta honek: "Zeozer egin bihar dugu berezia. Zeozer egin bihar dugu berezia". Eta: "Bueno, ba, zer?". "Estudio orokor bat etnografiakua, baiña toki ezezagun batekua". Eta, orduan, ba, egin gendun pixkat plana eta gero lekua, ze hautatu. Eta hartu gendun Euskal Herriko mapa. Ibili giñen mugaz handikua be pentsatzen, hemengua be bai, baiña gutxien ezagutzen zan toki bat. Eta guretzat etara gendun kontuetatik hori zen: Urraul Alto. "Ba horraxa juango gara". Eta plana egin genduan, ba, Luis Pedro Peña, Fermin Leizaola eta ni. Banatu be bai lana -bueno, batzuk, gauza batzuk-: esate baterako, nik nere zaletasunagaitik-eta arte kontua nere esku. Arte elixakuak eta horrek. Gero, bestetik, artiarene klasifikaziñua. Eta, bestetik, euskera konturik ezer balego, ba, hori, bokabularioa jaso eta plan bat eraman. Eta bestiak: bata artzaintza eta artzaintzan ingurukua -ganaderia eta zera-; bestiak gehiago tradiziñoko zerak, erromeria giroko zerak. Holan juan giñan. Bueno, juateko giñan. Preparau gendun plana eta gertatu zen Fermin Leizaola soldautzara juan biharra. Eta orduan Luis Pedro eta biok. Baiña sartu giñen, ostaturen bat egongo zala eta beste gabe. Urten gendun etxetik biok zortzi egun

pasatzera hara, jakin gabe zer aurkituko genuan.

- Non zegoen bakarrik jakinda.

- Bai. Eta gertatzen zan, ba, bueno, erdira arte karretera bat zeguan.

Kotxez juan giñen. Eta ostatu bat ez balle guztian. Orduan... Ta hori gero halako toki baten oso arrarotzat hartuko giñuezela eta -1965ian zen-, egin gendun alkatiagana juan giñan, lehendabizi alkatiagana. Eta alkatiari esan: "Bueno, halako ikerketa bat egitera gatoz eta, en fin, hemen ibiliko gara. Eta besterik ez dugu nahi, jakiñian zu jarri ez gabiltzela gauza raro bat egiten. Aranzadikuak gera: halako zera, etnografiako estudio bat". "A, bueno, ondo da". "Bueno ta guk nahi dugu ostatu bat". Eta zera ta "Hamen ez dago, ostaturik, ezta pentsatu ere". "Bueno, ba, familiaren bat edo". "O, kostako da hori!". Eta bueno. Gero bigarrena zen parrokoa. Ze elizako gauzetan be egon bihar giñen eta, gaiñera, bere laguntza biharko gendun elizetan sartzeko eta zera. Parrokuagana. Parrokoa gertatzen da nere apellidokua, napar bat: Felix San Martin. Eta juan giñan parrokoagana eta horrek, ba, formazioz eta, ikusten zan bestia baiño gehiago. Eta horrek... Esplikatu genion zertara giñoiazan eta ostatua bihar genduala. "Ba ez dago hamen". Orduan, ba, "bueno, enkuetak-eta preparatuta ditugu eta gu hamen gelditzekotan. Jo, hau jakiñian, kanpin bat ekarriko genduan! Baiña ez dugu ekarri eta zera. Hara, beharbada etxeren baten ez gaitue hartuko?". "Bueno, neu nagon zerian hitz egingo dot, ia zelan". Eta bera zeguan, bera egoten zan etxian hartu giñuzten. Eta, bueno, ba, lehelengo eurentzat be nobedadia. Eta, bueno, hasten giñan -goixeko zortzi eta erdietarako ya gosalduta- zortzi eta erdietan ya lanian geunden. Eta gero juaten giñen, ba, esaten genion: "Guk ordainduko dugu eta bokadillo bat edo zezer". Eta horrekin pasatzen genduan eguna. Eta afaltzera. Afal onduan, hamaika eta erdiak arte ez gendun bukatzen, azkenengo apuntiak eta zerak hartzen. Jo, ikusi ginduzen holan bigarren egunerako, bueno, emozionatu zan eta parrokoa be gurekin etortzen zan! Ahal zuanian behintzat gurekin etortzen zan. Emozionatuta.

- Laguntzaile txarra ez zen!

-Bai, bai. Emozionatuta, ba, zera. Ba, bueno, ba, holan egin gendun.

Gogoratzen naiz hogetaka ez dakit zenbat herrixka ziren eta ixa erdiak zeuden hustuta, ruinan. Erorita eta zera. Baiña haiek ere bisitatu. Ya plano bat egin eta nun kokatzen diran jarri eta nahi gendun. Eta gero bertako arkitektura, modua etxe tipikuena eta zenbait eliza eta ze irudi eta zer zeuden, estiluak. Eta bueno, igarri gabe, beti halako tokietan sartzen zarenian, deskubritzen dituzu zenbait gauza. Esate barerako, hillarri biribillak aurkitu genituen, baiña Erdi Arokuak batzuk. Eta estilotik ikusten gendun, ba, gotikoak eta orduan batzuk Erdi Arokoak. Baiña aurkitu genitun, baita ere, bi... bat patio baten eta bestea kalostre batean aurkitu genituen horreoak ere, garaiak. Bi garai ezagutzen ez ziranak: bata erromanikotzat -nik ez dut sinisten erromanikua denik-, baiña dagona da erromaniko kalostre baten onduan. Kalostrea doblia da, bat erromanikua da, baiña gero gehitura bat du eta nik gehitura hori geroztikua uste dot dala. Da hango zerbitzuko patiuen barnea. Eta hori, nunbait, izan da peregrinuen ostatu edo erabilitakua. Eta eliza erromanikua, bere kalostriekin, oso polita. Eta haren onduan. Hori, gaiñera, errestauratu egin du Diputaziñuak, Naparruakuak. Eta ez ziran ezagutzen. Bueno, horrek bezela... Gero, ba, hori, Pirineoko tximinia tipikuak daude. Horrek be zenbait eredugarri dibujatu eta fotografia pillu bat atara gendun, danak ezin gendun publikatu eta, bueno, egin gendun lan hori, ba, ikaragarria. Gero, gaiñera, bete... Falta zan partia, ba, juan giñen betetzera. Eta nik euskera kontuan, ba, bokabulario bat egitetik aparte, han erabiltzen ziran euskerazko hitzak, oraindik ere erderan erabiltzen dituztenak, hori egitetik aparte, hartu nuan pista, ba... Esaten nien, galdetzen nien: "Hamen

badaukazu aztarnarik hamen euskeraz iñork?”. Eta “Ba, ez!”. Eta apezak be esaten zidan: “Aquí, aquí, no. Aquí si se habla... igual mucha antigüedad, pero no. Aquí –esaten zidan– no voy a decir nunca; igual, nunca”. Esaten nion: “Nunca, ez. Porque los nombres dan el testimonio. Son nombres euskéricos, todos los nombres de estos pueblos”. “Ah, ¿sí?”. Eta holan. Eta, klaro, berantzat...

– Dana berria zan...

– Eta izenak esaten digute, baiña, bestetik, jasotzen genduan bokabluak ere bai. Baiña noiz galdu zen edo noiz ziran azken euskaldunak? Eta lehelengo billatu nuana izan zen milla seirehun eta ez dakit zenbatgarrenian –Trentoko ondorengo zera izango zen–, bisita pastoral batian, jarrita zeguan bisita pastoralaren memoria, jarrita, eta ordena eman zuana, predikua, igndetako zera...

– Sermoia.

–Sermoieta euskeraz egin bihar zala herriak ulertzeko. Ze ezin dala egin hizkuntza bat ulertuko ez dutena. Eta predikuak euskeraz egitia. Aiba! Horri fotokopia atara nion –bueno, fotografia, orduan ez zan fotokopiarik–. Atara nion lente aproximazioarekin fotografa bat. Eta: “Ze casualidade eta ze casualidade!”. A! Ba hau... Beste gauza bat egingo dot: beste herri baten, beste aldeko muturrian aztertu eta ia... fetxa berian elizako liburueta aurkitu nuan beste baten ere. Orduan, esan nahi du hemen ibili danak hori ordenatu du. Baiña gero, casualidadez, gaiñera, beherengo herrian, gitxien uste genduan zerian, batek esan, ba: “¡Sí, mi padre, cuando venían los leñadores de la sierra de Areta, hablaba en vascuence con ellos!”.

“¿Cómo?”. Eta nik... Lehelengo neu be txokauta: “Pero, ¿cuándo? ¿Su padre cuándo?”. Eta holan. Eta, bueno, mende honetan bizi, hil zan pertsona bat, baiña mende honen –ez dakit– 1920 inguruan edo. “Aiba!”. Apuntatu, hartu izenak, apellidua, noiz hil zen eta datuak. Baiña herrietan hasi nintzen hori egiten eta pilla bat herrietan “tapa, tapa”. Apaiza ere harrituta gelditu zen. Eta esaten zuen : “Bah, sí, porque hablaba vascuence tal. Fulano con vengano hablaban ellos, los viejos”. Atara neban. Mende honetan, mende honen hasieran, zeguan guk Erronkari ezagutu dugun bezala: azken euskaldunak, 80 urte inguruak, euskeraz egiten zutenak. Beren artian edo menditik etortzen ziranekin, ifarralderagotik etortzen zirenekin. Eta, bueno, bat hori izan zen. Gero hortik ikusten nuan Bonapartek hori ez zuan ikutu. Eta Bonaparteri eranskin bat eginda daukat, zer tipologia, horkua zer dialekto zen. Lan bat, hain zuzen, Aingeru Iriagarairen omenaldiko liburuan, RIEVen, publikatu nuan nere bersiñua: noiz arte egin dan euskera eta ze euskera zen hori, alto-navarro, alto-navarro occidental. Eta hori zan euskalkietan, Bonaparte egon zenean, euskalkirik zabalena, hain zuzen, Lizarragarena, Elkanokoarena. Hori zan horren bariante bat. Hori hor barruan sartzen zen. Hori, area hori. Zegaitik? Zaraitzuraiñok hurbiltzen zalako. Eta harek ez du ematen horren berririk. Baiña euskeraz egiten zan testimonioak aurkitu genitun. Eta ez hori bakarrik: gero, personaje bat, bertan ballekoa, bertan jaio, haurtzaroan nunbait euskeraz zekiana, gero estudiuetan galdu, baiña kaputxino egin zen, eta exklausraziñua dala-eta, Ameriketan edo, etorrita, eta karlisten gerratian, bigarrenko karlisten gerratian etorrita, hasi zan –zela da? Zela esaten da?– berrido restauraziñua egiten ordenarena. Eta hasi zen Lapurdin. Eta orduan berak, hango semia –Esteban de Adoain, Adoingua, Marcuello zeukan apellidua baiña Adoain erabiltzen zuan erlijioso bezala–, orduan Lapurdin hasi zen eta etorri zan Ameriketatik ilusiño horrekin. Eta ordenari esan zion: “Euskal herrietan nik egingo dut, ze nik nere euskera hobetuko dut orain, ze ni oindiok gogoratzen naiz nik umetan egiten nuan euskera”. Eta hori hasi zen juan zan mendean predikua... Eta gero predikatzaile inportantia izan zen. Baditu zenbait biografia. Nik neuk hiru

biografia ditut horrenak.

– Begira...

– Eta horren azterketa egin nuan hortik biografietatik eta horrek zer egin zuan eta zera. Eta baita ere –gero hor lanian ez nuan publikatu ze dana ezin nuan zertu eta–, baiña eranskin bezala egin ditut beste lan batzuk horkuak eta bat da horrek egindako bokabulario bat: ‘Vocabulario inédito del padre Esteban de Adoain’. Eginda daukat zerian, ‘Fontes Linguae Vasconum’ en egin nuan. Eta horrek egin zuan, erabili zuan Larramendiren hiztegia, baiña han falta ziranak edo berak ezagutzen zituanak eskuz gehitu zituan. Eta hori Iruñako kaputxinuetatik lortu nuan eta hori gero, bokabulario hori, publikatu nuan.

– Hori da lehendabiziko lana, ze beste lan bat ere badago, baina mendiarekin zerikusia duena. Eta...

– Bai, etnografia gaiak beti dute mendiarekin zerikusi haundia.

40. Juan San Martin eta artea

- **Erref:** AB-084/010

- **Iraupena:** 0:06:27. **Hasi:** 00:36:38. **Bukatu:** 00:43:05

- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Kultura » Beste adierazbide batzuk

Laburpena:

<p>Juan San Martin eta artea. Marrazteko zaletasun handia. Berak grabatua ikastea nahi zuen, baina aitak armagin izatea nahiago. Artea. Arkeologia arloan egindako lanak; argitaratutako ikerketak; etab.</p>

Transkripzioa

– Orain bai. Orain goazen beste arlo batera, menditik jaitsita. Baina –ez dakit– hemen menditik jaitsi ez dut uste sekula jaitsiko garenik. Artea. Artea da zure afizioetako bat. Ez dakit haundiena den. Haundienetakoa behintzat hori izandu da.

– Bueno, gertatzen da, ba, nik, gizurra badirudi ere, haurtzaroan dibujuan lan asko egiten nuan. Eskolan dibujuan nintzen –bueno, ba, ez dakit–, esaten zutenez, oso esku ona, dibujante trebea nintzen. Erakusketak egiten [...] nereren bat jartzen zuten han. Eta gero... nik hori pixkat... gehiago...

– Grabatua ere ikasi zenuen.

– Ez.

– Ikasten hasi zinen.

– Ez. Ez, ez, ez. Grabaua... Nik banian izeba bat hori egiten zuana eta ikusi bai, baiña... Eta teknika badakit, baiña ez dot egin, ez. Eta dibujua bai, dibujuan asko. Eta dibujuan, gaiñera, gertatu zitzaidan –badakizu gurasuak zer eukitzen duten–: nere anaia, ez zekialako dibujua ondo egiten, partikularrera bialtzen zuten dibujua ikastera, eskolatik aparte. Eta nik nahi nuan eta esaten nion “nik be nahi dut ba”. Eta: “Ez, zuk ez. Zuk dibujua... hor orduak eta orduak gastatzen dituzu bai, beti dibujatzen zbiltza eta zuk badakizu”. Eta neri ez zidaten erakutsi. O sea, bokaziñuan kontra. “Hor gehiago... denpora gehiegi galtzen duzu, beti dibujuan zbiltza eta. Beti animaliak egiten eta lorak eta”. Eta nik ez dut dibujorik ikasi. Ikasi dut bestela, ikusita. Baiña zaletasuna, ikaragarria. Nahi nuan. Nik gogua... Ikusten nuan nere izebak zelan egiten zuan lana, ikaragarritzko ona zen eta... Aitaren arreba. Eta grabaua ikasi nahi nuan. Nere ofiziotzat hori

markatzen nuan lehelengo zera, ez zera...

- Ez armagintza.

- Ez armagintza. Eta, orduan, neri esaten zidan, aitak berak esaten zidan: "Bai, hik bazekiat zetarako nahi duan dibujua ikasi: gero grabadore izatia nahi dek". Baiña berak destinaute zeukan armeriarako. Horrek dira gerra aurreko kontuak. Gero, zer esango dizut? Nik asko galdu nuan gero dibujo kontuan, artistikuan behintzat, gerria etorri zanian, ba, guk hor zihar ez gendun... papalak falta [zitugun]! Lapiza be garestia zen. Eta gerra ostian berdin. Eta nik ez nuan recuperatu. Gero recuperatu dut ofiziuagaitik, ba, lineala. Egiten ikasi biharra. Horrekin zertu naiz, baiña ya eskua galdu nuan. Hala ere, egiten dut. Eta mendikuetan egin ditut dibujuak, krokisak eta...

- Baina hor artearena...

- Baiña horrekin mantenidu izan dut, eta beti ikustia gustau. Hori, esan dizutena: 'Geografía vasco-navarra' ikusten nuan eta bueno: koño Bergaran Montañesa esaten zutena -gero badakigu Mesarena dala- kristo ikaragarri bat dago, famatua. "Ikusi bihar dot". Juan. Ikusi haura eta "Aiba! jo!". Baiña neri ez zidan han kristua bakarrik... Ni kristua ikustera juan nintzan Bergaran San Pedroko eleizara. Erretaulak deitu zidan atenziño ikaragarria. Eta hori, tiratu egin izan nau arteak. Eta gero ikasi nuan. Ba, bueno, beti izan ditut manualak eta. Manual bat erosi nuan, artekua, identifikatzeko estiluak eta zerak. Eta gero hortik juan naiz, baita ere, identifikatzia nekeza den partietara, liburuetan ez dagonera, artian. Esate baterako, ez da nik esatiagaitik, baiña ni Don Manuelekin ibili naiz, noberaren iritziak jartzen, hemen bertan Hondarribian, urte asko dala. Bat behintzat. Baiña baita ama Arrazolakin. Ama Arrazolak deitu eta juan naiz ni nere iritzia ematera, zera. Eta gero gehiago, asko. Honek, esaten dana irudi exentak, soltiak direnak, ez daudenak toki baten kokaturik, nekezak dira igartzen transiziñuetakoak: erromanikotik gotikora edo gotikotik errenazimentura. Eta hor beti dudak daude eta horren iritxia edo aproximaziñua egitia kosta egiten da. Eta orduan, bataren, bestiaren ritxiak. Hortarako fijau bihar zara detalle askotan. Hasi ilia, begiak, pliegak, bolumena, tratamentua, posiziñua, nola dagon... horrek danok. Hori ikasteko egin ditut nik... Nik biajiak egin ditut gero kotxiakin, negu partian, holan mendian eta ibiltzeko, eskiko zer batzuk, eskapada batzuk aparte. Eta, gaiñera, bide batez hartuta, eta bide batez hartu gabe, sartu buruan eta "ikusi bihar dut Eunateko erromanikua". [...] Sangesara zenbat aldiz? Baiña Sangesara zetara? Han irudi asko dago. Zertuta, dokumentatuta dago noizkua dan. Liburua erosi. "Noizkua?". Eta orduan: "A! Irudi hori halako fetxatan egiña da, posiziño hau dauka, holan dago". Eta obserbatu, begiratu. Argazkia atara be batzutan. Baiña obserbatu haren zerak, diferentziak. Eta gero hori aplikatu exentari; hori egin dut. Eta hori gero ibiliaz automatikoki egiten duzu. Begia almindrau forman badago erromanikua da, baiña atxinadoa bezela bada gotikua da. Hori, ba elementalenak horrek dira. Baiña gero bitarteko zerak... Gero renazimentuan berdin. Renazimentuan ta hor barrokoa hasten danielan diferentziak dira. A, baiña seillo ikaragarria dute renazimentokoak, ba, hankak beti parian eukitzen dituzte, belaun bat aurreratuta. Baiña hankak... Eta ya barrokoan hasten da hankak aurrera edo atzera eta, gaiñera, gorputza biratuta. Ya berez zertzen zara, baiña ikusiaz, ikusiaz. Eta irakurriaz.

41. Juan San Martin idazle

• Erref: AB-084/012

- **Iraupena:** 0:02:17. **Hasi:** 00:50:50. **Bukatu:** 00:53:07
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Kultura » Idaztea

Laburpena:

<p>Juan San Martin idazle. `Euskal artea´ (1974), `Gogoz´ eta `Bidez´ liburuak. Azkeneko hauek artikulu desberdinen bildumak dira. Beste artikulu ugari idatzi izan ditu.</p>

Transkripzioa

– Zuk lehendik badaukazu liburu bat, ‘Euskal Artea’ deritzona, 1974ean kaleratua, halako hainbat gauza eta jasoz. Eta baita ere jaso dituzu ‘Hoja del Lunes’ en argitaratzen zenituen artikulu haien bildumetan, ‘Gogoz’ eta ‘Bidez’, ‘Gure herriko gauzak’ eta ‘Landuz’.

– Bai, horrek ziran artikuluak kultura zabalketarako. Horregaitik dira batzuk artiar buruz, beste batzuk etnografiari, beste batzuk historiari... Diferenteak. Sail bakoitza hartuta eta, gaiñera, batzuetan oso kokatuak toki bati, neu aztertzen ibili naizen toki bati. Hurrengo, orokorki, eta hori izan da, ba, bueno, lanetariko bat. Artearena, orokorki egiña, nik uste, ba, ez du batere ondo urten eta pena dut. Hori. Egin bihar dut liburu bat. Ze liburu bat egin dut, hobeto esan. Baiña ez dago nerea dan bezala. ‘Arte Vasquem’ arteko zer guztia nerea da. Azkenian dago arte popularreko hiru orrialde eta jarri gaituzte autore bion artean dana eginda balego bazela. Baiña orrialde guztiak nereak dira, ehun folio makinaz idatzita. Eta gero hori, jakin gabe, hamen publikatu dute, ‘Ser Vasco’ itzulita, nerekin kontatu gabe, ez ezer ordaindu. Publikatu dute eta ez zait gustatzen. Esaten dute sarri polemista naizela, baiña ez naiz iskanbila zale. Eta hor gelditu da. Nik ez dut besterik egin: lana emon, dirua galdu eta ez didate ale bat ere eman. Eta, gaiñera, nere izena kendu dute. Eta horretan min hartuta nengoan horrekin. Eta nahi dut hori atara hortik, liburu bezela publikatu, gaiñera argazkiak be neriak dira. Eta liburu bezela publikatu, bere nortasuna izan dezan. Baiña arteko estudiorik haundiña hori da. Gaiñera, hor falta da bibliografia. Nik bibliografiakin bialdu nuan eta bibliografia sobrau egiten zan itxuria eta kendu egin dute.

42. Juan San Martin eta euskara batua

- **Erref:** AB-084/013
- **Iraupena:** 0:10:52. **Hasi:** 00:53:07. **Bukatu:** 01:03:59
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Euskara » Euskararen historia
- Aisia » Kultura » Idaztea

Laburpena:

<p>Juan San Martin eta euskara batua. Euskara batuaren arauak direla eta sortutako polemika. Denen artean hartutako erabakiak izan ziren. “H”-aren auzia; sinbolo bihurtu zen. Aldizkari gehienetan idatzi du.</p>

Transkripzioa

– Juan San Martin alor askotan egin da ezagun, baina gure artean nahiko garbi dago, nahiko heldu garenon artean, esan nahi dut gure artean idazle bezala egin dela ezagun. Galderak era positiboan edo era negatiboan egin daitezke. Eta nik, Juan San Martin, hau era negatiboan egingo dizut: non ez duzu idatzi?

– Ba ez dakit. Egongo dira, egongo dira idatzi ez ditudan tokiak. Sarri... ‘Agur’en esatera niñoiaren, baiña ‘Agur’en be egin nuan zerbait, nerekin gogor sartu zan bat eta nere buruaren defentsan. Baiña ez dakit, ba, egongo da hor. ‘Euskerazaintza’kuak-eta ez naute maite izan et abueno, nik zer egingo diet ba! Ni oso pertsona ona nintzan Arantzazun batuaren normak eman arte. Danak maite ninduten. Orduan bide bat hartu bihar zen eta, bueno, han erabagitakua nik ez neban erabagi, denok erabagi genduan. Ni idazkari nintzan orduan eta gero nik defendidu dut han erabagia. Eta nik pena badut ezerena da han egon ziran euskaltzain oso guztiekin [...] han hartutako erabagia. Denak bat batian firmatu zuten. Baiña gero kanpotik nahastatzen hasi ziran eta batzuek baita politikarekin nahastau nahirik, politikakin nahasi nahirik. Eta hizkuntzak bere bidia egin bihar du, ba, euskera dakiten jentiarekin, idazliekin, maixuekin... Eta hortik juan bihar da. Eta batasuna beharrezko duguna hori ez dago zalantzarik. Zelakua beste gauza bat da, baiña bihar duguna, bai. Gauza bategaitik: batzuk esaten dute “herrietako balioak!”; “herrietako balioak”, nahugu beste bide bat hartu. Arantzazun hartu zan hori erabagiori, Azkueren-eta garaian hartu ezin [zelako] gauza bategaitik: ez zeguan eskolarik. Baiña Arantzazun, 1968rako ikastola asko zeuden martxan. Idazliak, iñoiz baiño gehiago. Eta danak Euskaltzaindiari eske norma fijo bat, gutxienez ortografian. Hori eskari... denengandiko eskaria zen. Orduan, ba, bide bat jokatu bihar zen. Eta bide hori, azken baten, konbentzionala da. Euskera batuak ez dauka lehen euskeran ez zeukanetik ezer. Ze “Oin asmau dute euskera arraro hori”, esaten dute jente askok edo esaten zuten –nik uste hori superatu dela–. Eta ez: euskera batuak ez dauka lehen euskerazkua ez zenik; bakarrik euskalki batetik bestera daguen diferentziak eta hautatu beharrak eraman du horretara. Eta, orduan, burrukarik haundiña ‘h’-kin sortu zan. Ta ‘h’...

– Sinbolo bihurtu zen.

– Bai, sinbolo bihurtu zan, biharbada danentzat, alde guztietan, eta hori ez da ona. Baiña ‘h’-ren problema zen, ba, mugaz handikoak nahi eta nahi ez behar zutela. Hemengoak? Ba hemengoentzat gogorra zen. Horregaitik utzi zen zortzi edo hamar urteko epea nahi zuenak hartu praktikan ia zer erabagi edo zer bide jokatzeko. Baiña erabiltziaren alde. Ahalegintzeko, errezoi bategaitik: hori ere grafia euskalduna zela. Gaiñera, Martineten, linguistaren, esanetik, bere liburuan, fonetikako estudiuan, euskerak ezer bererik badu fonetismuan dala ‘h’ aspirada hori; ‘hor’ eta horrek gure-guriak direla, beste hizkuntzengandik asko bereizten duena. Eta horrek ikusi ondoren, teknikoki utzi leike, baiña bizi da. Eta bizi denez...! Bizkai aldekuok ‘z’ galduta genun, edo dugu. Baiña idazten erabiltzen dugu. ‘Tz’ erabiltzen dugu, baiña ‘ts’ ez dugu erabiltzen. ‘Ts’ be galduta dugu, baiña idazterakuan... Eta zegaitik? Batzuk erabiltzen dutelako. Eta errezoia du erabiltzen duanak. Orduan zuk ikasi bihar duzu, erabiltzen duanak bereizten badaki, ta hura da bidea. ‘H’-iaren gorabehera hori zen. Eta Mitxelena hortik abiatu zen. Hortik gonbidatu giñuzen eta hortik abiatu giñen. Gero, gaiñera, ortografia pixkat konbentzionala da. Letrak beste era batera be egin lezazke. Eta kobentzionalak, baiña bidia hautatu zen. Eta bidia hautatu ondoren, idazliak, maixu-maistrak, hasi ziren hortik. Eta posibilitade bat zeguan iñoiz baiño hobe, aukera hobe, hori aurrera

jokatzeko. Eta gero, ba, bueno, handik hamar urtera, Bergarako batzarrian, estudio bat aurkeztu zen. Gaiñera, estudio horren arduraduna ni jarri ninduten, baiña, klaro, nik esaten nuan: “Estadistika bat egin zer erabilera izan duan idazlien artian. Eta publikatu diran liburu guztiak aztertutik, ba, ia norek zer joera hartu duan”. Eta nik, egia esan, hori ikusi nuanian, ba, bueno, gai hoietara dedikatzen dan edo halako antzerakuetan, soziologiako ikerketetan aritzen zen Siadeco-ri eskiñi nion egiteko berak; liburu guztiak hartu, esate baterako: hartu 20. orrialdia eta 20. orrialdian ze.. zelan darabil ortografia. Baiña atera diran liburu guztiak, banan-banan. Eta hori hamar urtian ataratako liburuetatik ikusi zen ikaragarritzko zera, batuak onarpena izan zuala eta gu horren kontra ez giñan juan. Kontrarioak sortu dirala? Bai. Baiña gero, esperientzia ikusi ondoren, hartu bagendu beste bide bat -Bergaran be iskanbillak egon ziren gutxi batzuegandik, ez modu onian. Nik uste, ba, bueno, danok izan ditugula hutsak-, baiña beste bidia hartu bagendu, iskanbillak askoz haundiaguak izango ziren, eta nahasketak asko haundiaguak.

- Eta oraindik arazoa konpondu gabe eta eskoletarako egin gabe.

- Bueno, nik uste hori superatuta dagola. Ni, hori, seguru nago. Nik gaur billatzen doten euskeraren txarra da, administraziñuan eta, testuak bi hizkuntzatan egin bihar dirala eta hartzen dute erdera eta itzulpena jarri. Eta itzultzaileak ez bada bi hizkuntzak ondo ezagutzen ditutana eta gaiñera gaia, arrisgua du beti morroipian sartzeko. Hizkuntza morroi bihurtzia beste hizkuntzarena. Hau da, esaldiak edo modismoak haren erara jarri. Beti esaten dudana: “Tomar el pelo” guk ezin dugu esan “ilia hartu”. Esaten dute gazte askok, baiña hori ez da, ez da. Zer pentsatuko zenduke zuk gazteleraz batek esango balu “me ha tocado el cuerno”? Hori eziña da. “Adarra jo dit”? Esan nahi dut honekin, gauza guztietan badituztela beren formak hizkuntzak egiñak, eta hoieri eutsi bihar ziela, eta bide hortatik jarraitu behar dela eta, bueno, hizkuntza horrela dala. Esaldiak berdin. Hemen, kostaldian ikusten dut -hamendik hasi eta Zarautzeraiñok edo, hasi mugatik, Hondarribiatik-, askori entzutzen diot, eta idatzi dana be bai, “ez du pena merezi”. Joño!

- Pena merezi duenak, negar.

- Klaro! Klaro! Pena? Pena? Klaro ba penak ez duana merezi! Hamen penak txarrak dira eta! Hamen alaitasuna behar da eta “pena merezi” ez da ezer. “Ez du merezi” eta kito! Erderako kalko bat. Erderan horrek zentzun bat duala? Baiña euskeran ez du zentzunik. Zentzungabekeria da. Eta halako detailliak ugari daude eta horrek dira gaurko gauza txarrak. Eta -zer esan nahi dizut?- ba, horrek dira begiratu beharrezkoak eta euskera ahalik jatorrena egin. Eta ahalik jatorrena egin arren ere, danok ditugu gure hutsuneak eta gure neurriak. Eta neurri hoietatik gora iñor ezin gara juan. Bakoitzak bere mugak ditu hizkuntziren erabileran.

- Bueno, hona etorri gara, zein aldizkaritan ez duzun idatzi. Eta ‘Euskerazaintza’ azaldu da. Baina nik hemen jarriko dizut, zerrendatxo bat egingo dizut, aber zure artikuluak nun azaldu diren: ‘Eibar’, ‘Euzko Gogo’, ‘Egan’, ‘Yakin’, ‘Karmel’, ‘Olerti’, ‘Zeruko Argia’, ‘Euskera’, Eibarko Klubean, Eibarko Club Deportivo boletinean, ‘Boletín de amigos del país’, ‘Munibe’, Buenos Airesko ‘Euskalduna’, Oviedoko ‘Espeleo’, ‘Pyrenaica’, ‘Euskadiko Boletín Oficial’, ‘Diario Vasco’, ‘Hoja del Lunes’. Zerrenda luzea da. Bakoitzean artikulu bat emanda ere...

- Akabo! Ba bai, horretan bai eta besteren batzuk be egongo dira. Ez dakit nik. Sarri ez dot begiratu. Toki batetik garai haretan eskatzen ziguten eta “euskeraz bada” ba belaxe egiten genun, presentzia bat agertzeko. Eta beti ez euskeragaitik bakarrik, noberaren zaletasuneko beste gairen batekin ere bai.

- Hemen jarri gabe zegoen oraindik ‘Anaitasuna’, esaterako.

– A! ‘Anaitasuna’n lan asko dut. Eta pena da ‘Anaitasuna’ ez dago bibliografietan sarturik eta iñoiz izan dut premiña nik han argitaratutako zenbait lan, ba, neuk ere bilatzeko problemak ditudala. Nik neukan ‘Anaitasuna’ Euskaltzaindiko bibliotekara eraman nuan dana, kolekziñoa, ze nik ezin dut dana etxian euki! Ez zait kabitzen eta. Prinzipalena, nere ustez, bai, baiña. ‘Anaitasuna’n gauza asko ditut interesantiak. ‘Zeruko Argia’n be izango dira, baiña horrek ez ditut etxian.

43. Juan San Martin euskaltzalea

- **Erref:** AB-084/014
- **Iraupena:** 0:10:49. **Hasi:** 01:03:59. **Bukatu:** 01:14:48
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Euskara eta politika
- Euskara » Euskararen historia
- Aisia » Kultura » Idaztea

Laburpena:

<p>Euskaltzaletasuna; euskara. 20 urterekin, injustiziaren aurrean euskaltzaletu egin zen. Euskaraz erraztasun gehiago idazteko; poesia, ipuinak sortzeko... Idazteko erabili dituen gaitzizenak: `Otsalar´;, `Auñamendi´;, `Egigurendarra´;, etab. 1960ko hamarkadan, zentsura nagusi zen. Poesiagintzan gai berriak jorratzen hasi ziren, ordura arteko gaiekin apurketa bat egin nahian. Bide berriak zabaltzea nahi: Aresti, Joxe Azurmendi, Mikel Laso, Juan Mari Lekuona... 1957an Euskaltzaindian urgazle eta 1964 inguruan euskaltzain oso izendatu zuten.</p>

Transkripzioa

– Lehen ere aipatu dugu: 20 urte zenituela euskaltzaletu. Hain zuzen ere, injustiziaren aurrean eta, baita ere, Suitzako historia irakurritz.

– Hori da. Orduan begiak iriki zizkidan Suizako konstituziñuak. Harek esaten zuen bezala, danak dira Suizakuak, lau hizkuntzak. Orduan ikusi nuan “ni be unibersala izateko, Europakoa banaiz, Europa neregandik, nere herritik hasten da eta European kontra ari naiz hizkuntza baztertzen badut. Beraz, hizkuntza neuria hartu bihar dut. Eta erdera berdin estimatu bihar dut, ze hori da nere... gehien irakurri dudana, estudiatzeko gehien balio izan didana eta nik hori ezin dut inoiz despreziatu, gaztelera”. Eta nik gaztelera maite dut, baiña, klaro, hizkuntza euskera da nerea. Eta, gero, beste bat martxan, konturatzen naiz hor lehen –oin ez da hainbeste erabiltzen “el genio idiomático”–, lehen esan dudana ejemplo hoiekin baliotzen dana: bakoitzak baditu erabileragatik edo haurtzarotik nundik edan duan, haren zerak betiko gelditzen dira.

– Ez dela igual ‘madre’ eta ‘ama’.

– Hori. Eta orduan, “genio idiomático” nik hizkuntzarena euskeran dut. Borondatez aldatu leike, Arestik egin zuen bezala. Posible da. Baiña nik “genio idiomático” horretan ikusten dut neri errezago zait euskeraz idaztea. Errezago zaidan bezela euskeraz mintzatzea, erderaz baiño.

– Batez ere sentimentuen eta mundu hori.

– Bai, jakiña! Horregaitik, hain zuzen, nik esaten dut: nik posible dut zein hizkuntza batian, zein bestian idatzi. A! Baiña sorketarako, poesia egiteko edo narrazio literario egoki bat egiteko, behar dut nere hizkuntza, euskara. Euskararen konfiantza hobia dut. Hobeto adieraziko naiz, nahiz ta gutxiagok

irakurri, hori bost ajola zait! Ajola zaidana da... ze nik badakit itzulpen ona egiten badu beste batek, [... nik erderaz egin] nik baiño hobeto [egingo] duala neretik ere. Eta, orduan, sorketarako, nahi poesiagintzarako, nahi ipuiñak edo narratiba idazteko, nahiago dut nere hizkuntza, euskara. Gero, beste edozer adierazteko, ba, orduan berdin zait erderaz eginda ere. Horregaitik erderaz asko idatzi dut: historia gaiak edo arte gaiak ere bai... Baiña gauza adierazgarriak; baiña sortzekoak, ez. Nik poesia euskeraz egin dut, ipuiak eta zerak idatzi ditut euskaraz. Zegatik? Ba, hor hobeto aurkitzen dudalako nere adierazpena. Gehiago esango dizut. Nik jakin gabe, ez dakit zenbatgarrengo tomua dan, baiña 'Auñamendi'k badauka hor literatura bost tomo edo -eta ez dakit nun nagon, laugarrenian edo, han agertzen naiz-, ta nik ikusi nituanian itzulpenak nere poemenak han eginak, han agertzen direnak...! Eta hori narratiban ez dute zenbait, ez dakitelako nere... zera, izenordia narratiban zertzuk erabili ditudan .

- 'Egigurendarra' eta 'Auñamendi' eta halakoak...
- Eta orduan, ba, hoiak hori ez zekiten eta poesiena hartu zuten 'Otsalar'ekin eta egin dituzte itzulpenak. Nik irakurri nuanean erderaz nere poemak...
- Arrotz?
- Ez, marabillatuta gelditu nintzen! Ni ez nintzan posible horrek erderaz egiteko! Itzulpenak erakusten dit. Horrek itzulita... Eta itzuli zituan Gazteluk. Eta...
- Itzultzaile fina zen, gainera, Gaztelu.
- Oso itzultzaile fiña. Eta nik, lehelengo-lehelengo ikusi nituanian, gutun bat egin nion eskerrak emanaz, ze egin zuala lan bat nik ezta hurbildik ere ezin nezakeala egin. Berak erdera oso ondo erabiltzen zuan, euskera ere bai. Neretako idazle eredugarri hoietako bat zen. Eta eskerrak berari, ba, hor daude poemak.
- Aurki, igual, etorriko dira gehiago!
- Bueno, ba ez dakit. Eskatzen didate hor, ba, antologia bat edo neria, zerbait egiteko. Eta beharbada... Baiña oin ez daukat denporarik. Geruago, akaso. Eta, baita ere, badut gogoa berriz poesia egiteko. Beste era batekua egingo nuke. Garaia ez da alperrik pasatzen eta, denpora pasatu eta gero, beste idea batzuk, beste zer batzuk aurkitzen dituzu. Oin, euskera aldetik, hobeto egingo nuke neuk ere lehen baiño.
- Izan ere, esan behar da badela poeta bat: 'Otsalar'. 'Otsalar', Juan San Martin. Guretzako -eta orain nere adina aipatuko dut-, 50 urteren bueltan gaudenontzako, maixu eta bide erakusle izan zen.
- Bueno! Nik ez dut uste maixu. Nik han gizon haundiak agertzen ditut. Gauza... Beharbada...
- Gaiak aldetik eta.
- Gaiak aldetik erabiltzen ez ziren gauza batzuk -Euskal poesian edo euskal literaturan-, erabiltzen ditut. Nere kezak.
- Eta hori zen existentzialismoa batetik.
- Bai.
- Eta gero, han eta hemen, poesiak oso gutxitan ezagutu duen ironia.
- Baita. Bai hori, zelan zan? "25 urte, pake urte" egin zuten. "25 años de paz", frankismoak. Eta guk esaten gendun: "Claro, pa que hurte. Han tenido 25 años para hurtar". Lapurretekin.
- Eta 'La codorniz'-ek egin zuena, "paz y ciencia", "y" txiki hori jarrita irakurtzen zen "paciencia". "25 años de pazciencia".
- Eta orduan, ba, hori zala eta, zerbait, ta ebelatziazarren atera nuan... poema bat egin nuan, ba, nik ikusten nituan gauzetan, baiña ironiaz egin nuan hori. Ironia ere bihar da, poesian ere. Han gauza bat: nik salatzen ditut nun dauden... kalte edo diktadura zerekin baliatu dan gehien eta horrek salatzen ditut.

- Elizaren prozesioa eta aberatsak?
- Bai, baiña gero beste bat badago han, elizarekin sartzen naizena. Berakin eleizarekin ere, goikoekin behintzat. Eta hura kendu egin zidaten. Ez nuan nun argitaratu. Ez zaidaten nahi batak argitaratu, bestiak ez, bestiak ere ez. Eta hiru edo lau lekutan ibilli nintzen eta azkenian, ba, bueno, Aita Onaindiak esan zidan: "Bueno, nik argitaratuko dut hori 'Olerti'n" ta "Bueno, bueno" eman nion. "Baiña hau kendu bihar dugu" ta harek kendu zion. Beraz, handik eta hamendik zensura bat badu, baiña bueno.
- Esan nahi dut gai hura eta mugimendu hura eta mugimendu garai hura, berrogeta hamar... Ez, 60a, 60aren buelta hura. Nere ustez, euskal poesiak gerra aurrean Lizardik markatu zuen bidea hausteko unea huraxe izan zen. Ez dakit, 1960. urte buelta hura. Zaude zu, 'Otsalar', dago Aresti, dago Joxe Azurmendi, Mikel Lasa. Horiek aipatuko nituzke hola bapatean. Lehentxoago Gandiagak argitaratu du berea, baina Gandiaga eskola zaharrekoa da, nahiz eta euskeraren aldetik eta tajukeraren aldetik oso modernoa izan, gaitegia-eta oraindik zaharrak dira.
- Gero Juan Mari Lekuona.
- Eta gero Mikel Zarate.
- Baita. Hori izan leike hori. Gehiago esango dizut: antologia bat egin genduan laurona, esan dituzun lehelengo laurona antologia bat egin genduan. Eta antologia horri, ba, ez dakit nor gelditu zan hitzaurria egiteko.
- Oteiza.
- A, bai, Oteiza. Iñork ez zuan nahi argitaratu. Epilogo egin zion Blas de Oterok. Eta pentsatzen zuten epilogo hori galdua zala eta nik kopia bat neukan garai haretatik. Eta, bueno, ez dakit, Arartekotzan egon naizenian, eman nion Marañari eta besteren bati kopia. Eta oso polita da. Laburra, baiña polia da. Guk nahi gendun orduan golpe bat eman poesiaren, poesia berri baten edo bide berriak irikitzeke, beste batzueri bultza egiteko. Baiña ez zigun nahi iñork argitaratu.
- Nere ustez momentu benetan interesgarria da.
- Bilingue egin gendun, ba, nahi euskeraz, nahi erderaz. Edo euskera hutsian atara edo bietara atera eta ezin gendun. Orduan zeuden, liburugintzan ari ziraneri, banan-banan jarraitu gendun eta ez ziran ausartzen. Ez dot uste hain konprometigarriak ziranik. Gehiago zan gure konpromisua, literaturako ekintza batena, eta hizkuntza berarena. Besterik ez zan. Baiña han esaten diran zerek ez det uste politika halako... politika kutsu zer bat dutenik. Gero ikusi da lau pertsona hoiek nun gelditu geran. Bueno, bat hil zen. Baiña ez gera izan halako politika konkretu baten lotzekoak. Hori, pasatzen diran gauzak historian.
- Euskararen arloan, 1957an euskaltzain zara. Orduan egiten zaituzte euskaltzain.
- Zelan? Milla bedratzirehun eta?
- Berrogeita hamazazpian.
- Urgazle.
- Urgazle orduan?
- Euskaltzaindian urgazle. Numeroko, nik uste, 1963 edo 64], neuk be ez dakit seguru. 1964 izango da numeroko... Euskaltzaindiakua.

44. Euskaren egoera gerraostean; Mogel idazleari omenaldia; Ikastolen mugimendua

- **Erref:** AB-084/015
- **Iraupena:** 0:03:05. **Hasi:** 01:14:48. **Bukatu:** 01:17:53
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Euskara eta politika
- Aisia » Kultura » Idaztea

Laburpena:

<p>Juan San Martin eta Mogel. 1959an lehenengo liburua argitaratu zuen: `Mogel. Bere bizitza eta lanak´. Mogeli omenaldia udaletxean. Euskararen presentzia gerra ondoren udaletxean bertan. Javier Egurenen jarrera, goraipatzekoa. Ikastolen mugimenduaren hasiera. Elvira Zipitria.</p>

Transkripzioa

– Zuk lehenengo argitaratzen duzuna liburu bezala, 1959an argitaratzen duzu, hain zuzen ere, zerarena, Mogelen liburua, bizitza eta obrak. Bere omenaldiko eta Eibarkoa zelako eta...
– Hitzaldi bat zen. Bueno, orduan motibaziñoak beti nik izan ditut, beti. Libururik... Batzuk behintzat dute motibo berezi bat. Eta Mogelen hori egin nuan... Ba orduan genbiltzan gu ikastolak irikitzeko hasten, lehelengo ensaiuak egiten. Eta nahi genitun ikastolak irikita egin, ze Elvira Zipitriak esan zidan klandestino bezala, nahiz eta toleratuta, jakingo zuten, baiña hor... Eta guk nahi gendun publikoki iriki, eta koraje guztiarekin, euskera... Klandestinitate kutsua atera, eta hori egin. Orduan, ba, pentsatu gendun, jentiarri morala emateko, ba, bueno, Mogeli omenaldi bat egitia. Euskaltzaindiak onartu zuan. Alkatia konbenzidu genduan hango bi edo hiru lagunek, orduan alkate zena Eibarren, ba, udaletxian egiteko. Udaletxian egin [...] eta, gaiñera, alkatiaren diskurso batekin. Eta euskeraren presentzia han, lehelengo aldiz gerra orduan, udaletxian bertan, era hortan, ba, hauste bat zan, lehengo, orain arte gerratik zeguan bidiaarena. Eta, era berian, harek ez zekin... ba, bahi genituen, bere inguruan aprobetxaturik... Hari esaten genion: “Etorriko dira gizon inportantiak hitzaldiak emotera”. Personaje hau elgoibartarra zan. Eta horrekin lortu genduan, bueno, esaten genion zer personajetzuk, ba, bueno, linguistak eta... Esate baterako, nik esaten nion: “Etorriko da Gorostiaga, especialista en lenguas orientales”, eta holakuak esan [genion] eta harek dana tragatu zuan. Eta, bueno, neurri baten egia zen. Eta, orduan, enbarkatu genduan eta, bueno, oso ondo portatu zan alkatia gurekin, Javier Eguren. Eta eman genduzen gure hitzaldiok. Eta orduan, ba, nik nahi nuan Eibarren... zelan ikastola orduantxe genbiltzan desarrollatzen eta publikoki, ba, oindiok bultza egiteko, zelan aste egunian eman genduzen hitzaldiak, goiz eta arratsalde, ba, jente askok ez zeukan juaterik. Okurridu [zidan] nere hitzaldia, bibliografia gehituaz, liburutxo bezala, publikatu. Nere poltsikotik publikatu nuan. Publikatu eta, Eibarren behintzat, ezagutu zezaten nor zen Mogel, Eibarko semea. Eta beti denok dugu... Esaten da: “No sé qué del campanario”, baiña kanpaipean, toki bakoitzeko kanpaiak bere hotsa du, hots berezia, bere parrokiarako,edo bere ingururako. Eta nik hori nahi nuan. Eibartarrak ere, ikutu ezker zera, “hau da gure hizkuntza”, gogoratzia. Errezoia hori izan zen.

45. Euskaltzaletasuna gerraostean: Gipuzkoako Bertsolari Txapelketa; Ikastolen mugimendua

- **Erref:** AB-084/016
- **Iraupena:** 0:00:52. **Hasi:** 01:17:53. **Bukatu:** 01:18:45
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Kultura » Beste adierazbide batzuk
- Politika » Euskara eta politika

Laburpena:

<p>Euskaltzaletasuna gerraostean. Gerra osteko Gipuzkoako Lehenengo Bertsolari Txapelketa ere egin zen. Ikastolen mugimenduaren hasiera. Euskaltzaletasuna Eibarren.</p>

Transkripzioa

- Eta hortik pausu haundi bat eman genion. Gaiñera gero lotu genion programari baita ere lehendabiziko Gipuzkoako bertsolari txapelketa gerra onduan.
- Hori aipatu nahi nizun, ze 1959an izan zen hori. Bizkaian ari zen Alfonso Irigoien...
- Alfonso Irigoienek egin zuan urtebete lehenago Bizkaian.
- Eta ondoren...
- Eta guk egin genduan Eibarren. Eta hori antolatu eta horrek izan zuan inpakto bat, Eibarrek batera-batera "pap" golpia hartu zuan, halako shock bat: derrepente euskaltzale pilla bat agertu ziren, ordura arte nahikua ezkutauta zebiltzanak, ba, agertu ziren beren sentimentuak. Harrezkero bide bat egin da. Egoera onian ez zeguan eta ez gaude, baiña, bueno, harek ekarri zuan bide irikitze bat.

46. `Egan´ aldizkaria; `Euzko Gogoa´; `Anaitasuna´

- **Erref:** AB-084/017
- **Iraupena:** 0:01:41. **Hasi:** 01:18:45. **Bukatu:** 01:20:26
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Kultura » Irakurtzea
- Aisia » Kultura » Idaztea

Laburpena:

<p>Juan San Martin eta `Egan´. 1948an euskara eta erdarazko aldizkaria. Juan San Martin zuzendaria izan zen. 1949an euskaraz bakarrik. Dena dela, lehenengo lanak `Euzko Gogoa´n eta Bermeoko `Anaitasuna´n agertzen dira.</p>

Transkripzioa

- Ze hor datuak kontrastatu egin behar dira. Bazegoen `Egan´ 1948an sortua, euskara eta erdarazko aldizkaria. Gerora zeu zuzendari izango zinen. 1949rako euskaraz bakarrik zetorren. Lehenengoan planta hori egin zuten, euskara eta erdara.
- `Egan´ aldizkariaren kasua: bilingue egin eta euskerak jan. Eske euskeraz idazten zebiltzan jenteak ez zeukan nun publikatu. Eta hori zen bide iriki bat eta orduan hor hasi zan jentea.
- Hor hasten zara zu idazten. Baita ere hor idatziko duzu.
- Lehelengo-lehelengo urtian ez, baiña, bueno, laster hasten naiz hor ere, ze nik `Euzko gogoa´n zelan idazten nuan aurrerago...
- Eske hori da problema...
- `Euzko gogoa´tik, ba, horra pasatzia edo bietan egitia... Ba holan hasi giñen.

- Azken batean 'Egan'-ek jango zion 'Euzko gogoa-ri': barruan egiten zen eta gainera finantziarioa bestelakoa zeukan eta... Beste bide batzuk. Baina hori esatera nindoan: 'Euzko gogoa'-n azaltzen dira, dagoeneko, zure lanak.
- Bai, bai. Lehelengokuak 'Euzko gogoa'n. 'Euzko gogoa'n eta Bermeoko 'Anaitasuna'n.
- Oraindik zeraren... Gipuzkoako 'Anaitasuna'ren suplementu edo gehigarri zen garaikoa...?
- Hori zan... Bai, Gipuzkuakuan izango zan, ez dakit, hori zerak, Aita Berriatuak, egiten zuan, eta han ditut nik lehelengo ipuin umoristikoak idatzita. Seudonimoren batekin, gaiñera. Formato txikian egiten zen.
- Bai, bai, bai. Hori frantziskotarren zera zen, hirugarrendarren aldizkaria.
- Hori da!

47. Juan San Martin idazle

- **Erref:** AB-084/018
- **Iraupena:** 0:02:20. **Hasi:** 01:20:26. **Bukatu:** 01:22:46
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Kultura » Idaztea

Laburpena:

<p>Juan San Martin idazle. “Zirikadak” eta “Eztenkadak”;, eibarreraz idatzitakoak.</p>

Transkripzioa

- Bueno, hor martxan. Eta martxa bizian. Hirurogeta... Goaz, kolpetik, liburu bat oso inportantea: 'Zirikadak'. Eibartarrentzat oso inportantea. Eta bere laguna: 'Eztenkadak'. Baina inportanteena 'Zirikadak'. Jo dezagun biak...

- Bai, lehelengo shock bat izan zen hori ere. Ze hori... Nik Eibarren Mogelena egin nuanian, bilduta nituan ipuin asko, ta anekdotak, bertakuak eta Plazentzia, Elgoibar ingurukuak, ezta? Eta ikusten nuan nere euskera... Bueno, orduango euskera batuan egin nuan Mogelena. Eta ha askorentzat ez zala berena eta halako zer bat. Eta hori zertzeko, bestia neukan preparatuta eta urtebetegarrenera publikatu nuan Eibarko euskeran, bertako jentia ezagutu dezan bertakoa. Eta bertakotik, ba, aurrerago joteko. Intenziñua hori zen. Eta nik gauza bat daukat, ta hori batere ez dut dudarik: millakak pertsonak lehelen zutenak edo, lehelengo aldiz. Ze hori... Askok grazia egin eta gero, gaiñera, personaje batzuk -igual ez nittuan esan bihar-, batzuk esaten zidaten: "Zegaitik esaten dozu halako personajena? Eta bestiana? Eta hori. Minduko balira?". Eta: "Batzuk bai, baiña beste batzuk, ez". Hori arrisguori banekan, baiña gauza asko ahoz aho erabiltzen ziranak ziren. Eta hori egin nuan eta horrek, irakurri zuanak, bestiari esaten [zion]: "Zelako zera!" ta zera. Eta ahoz aho zabaldu zen hori eta belaxe agortu zen ediziñoa. Baiña golpea da: ediziño hori dena ez zan agortu, ba, bueno, salketa haundia egin zen, baiña dana ez zan agortu. Baiña horren izenagatik -handik lau urtera edo atera nuan 'Eztenkadak', 'Eztenkadak' belaxe agortu zen. 'Zirikadak' baiño lehenago, oindiok 'Zirikadak' saltzeko zeudela. Bi liburu hoiek izan zuten Eibarren ikaragarritzko inpaktua. Jentia, ba, oindiok irakurtzen ditu!

48. Eliza eta euskara Frankismo garaian

- **Erref:** AB-085/002
- **Iraupena:** 0:03:03. **Hasi:** 00:01:45. **Bukatu:** 00:04:48
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Politika eta Franco
- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Elizaren jarrera
- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Elizarekin lotutako pertsonak

Laburpena:

<p>Eliza eta euskara Frankismo garaian. Salvatore Mitxelena eta Aita Agirretxe Eibarren sermoiak ematen. Gai sozialak, euskara, etab. Abade batek Mitxelena denuntziatu zuen.</p>

Transkripzioa

- Eibartik joan zen beste bat misioetara, Eibarren sermoiak egin ondoren. Poeta handi bat: Salvatore Mitxelena.
- Bai, bai. Salbadore Mitxelenak eta Aitta Agirretxek Eibarren emon zittuezen semoiak baiña han [Eibarren] gaur esan leike han zan abade bat gaztiak domiñatzen zittuana. Esaten etsen gaztieri... neregaittik jarduten eben: "Ba, harek ideak eta zerak dittu...". O sea, igual nere lagunari esaten etsan: "Eh, cuidado, que ahí hay desviacionismo!", neregaittik esaten eban. Eta baekixan gaiñera euskeraz, eta ez eban egitten, erderaz bakarrik egitten eban. Eta bera abadia, bera. Eta honek, ba, denunziau egiñ eban gobernadoriagana[Eibarren zeguan abadiak Mitxelena], eta euki zittuan disgustuak. Eta orduan, ba, sarri juaten giñan elixara juaten ez giñanak be hara juaten giñan entzutziarren, ba, joño, zerbait arnasia zana, haize freskua guretzat esaten zittuan gauzak.
- Gainera biak nahiko konprometituak ziren. Agirretxe bezela, Salvatore Mitxelena, gizarte mailan eta gai sozialak eta...
- Bai, bai, bai. Oso idea barrixak, eta horrek ekarri eban, ba, ez bakarrik euskeria, euskeria eta geixak. Baiña denunziau [egiñ] zittuezen. Gehixago da! Nik lagun bat neukan oso... Esaten netsan berari: "Hik falta dok bakarrik, horrena berarena [gaztiak domiñatzen ebazen abadiana] monagillo izatia". Beti harena zan, engañauta eguan. Ba, hau pasau eta: "Egixa dok hori?", eta esan estan berak: "Hi, ba nik hori aklarau nahi juat nere zererako!". Eta: "Zertarako ba aklarau? Pixkat intelijentia bahaiz konturatu bihar haiz hori izan leikela : ba, esan detsela harek sartu dabela denunzia". Ba, hori enpeñau zan nik lagunduta Mitxelenagana [juatia]eta Salbadore Mitxelenari galdetu ia egixa dan denunziau ebena. Eta esaten netsan: "Bueno, baiña zirkunstanstian gauzak daren moduan hik ez dakak personia zertan horretan sartu. Sinistu edo ez sinistu. Nik sinisten juat, beste gauza batzuk bajakixaraz eta! Zuek neregandik ez kontaktorik eukitzian ahalegiñak egin jittuk heuk esanda . Eta nik ez jaukat benenorik, ni ez nok persona pozoindu bat, eta hik badakik horrenbeste. Ba, hórrekin berdiñ". Eta azkenian, ba, hórrek disgustuok eruan eben; harek disgusto batzuk eruan zittuan. Eta, bueno, neretako beste gogozko poeta bat izan zan! Nik hareri asko irakorri netsan, ba, hasi Arantzazuko...
- 'Ama-semeak'.
- 'Ama-semeak', baiña baitta be 'Arantzazu...', zelan da?
- 'Euskal Poema'.
- 'Euskal Poema'! 'Arantzazu, Euskal Poema' da ikaragarrixa. Gaiñera...
- Garai hartan.
- ...Orixeren 'Euskaldunak' baiño urtebete lehenago argittarautakua. Oso irudi polittekin. Nik estimo ikaragarrixan daukat liburu hori.

49. Arestiren hiletan abade laikoarena egin zuen

- **Erref:** AB-085/006
- **Iraupena:** 0:00:36. **Hasi:** 00:31:26. **Bukatu:** 00:32:02
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Erljioa » Ohiturak eta bizimodua » Eliza giroko ospakizunak » Beste batzuk

Laburpena:

<p>Arestiren hiletan abade laikoarena egin zuen</p>

Transkripzioa

- Baina nik hemen dauzkat: argazkia, etnografia, artea, alpinismoa, espeleologia, euskera: literatura-itzulpena-ikerketa, arkeologia, literatura, antropologia, 'Egan'eko zuzendari, literatoen edo idazleen animatzaile, apez laiko hori ere tokatu zaizu inoiz .

- A, bai. Hori Eibarren esaten dan kura laikua, hori be egin dot. Egin dot, ba, Arestiren entiaruan hain zuzen. Eskatu esten, eta...

50. Politikaren inguruan hainbat gogoeta

- **Erref:** AB-085/008
- **Iraupena:** 0:12:32. **Hasi:** 00:46:55. **Bukatu:** 00:59:27
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Iritziak
- Politika » Jarrera politikoak
- Iritziak » Antzinako bizimoduari buruzkoak
- Aisia » Kultura » Idaztea
- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak » Anekdotak, kontakizunak

Laburpena:

<p>Politika. Independientea izatea zaila da. Kultura aldetik hutsune handia. Bere gogoetak. Hurrengo ikerketak zeintzuk izango diren, etab. Elkarrizketa amaitu baino lehen anekdota bat kontatzen du hileta-elizkizunen maila desberdinak direla eta ez direla.</p>

Transkripzioa

- Bai, galdetu nahi nizun ez ote den oso garesti ateratzen herri honetan independente izatea. Norberaren independentzia partiduetatik eta gorde nahi izatea.

- Bueno, hori nik ikusten dot beste era baten, zela esango detsut, e... Mediokritade asko dago puesto inportantietan eta intelektualidade bat dago gure herrixan ez dagona iñungo puestotan. Horrekin dana esaten da! Zergaittik? Ba, ez daukelako partido bateko afiliaturik. Afiliau barik dagozelako! Eta hori ez da ona! Gizonak bere balixuaren arabera jarri bihar dira jarri bihar diran lekuan. Eta hori falta da. Gero, beste bat nik ikusi dotena, ba, bueno! Politikuekiñ hitz egin dotenian, eta sarri [egiti izan dot]. Bazkari bat edo zera; ba, bueno, hobeto edo gaizkixago konpontzen ziran, bueno, emoten zittuen zerak, baiña gero, kultura aldetik mentalidade hutsa, hutsik. Ziharo hutsak, e! Ezer be ez! Foballa eta... Eta nik foballa mutikotan egitten neban baiña oiñ, ba ez dot jarraitzen eta ez dakitt horren barri. Eta hor badago hutsuna ikaragarria, eta hori ikusi egitten da. Horren arabera gero ba... badago, baita be, planifikaziño batzuk ondo markau biharraren faltia. Nik egin doten azterketa hori ikusten dot hamengo elixiaren azterketia egitterakuan historikua eta ba, hemen artxibuan eta... bueno, bertan lagundu deste, baiña zenbat hustune eta zenbat —bueno, ni hau lanau egitten— dokumento emon detseran hórri ez zeukenak. Pozik dagoz [...]. Oindio emongo detserazenak, e! Gauza asko azkenera arte reserbatzen dittut, bibliografian agertuko dira. Baiña ez zekixenak eta publikauta dagozenak! Ba, hamengo gauzeri buruz baiña beste leku baten. Eta emon detset materixal asko. Eta aberasgarri da, baiña ez dagolako planifikaziño bat edo laguntza egoki bat, ba bueno: "Herri honetan, zer?"

Ba, esate baterako, ba, nik faltan ikusi dittutenean artian, ba, bueno, esate baterako, ez dakitt, han dago "archivo de protocolos". Ez dau antolatu iñork. Protokolo artxibuan, Oñatin, ba, ez bertan zer bat eginda: "Egizuez hónek", ez. Herri bakotxari esan: "Bueno zuen zerak hamen dagoz. Pertsona bat bekauta —zuek, herrixak— ekarri eta fitxaje bat egin deixala zer dan kontenidua espediente bakotxanien; zer dagon han. Dekubrimentu ikaragarrixak egongo lirake!

- Bai, bai, bai. Dudarik barik.

- Ba ez dago egiña! Eta hórrek dira esperientzia txarrak ditturanak, edo ikusi ditturanak gaurko politikian. Berdin-berdin, ba bueno, ni Bellas Artes-eko arduradun izan nintzan Gipuzkuan eta pobreza bat ikaragarrixa! Eta hor lan bat egitteko dago. Hain zuzen, nik honen elixiaren estudixua egitten badot, arkitekturako estudixua eta... hor "Consejo General Vasco" zan sasoiaren egin neban plan bat. Hemen badago "Escuela arquitectos" bat. "Escuela de arquitectos"-ak "labor de campo" egin bihar dau, asko ikasten da eta. Eta historia. Eta "labor de campo" egitteko, ba, hartu...

katalogaziño on bat egitteko probintzian bihar da elixarik hautatuenak, torretxiak, jauregiak, zenbait etxe tipiko dagozenak sasoi

konkretuetakuak... Hórren estudixu bat egin, planuekin bihar bezela eta "labor de campo"! Azken baten ikasketako lana! Egin neban espediente bat, hori biharrezko zala. Ba ez da egitten. Nik egingo dot, eta ez dakitt! Ez dot erabiliko ejenplotzat baiña! Jente askori ez detsa ezer esango!

- Azken batean, ez dakit zure hitzetan ez ote den nabari edo ez duzun zuk hor huts bat nabari izan. Hau da, humanismoa. Hitz haundia da, baina gauza asko hartzen ditu.

- Bai, bueno, humanismuan garbi dago. Humanismua da gauza bat, ezta? Ideologixetan ez badago humanismo fondua ondo sakonduta, ondo planteata, humanismo barruan gauzak ez badira planteatzen... humanismuakiñ izango giñake tolerantiaguak diferente pentsatzen dabenarekiñ, eta gehixago! Neri gustau izan jata beti tratatzia, ba, beste modu baten pentsatzen dabenarekin! Ze, ni bezela pentsatzen dabenarekin gitxi ikasten dot baiña diferente pentsatzen dabenarekin gauza asko ikasten dot, e! Gero noberak gogoetak egiñ eta hurbiltasun bat edo toleranzia bat lortzeko. Eta hori biharrezkoa da! Eta hor badago, badago hutsuna, ba gizarte guztian. Nik uste, baita be edukaziñuan, e? Edukaziñotik hasten da. Ze hamen aspaldi kendu eben eskoletatik, guk umetan gogoratzen [genduan] —haurrak giñala erakusten eskuen— "Urbanidad y civismo". Urbanidad erakusten eskuen edukaziñua, konportamentua, azeran zelan ibilli, kamiñua pasatzerakuan zer egin bihar gendun, fruta azalik ez botatzia lurrian eta zela egin bihar gendun, nagusixak zela tratau bihar... hori danori ez da gaur eskoletan erakusten. Gero: "Alteración del orden público dago hamen!". Egongo ez da ba? Ez dago edukaziñorik eta!

- Bukatzeko gure berriketaldi hau: eta gaur lanean. Gaur oraindik, ararteko ofizioan sei urte lan eta lan, eta berriro zeure liburuetara, zeure ikerketetara.

- A, bai! Klaro, oiñ, esan detsut, elixiaren estudixu bat ba oiñ amaitzen dihardut, historia eta arkitekturaren estudixu bat.

- 'Arartekoaren gazi-gezak' martxan dago...

- Bai, bueno hori geruago egingo dot, ze hau behintzat egin bihar dot lehendabizi. Dibujuak bastante dittu, argazkixak be bai, eta emongo dau, ba ez dagon gauza bat gotiko asko ez dago Gipuzkuan hau bezelakua hiru pisuko gotiko bat da, eta oso interesgarrixa, eta horren ikerketia behintzat hor geldittuko da. Gero, buruan daukat, ba —ze eskariz hasi dira beste leku batzuetatik— eta egin neban nik lehen-lehenago, Durango hirixa sortu ebanaren biografia moduko lan bat, e... zera, Franzisko Ibarra. Eta

materixal asko daukat jasota eta ordenatzera noia, e... euskaldunak Ameriketako... XVI.go mendian euskaldunak Ameriketako minerixan.

- Minerian?

- Minerixan. Hori oso ona da. Badakizu, "Amigos del País"-kuak egiñ eben oso interesantia, Mexikon, XVIII.ekua. Baiña bi mende lehenago askoz be inportantiagua izan zan eta ez da ezagutzen.

- Bai, bai, bai.

- Eta hor bastante materixal daukat bilduta, falta jataz datuak... Azkenengo Madriden egon nintzanian aprobetxau neban eta pasau neban "Biblioteca Nacional"ian atara nahirik egun bat gehixago geldittuta apropos horretarako. "Biblioteca Nacional"ian ibilli nintzan gauza batzuen billa. Gauzatxo batzuk billau nittuan, dana —nahi neban guztia— ez. Ze hor badago ba hori da hamen ez dagoana biblioteketan, iñun osorik behintzat. Tomuak pillla bat dira "Catálogo de pasajeros de Indias" XVI. hasieratik hasitta, eta hor asko eta asko —[...] larena ez baiña urrutixago be ez, e!— euskaldunak dira hara jua ziranak! Ze ofiziokin jua ziran, nora jua ziran, ze misioño eraien, hor jartzen dittu. Eta hori ez da zertzen, eta gero, referenzia emoten detsu artxibo... indiasko artxibua Sevillan nun dagon! Eta hor ez da egin lanik! Euskal Herriko bibliotekan iñun ez dago katalogo hori konpleto, tomuak falta dira! Hemen hiru tomo dagoz, Gipuzkuako diputaziño Koldo Mitxelenan, Euskaltzaindiak dittu beste hiru ala —ez dakit— lau tomo, lehelengo bixak nik erositta. Ba, han eukitzen dittut. Baiña gero, batzuk falta dira eta hórrek danok bihar dittuzu ikusteko eta aztertzekeo nun zertzen diran. Eta hor be, dan-danak igual ez dira egongo ze hamabostian hasi ziran, hamabosgarren mendian juaten, egongo dira noiz hasi zan katalogo hori egitten... Dana dala, hortik atara bihar dittugu gauza batzuk eta oiñ eske, beste aldera datoz eske. Jua zan astian deittu esten Tolosako artxibotik Eibarrera deittu ebela, badala Jua de Tolosa bat Ibarratarrekiñ ibilli zana Mexikon minerixako kontuetan eta hori... ia horren berririk nahi dabela ba, zerbait badakixe. Tolosa hori apellidutik euren eta dan berririk nahi dabela zera, Tolosakua dan ala ez, eta esan etsan: "Hori [jakitzeko] Jua San Martinengana jo biharko dozu", eta hárek emon etsen eta neri deika. Jo, ni ezin naiz egon danian, eta topau dittut, topau dittut datuak horrenak baiña klaro, ni jua nintzan zuzen, ba, hori egittera baiña zabaldu ezker beste batzuk dagoz, eta oso dato interesantiak dagoz hor, hizkuntziakin zerikusixa daukenak: zela euskaldunak elkartzen ziran han juaten ziranian... Eta hori nahi dot, hori lanori nahi dot burutu eta gero badittut beste lan batzuk, Ameriketakuak informaziño asko dittut, artikulo batzuk be bai idatzi eta publikau bakuak, eta biharbada liburutxo bat egingo dot dana batuta, 'Euskaldunak Ameriketan'.

- Eta azkenik, poesia? Berriro poesiara: 'Otsalar'.

- Ezik lehenago, igual e... hillerrira jua biharko naiz, eruango nabe.

- Baina presarik gabe, e!

- Edo igual jua! Ze bada holako, Eibarko gertakizun bat kontatzen dana Eibarren: ba, batek —txarto agertu zan— hilzorixan, eta medikuak ya etsipena emon etsan. Eta semiak kanpuan bat eta deittu etsen alkarri eta: "Bueno, zu, aitta hill egingo dala eta zer egingo dogu?". Eta: "Bueno, ba hiltzen bada gauzak ondo egin bihar dittugu ze azken baten, ba, ondo portau da eta... Dirua be, bueno, badaukagu zera baiña...", eta diru gehixen ekana zikoitzena, zekenena. Eta esaten etsan: "Ba, primerako entiarrua egingo dogu", —orduan izaten ziran klasieta kuak— eta: "Primerakua? Tira-tira! Gure maillan, segundakua be nahikua dogu". "Bueno, bueno, ze segundako! Tercerakua eginda, behiñ hill ezker zer detsa? Tercerakua eta zera!". Eta bestia hilzorixan bai, baiña entzun ohetik eta esan etsen: "Hi, mutillak! Ekarrizuez nere abarketak, neu juango nok kanposantura".

- Edozein modutan, Juan, presarik gabe, e!
- A, ez, ez. Hori etorriko da, horrek ez dauka puxa hartu biharrik.
- Hara bitartean poesia batzuk irakurriko genituzke. Eta gero, beste zure poesia osoa Euskal Herriko Unibertsitateak, hori ere ia azaltzen den.
- Bueno ba! Ia egiten dogun!

Ahotsak.eus-eko edukiarekin sortutako dokumentu automatikoa.

2026-01-29

CC-by-sa | Ahotsak.eus

Badihardugu Euskara Elkartea

Markeskua Jauregia, 20600 Eibar

943121775 - ahotsak@ahotsak.com